

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MÜZİK DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DİNİ MÜSİKİ
ÖGELERİNİN İNCELENMESİ**

SERDAR ÇEVİK

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Metin BUZDUĞU
Jüri Üyesi : Prof. Dr. İlhan ÖZGÜL
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Erdal TUĞCULAR

KASTAMONU-2024

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Serdar ÇEVİK

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MÜZİK DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DİNİ MÜSİKİ ÖGELERİNİN İNCELENMESİ

SERDAR ÇEVİK

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ METİN BUZDUĞU

Bu araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığı çatısı altında hizmet vermekte olan tüm eğitim kademelerinde okutulan Müzik derslerinin öğretim programlarında dinî mûsikî öğelerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında müzik eğitimi, müzik eğitiminin türleri, dinî mûsikî öge, biçim ve türleri ile Türkiye’de müzik eğitimi veren kurumlar üzerinde durulmuştur. Nicel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemine göre hazırlanan çalışmada doküman analizi yöntemi ile yapılan analizler neticesinde gerek ilköğretim gerek ortaöğretim gerek özel eğitim gerekse yaygın eğitim kapsamında özellikle dinî mûsikî biçimlerine yer verildiği görülürken, az sayıda dinî mûsikî öğelerine rastlanmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar neticesinde önerilere yer verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Öğretim Programı, Dinî Mûsikî, Öge, Biçim(form), Tür, Müzik Eğitimi.

Haziran 2024, 134 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

INVESTIGATION OF RELIGIOUS MUSIC ELEMENTS IN MUSIC CURRICULUM

SERDAR ÇEVİK

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE

DEPARTMENT OF FINE ARTS EDUCATION

SUPERVISOR: ASSIST. PROF. DR. METİN BUZDUĞU

In this study, it is aimed to examine the religious music elements in the curricula of music courses taught at all levels of education under the Ministry of National Education. Within the scope of the research, music education, types of music education, elements, forms and types of religious music and institutions providing music education in Turkey were emphasised. In the study, which was prepared according to the descriptive analysis method, one of the quantitative research methods, as a result of the analyses made with the document analysis method, it was seen that especially religious music forms were included in both primary and secondary education, special education and non-formal education, while a small number of religious music elements were found. As a result of the results obtained in the study, suggestions were given.

KEYWORDS: Curriculum, Religious Music, Subject, Form, Genre, Music Education

June 2024, 134 Page

TEŞEKKÜR

Tezimizin hazırlanmasında kıymetli fikirleri ile katkılarından dolayı minnettar olduğum; Yol gösterici önerileri ve sürekli desteği için danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Metin BUZDUĞU'na, tez konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın yönlendirilmesinde sağladığı değerli katkılar için Prof. Dr. İlhan ÖZGÜL'e, Prof. Dr. Erdal TUĞCULAR'a, Prof. Dr. Ubeydullah SEZİKLİ'ye yüksek lisansa başlamama vesile olan değerli öğretmenim Dr. Öğr. Üyesi Cemal ÖZATA'ya, değerli vakitlerinden fedakarlık ederek desteklerini bir an bile eksik hissetmediğim canım aileme, biricik Eşim ve Oğlum'a teşekkürlerimi borç bilirim.

Serdar ÇEVİK

Kastamonu, 2024

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ.....	x
TABLolar DİZİNİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Problem Durumu	2
1.2 Araştırmanın Amacı	4
1.3 Araştırmanın Problemi ve Alt Problemler.....	5
1.4 Araştırmanın Önemi	5
1.5 Sayıtlılar	7
1.6 Sınırlılıklar.....	7
1.7 İlgili Araştırmalar	8
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	11
2.1 Eğitim	11
2.2 Müzik Eğitimi.....	12
2.3 Müzik Eğitimi Türleri.....	13
2.3.1 Genel Müzik Eğitimi	13
2.3.2 Özenen Müzik Eğitimi.....	14
2.3.3 Mesleki Müzik Eğitimi	14
2.4 Türk Müziği Türleri.....	15
2.4.1 Geleneksel Türk Müziği Türleri	16
2.4.1.1 Türk halk müziği.....	16
2.4.1.2 Türk sanat müziği.....	18
2.4.1.3 Askeri müzik	18
2.4.1.4 Dinî mûsikî.....	19
2.5 Türk Müziği Biçimleri (Formları).....	22
2.5.1 Geleneksel Türk Müziği Formları	24
2.5.1.1 Çalgısal müzik formları	25
2.5.1.1.1 Peşrev.....	25
2.5.1.1.2 Taksim	25
2.5.1.1.3 Medhal	25
2.5.1.1.4 Saz semaisi.....	26
2.5.1.1.5 Aranağme.....	26
2.5.1.1.6 Oyun havası	26
2.5.1.2 Sözlü müzik formları.....	26
2.5.1.2.1 Cami mûsikîsi formları	27
2.5.1.2.2 Tekke mûsikîsi formları.....	32
2.5.1.3 Ortak kullanılmakta olan (müşterek) formlar	35
2.5.1.3.1 Mevlid.....	36

2.5.1.3.2	İlahi	37
2.5.1.3.3	Kâr	38
2.5.1.3.4	Beste	39
2.5.1.3.5	Semai	39
2.5.1.3.6	Şarkı	40
2.5.1.3.7	Gazel	40
2.5.1.3.8	Türkü	40
2.5.1.3.9	Köçekçe	40
2.6	Öge	41
2.6.1	Tını	41
2.6.2	Ritim	42
2.6.3	Melodi	43
2.6.4	Armoni	43
2.7	Türk Müziği Eğitimi Veren Kurumlar	44
2.8	Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Gelişimi	49
2.8.1	Okul Öncesi Kademesinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci	50
2.8.2	İlkokul Kademesinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci	51
2.8.3	Ortaokul Kademesinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci	52
2.8.4	Ortaöğretim Kademesinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci	53
2.8.5	Lisans Kademesinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci	56
3. YÖNTEM		61
3.1	Araştırma Modeli	61
3.2	Evren-Örneklem	62
3.3	Veri Toplama Araç ve/veya Teknikleri	63
3.4	Verilerin Toplanması	64
3.5	Verilerin Analizi	64
4. BULGULAR		65
4.1	Okul Öncesi Eğitimde Müzik ve Dinî Mûsikî	65
4.1.1	Okul Öncesi Eğitimin Tarihsel Süreci	65
4.1.2	Türkiye’de Okul Öncesi Öğretmenliği Programında Müzik Dersinin Konumu	66
4.1.3	Okul Öncesi Eğitimi Bağlamındaki Müzik Eğitimi Kapsamında Dinî Mûsikînin Yeri	67
4.2	İlköğretim ve Dinî Mûsikî	70
4.3	Ortaöğretim ve Dinî Mûsikî	78
4.3.1	Anadolu Liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri, Fen Liseleri, Spor Liseleri ve Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerindeki Müzik Derslerinde Dinî Mûsikî	78
4.3.2	Mesleki ve Teknik Eğitim Kapsamında Dinî Mûsikî	85
4.3.2.1	Güzel sanatlar liselerindeki müzik derslerinde dinî mûsikî	85
4.3.2.2	Anadolu imam hatip liselerindeki müzik dersinde dinî mûsikî	89
4.3.3	Özel Eğitim Kapsamında Verilen Müzik Eğitimlerinde Dinî Mûsikî	93
4.3.3.1	Bilim ve sanat merkezlerindeki (Bilsem) müzik yetenek alanı derslerinde dinî mûsikî	95
4.3.4	Halk Eğitim Kapsamında Verilen Müzik Eğitimlerinde Dinî Mûsikî	96
4.3.4.1	Cami mûsikîsi kurs programında dinî mûsikî	96

4.3.4.2	Makamla ezan okuma kurs programında dinî mûsikî.....	98
4.3.4.3	Makamla Kur'an-ı Kerim okuma kurs programında dinî mûsikî ..	100
4.3.4.4	Özgün müzik kurs programında dinî mûsikî.....	102
4.3.4.5	Tasavvuf mûsikîsi kurs programında dinî mûsikî.....	102
4.3.4.6	Türk sanat müziğinden örnek eserler kurs programı kapsamında dinî mûsikî	103
5.	TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	104
5.1	Tartışma ve Sonuç	104
5.2	Öneriler.....	108
KAYNAKLAR		111
EKLER.....		121
EK A	Segâh Makamında Salat-ı Ümmiye Notasyon Örneği	122
EK B	Segâh Makamında Tekbir Notasyon Örneği	123
EK C	Saba Makamında Sabah Ezanı Örneği	124
EK D	Rast Makamında İlâhi Notasyon Örneği	125
EK E	Acemaşiran Makamında İlâhi Notasyon Örneği	126
EK F	Rast Makamında Kur'an-ı Kerim Tatbiki Örneği.....	127
EK G	Uşşak Makamında Kamet Örneği	128
EK H	Hüseyni Makamında İlâhi Notasyon Örneği.....	129
EK İ	Saba Makamında İlâhi Notasyon Örneği.....	131
EK J	Segâh-Hüzzam Makamlarında Aşr-ı Şerif Örneği	132
EK L	Uşşak-Hüseyni Makamında Aşr-ı Şerif Örneği.....	134

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1 Ortak kullanılmakta olan form kümesi	36
Şekil 3.1 Veri çözümlemesine yönelik analiz şeması	62
Şekil 4.1 Bir okul öncesi eğitim kurumunun 3 yaş için hazırlamış olduğu haftalık eğitim-öğretim çizelgesi.....	68
Şekil 4.2 Bir okul öncesi eğitim kurumunun 4 yaş için hazırlamış olduğu haftalık eğitim-öğretim çizelgesi.....	69
Şekil 4.3 Bir okul öncesi eğitim kurumunun 5 yaş için hazırlamış olduğu haftalık eğitim-öğretim çizelgesi.....	69
Şekil 4.4 İlköğretim kurumları (İlkokul ve Ortaokul) haftalık ders çizelgesi.....	72
Şekil 4.5 İmam Hatip Ortaokulu haftalık ders çizelgesi	76
Şekil 4.6 Anadolu Liseleri haftalık ders çizelgesi.....	79
Şekil 4.7 Sosyal Bilimler Liseleri haftalık ders çizelgesi	80
Şekil 4.8 Fen Liseleri haftalık ders çizelgesi	81
Şekil 4.9 Spor Liseleri haftalık ders çizelgesi.....	82
Şekil 4.10 Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri haftalık ders çizelgesi.....	83
Şekil 4.11 Güzel Sanatlar Lisesi haftalık ders çizelgesi	86
Şekil 4.12 Anadolu İmam Hatip Liseleri haftalık ders çizelgesi	90
Şekil 4.13 Özel eğitim kurumları I. ve II. kademe haftalık ders dağılım çizelgesi.....	93

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1 İlkokul ve ortaokul seviyesinde mesleki müzik eğitimi vermekte olan yükseköğretim kurumları	45
Tablo 2.2 Ortaöğretimde mesleki müzik eğitimi vermekte olan yükseköğretim kurumları	46
Tablo 2.3 Türkiye’de faaliyet gösteren güzel sanatlar liseleri	47
Tablo 2.4 Türk müziği eğitimi vermekte olan konservatuvarlar.....	49
Tablo 2.5 Yükseköğretim düzeyinde dini mûsikî eğitimi veren kurumlar	59
Tablo 2.6 Yükseköğretim ilahiyat ve İslami ilimler fakültelerinde Türk din mûsikîsi ve dinî mûsikî derslerinin okutulduğu kurumlar	59
Tablo 3.1 Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı tüm eğitim kademelerinde okutulan ve Müzik dersini içeren öğretim programları.....	63

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

BİLSEM	: Bilim ve Sanat Merkezi
EACEA	: Eğitim, Görsel-İşitsel ve Kültür Yürütme Ajansı
IFMC	: Uluslararası Halk Müziği Konseyi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ÖYG	: Özel Yetenekleri Geliştirici Programı
TTKB	: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı

1. GİRİŞ

Bir sanat ve bilim dalı olan mûsikînin, tarihsel süreçte uygarlıkların sosyo-kültürel yapısı içerisinde bulunan temel unsurları arasında yer aldığı görülmektedir. Mûsikînin, bu uygarlıklar içerisinde bilhassa dinî ayinlerde ön planda yer alması, dinî mûsikî kültürünün tarihsel süreçte oldukça eski zamanlarda var olduğuna işaret etmektedir. Söz konusu kültürün en mühim kaynağıninsa bireylerin dinî eylemleri, inançları ve yaşamları olduğu söylenebilir.

Dinî ayinler sırasında din adamlarının söyledikleri sade ezgilerin, müziğin Türk kültürü içerisindeki ilk örnekleri olduğu düşünülmektedir. Tarihsel süreçte, Yunan filozofların müzik bilimine ilişkin görüşlerini geliştiren Türk bilim insanları, söz konusu alanda birçok eser ortaya koymuş, bu sayede Türk müziği nazariyatı oluşmaya başlamıştır (Karışman, 2023, s. 1)

İslâmiyet'in kabul edilmesi ve Osmanlı Devleti'nin kurulması ile beraber oldukça geniş bir alanda, farklı uluslar ile asırlar boyunca etkileşim içerisinde mevcudiyetini devam ettirmiş olan Türk müziğinin ve onun olmazsa olmaz unsuru olan Türk din mûsikîsinin zengin bir kültürel mirasının olduğu ortadadır (Deniz vd. 2010).

Dinin, toplum yaşamı içerisindeki öneminden hareketle dinî mûsikînin de toplum yaşamında mühim bir yeri olduğu söylenebilir. Nitekim her gün beş vakit okunan ezan nağmeleri, camilerde gerçekleştirilen ibadetler sırasında icra edilmekte olan Kur'an-ı Kerim kıraati, müezzinliğe ilişkin çalışmalar, düğün, sünnet, ölüm ve doğum gibi törenler esnasında okunan salâ, ilahi, mevlid vb. icralar, dinî mûsikînin birer formu olarak göze çarpmaktadır (Sevinç, 2017).

Mûsikî, gerek kâinatı gerekse maddeyi tasarıma dönüştürebilen, bireyin gerçekliğinin içinde yer alan ve bunları benzeri olmayan rüyalara çeviren çok boyutlu bir sanat olmasıyla sanat içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Sesin tablolaştırılması, zamanın değiştirilmesi ve duyguların biçimlendirilmesi özellikleri, mûsikîde ön plana çıkan özellikler olarak dikkat çekmektedir. Mûsikîde duygusal yaşam, düşünce yaşamının ötesine çekilmektedir. Bireyler, musiki sayesinde kendi

duygularını işitebilmekte ve duyabilmektedir. Bir bakıma bu sebeple gerçek mûsikî sanatının taklit edilemediği söylenebilir. Temaya kurgulanmış olan mûsikî yapısının, tam manasıyla disiplin gerektirmekte olan sanatın söylemi şeklinde görülmesi ise yanlıştır. Bunun tersine gizemler ile dolu duyguların, sonsuzla bağlantı kuran dünya anlamının bir sembolüdür (Özalp, 2000, s. 14). Bu açılardan bakıldığında mûsikînin sanat içerisinde ne derece önemli ve farklı bir konumda yer aldığı daha açık anlaşılabilir.

Toplum yaşamının pek çok noktasında kendisini gösteren; kültür, inanç ve değerlerin sürdürülebilmesi için son derece önemli bir yeri olan dinî mûsikînin eğitim kademelerinde yer alması bu açıdan değerlidir. Bununla birlikte, Cumhuriyetin ilanından sonraki eğitim tarihi incelendiğinde dinî mûsikîye ilişkin eğitimlerde pek çok sıkıntının yaşandığı ve halen pek çok eğitim kademesinde hizmet veren okulların öğretim programlarında dinî mûsikîye olması gereken önemin verilmediği görülmektedir.

Çalışma, bu durum üzerine temellendirilmiş ve araştırmada; müzik eğitimi, müzik eğitiminin türleri, müzik türleri, Türk müziği türleri, eğitim ve öğretim programı kavramları ve içerikleri, Müzik dersi öğretim programları, içerik açısından dinî mûsikî dersi ile ilgili yapılan alan taraması neticesinde elde edilen bilgiler paylaşılmış, sonrasında ise ülkemizde uygulanmakta olan müzik dersi öğretim programları kapsamında dinî mûsikînin yeri tartışılarak değerlendirilmiştir.

1.1 Problem Durumu

İnsanoğlu, doğduğu andan itibaren eğitim ile iç içe yaşamaktadır. Yaşam boyu devam eden bu süreç ile ilgili farklı pek çok tanım bulunmaktadır.

Eğitim, “bireylerin davranışlarının ve yeteneklerinin mümkün olan en doğru biçimde geliştirilmesi” şeklinde tanımlanmıştır (Akyüz, 2008, s. 2). Toplumların gelişim süreçleri içerisinde mühim bir yeri olan eğitim, kişilerin sosyal yapılarına ve yaşam biçimlerine doğrudan tesir etmektedir (Türk, 1999, s. 1). Bir toplumun mevcudiyetini devamlı hale getirebilmesi amacıyla eğitim faaliyetlerine gereksinimi vardır. Bu nedenle eğitim, toplumların devamlılığını sağlamak ve toplumun gelişmesini

sürdürme işlevini görürken, diğer taraftan ait olduğu toplumun kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını giderecek şekilde biçim almaktadır (Aslan vd., 2012, s. 5). Toplum yaşamında bu derece önemi olan eğitimin, verimliliğini ve etkinliklerini çoğaltabilmek adına programlara gereksinim duyulmaktadır (Aslan ve Erden, 2020, s. 176).

Programlar; eğitim çalışmalarının geliştirilmesi sürecinde, eğitimde verimliliğin sağlanabilmesinde, nitelikli birey yetiştirilmesinde ve toplumsal kalkınmada son derece önemlidir (Erden, 1998; Büyükkaragöz ve Çivi, 1999; Özdemir, 2012). Ertürk (1984), eğitimin verimlilik ve etki seviyesinin çoğaltılabilmesi amacıyla plan ve program aşamasına odaklanması gerektiğini vurgulamıştır. Uşun (2016) ise programı; “bir çalışmanın neden yapılması gerektiğini, içeriğinde neler olması gerektiğini ve kim ile ne zaman, nerede, nasıl yapılması gerektiğini gösteren, önceden tasarlanan çizelge” şeklinde tanımlamaktadır. Bu çerçevede eğitimde öğretim programının ne derece önemli olduğu açıkça görülmektedir.

Müzik eğitimi örneğinde ortaya konan araştırmalarda ise öğretim programlarının yapısıyla ilgili bazı problemler ile karşılaşmıştır. Azılıoğlu (2019), müzik dersi öğretim programının içeriksel olarak öğrenci düzeyleri dikkate alınarak düzenlenmesi; kazanımların güncel, uygulanabilir ve Türk kültürünü yansıtacak biçimde yapılandırılması gerektiğini ifade etmiştir. 2006 senesinde yürürlüğe giren ilköğretim müzik dersi öğretim programıyla ilgili öğretmenler, programın uygulanabilirliği hususunda sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler yaşanmakta olan sorunları; öğretmenlerin programları tanıması ve anlaması, müzik dersi kılavuz kitapları, programların içerikleri, okulların fiziksel şartları ve müzik dersi ders saatleri olacak şekilde beş temel başlık altında açıklamışlardır (Gök ve Tufan, 2016, s. 1396). Helvacı (2015) araştırmasında, ilköğretim yedinci sınıf müzik dersi öğretim programının hedeflenmiş olan amaçlarına belli düzeyde ulaşabildiğini tespit etmiştir. Programın hedeflenen amaçlara tam olarak ulaşamama nedenlerinin; velilerin ve okul idaresinin müzik dersine karşı negatif tutumları, öğrencilerin düşük hazırbulunuşluk seviyeleri, materyal ve sınıf geneli yaşanan noksanlıklar, yetersiz ders saatleri olduğunu dile getirmiştir (Helvacı, 2015, s. 28). Candar (2019) ise çalışmasında ortaöğretim dokuzuncu sınıf müzik dersi öğretim programı hedeflerinin kısmen de olsa gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Öğrencilerin ortaokul seviyesinde aldıkları müzik

eğitiminin eksik olması nedeniyle temel müzikal bilgilerinin yetersizliği, kalabalık sınıf mevcutları, okullardaki enstrümanların yeter düzeyde olmaması, müzik dersi için gerekli olan bir müzik sınıfının bulunmaması, öğretmenlerin programa göre hedefleri gerçekleştirmesini güçleştirmektedir (Candar, 2019, s. 61). Bu araştırma sonuçlarından da anlaşılacağı gibi, öğretim programları bir dersin öğrencilere istenilen şekilde aktarılmasında başat roldedir. Buna göre müzik dersi öğretim programlarına ilişkin alanyazında pek çok araştırmaya rastlanmasına karşın, dinî mûsikî ile ilgili çalışmaların azlığı dikkat çekicidir.

Bireyler yaşamlarını sürdürdükleri toplumda günlük yaşamda karşı karşıya kaldıkları olumlu veya olumsuz durumlara göre cesaret, hüzn, mutluluk, korku, sevinç, milli ya da manevi duygular gibi pek çok sosyolojik veya psikolojik durumlarını mûsikî ile ifade etmenin yollarını aramış ve bu sebeple farklı pek çok yöntemle karşılaşmışlardır. “Ritimlerin ezgiyle ahengi” şeklinde özetlenebilecek mûsikî; eski tarihlerden beri, insanlarca fark edilmiş olan ve günlük yaşamlarında insanları huzurlu, mutlu eden, dinginleştirebilen özellikleri ile diğer sanat dallarından ayrılmaktadır (Güvenç, 1985, s. 1).

Toplamlar üzerinde bu derece kuvvetli tesiri olduğu gözlemlenen mûsikî ve musikişinaslardan hareket edildiğinde, mûsikînin bugünün gençleri ile gelecek nesillere aktarılması, XXI. asrın hızla değişen ve gelişen teknolojileriyle daha da güzelleşmesi hedeflenmektedir (Öztürk, 2019, s. 2). Bu noktada genelinde mûsikînin, özelinde ise dinî mûsikînin eğitimi sürecinde, tüm öğretim kademelerinde uygulanan öğretim programları içerisindeki konumu tartışmalıdır. Zira dinî mûsikî öğelerinin öğretim programları içerisindeki yeri, dinî mûsikînin öğretime doğrudan etki eden bir durumdur. Bu durum, çalışmanın temelini oluşturmuş, buna göre, Milli Eğitim Bakanlığı Müzik dersi öğretim programlarında dinî mûsikînin öğelerine göre incelenmesi amaçlanmıştır.

1.2 Araştırmanın Amacı

Hazırlanan bu çalışmanın amacı, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde okutulan Müzik dersi öğretim programlarında dinî mûsikî öğelerinin incelenmesidir.

1.3 Araştırmanın Problemi ve Alt Problemler

Araştırmanın ana problemi, çalışmanın amacından da hareketle, şu şekilde belirlenmiştir; “Milli Eğitim Bakanlığı müzik dersi öğretim programlarında yer alan dinî mûsikî öğeleri nelerdir?”

Bu ana problemin çözümlenebilmesi için belirlenen alt problemler ise şu şekildedir:

1. Okul öncesi eğitim kurumlarındaki müzik dersi eğitim programında dinî mûsikî öğeleri nelerdir?
2. İlkokullardaki müzik dersi eğitim programında dinî mûsikî öğeleri nelerdir?
3. Ortaokullardaki müzik dersi eğitim programında dinî mûsikî öğeleri nelerdir?
4. Liselerdeki müzik dersi eğitim programında dinî mûsikî öğeleri nelerdir?
5. Halk Eğitim Merkezlerindeki müzik dersi eğitim/kurs programlarında dinî mûsikî öğeleri nelerdir?
6. Bilim ve Sanat Merkezlerindeki müzik dersi eğitim/çerçeve programlarında dinî mûsikî öğeleri nelerdir?

1.4 Araştırmanın Önemi

Mûsikî, maddeyi ve kâinatı tasarıma dönüştüren, bireyin gerçekliğinin içindekileri, emsali olmayan rüyalara çeviren çok katmanlı bir sanattır. Duyguları biçimlendirebilme, zamanı değiştirebilme ve sesleri tablolaştırabilme özellikleri bulunmaktadır. Bireyler, mûsikî sayesinde kendi duygularını işitirler ve duyarlar. Bu nedenlerden ötürü mûsikî sanatının taklit edilmesi mümkün gözükmemektedir. Zira mûsikî, gizlerle dolu duyguların, sonsuzla bağ kuran dünya anlamının bir sembolüdür (Özalp, 2000, s. 14).

Uçan (1997), Türk müziği için; “derin ve çok yönlü bir konu içeriğine sahiptir” yorumunu yapmaktadır. Bunun mühim nedenleri arasında, Osmanlı İmparatorluğu’nun, mevcudiyetini devam ettirdiği zaman zarfında mûsikînin değerinin bilinmesi, bu anlamda değerli katkılar sunmuş olması yer almaktadır. Eşsiz ve çok zengin bir kültürü bünyesinde barındıran Türk müziğinin kayıt altına alınmamış olması ve bir zaman dilimi içerisinde “dini açıdan günah” kabul edilmesi sebeplerine bağlı bazı problemler yaşamıştır (Özalp, 2000, s. 18). Ancak söz konusu problemler, zaman içerisinde çözüme ulaştırılmıştır. Türk müziği kültürünün ezgisel ve makamsal açıdan yapılanma süreci içerisinde, dinî mûsikîye yeni bir sayfa açılmıştır. Bu alanda mühim eserler ortaya konmuş ve kayıtlar tutulmuştur.

İslamiyet’ten önce Türklerin yaşamış olduğu toplumda dinî merasim niteliğindeki seremonilerde müzik, etkin şekilde kullanılmıştır. İslamiyet sonrasında da gelişimini sürdüren Türk Müziği, diğer toplumlarla karşılaştırılamayacak düzeyde ilerlemiştir. Bu gelişmeye paralel olarak mutasavvıflar da ibadetlerinin içinde mûsikîye yer vermişlerdir. Zaman içerisinde mûsikîye daha çok yer verilmesi sonucunda dinî mûsikîde de yeni formlar/biçimler oluşmuştur (Özalp, 2000, s. 106).

Dinî mûsikî; “bireylerin dini ödevlerini yapmada ve yerine getirmede, kabul edilmiş olan dünya müzik kültürüyle sentezi neticesinde oluşan bir müzik türü” olarak ifade edilebilir. Mabetler içerisinde başlayan dinî mûsikînin icrası, akabinde diğer dinî ödevlerin icra alanlarına uzamasına da öncülük etmiştir. Din olgusu, birey yaşamında mühim bir yere sahip bulunduğundan dinî mûsikî de benzer ehemmiyetle alakalı disiplinlerde yerini almaktadır. Bilhassa Türkiye’de pek çok ibadethanede dinî ödevler dinî mûsikî aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Koca, 2013; Sevinç, 2017, s. 154).

Son senelerde din eğitimi veren kişiler gerek örgün gerekse yaygın din eğitimlerinde verimin artırılması amacıyla türlü teknik ve yöntemlerden faydalanmaya başlamışlardır. Söz konusu teknik ve yöntemler, materyaller ve öğretim teknolojilerinin yanında, tiyatro ve sinema gibi kimi sanat alanlarından da faydalanmaktadır. Din derslerinin daha verimli, etkili ve zevkli olmasını sağlayacak sanat alanlarından bir tanesi de dinî mûsikîdir. Dinî mûsikî anne karnında bebeklere bilinçaltı eğitimler verebilme fırsatı sunmaktadır. Doğum sonrası çocuğun kulağına

okunan ezan, kametin yanı sıra okul öncesi dönemde verilmekte olan din eğitimlerinde Kur'an ile ilahinin etkin birer araç oldukları gözlemlenmiştir. Okul çağı ile beraber dinî mûsikî, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerini hem daha verimli hem de daha zevkli bir biçimde işleyebilmek için kilit rol oynamaktadır. Bununla birlikte, özel eğitim gereksinimi olan çocuklara dini düşüncelerin ve duyguların aktarımında da dinî mûsikînin oynadığı rol değerlidir. Bahsedilen tüm bu özellikleriyle dinî mûsikî, din eğitiminde verimin artırılması amacıyla kullanılmakta olan son derece önemli bir araç olarak görülmektedir (Yorulmaz, 2012).

Bu derece önem arz eden dinî mûsikînin ülke genelindeki her eğitim kademesinde öğrencilere hangi düzeyde verileceği kadar, bu eğitimlerdeki dinî mûsikînin içerikleri de önem kazanmaktadır. Alanyazın incelendiğinde ise dinî mûsikî konusunda yazılmış bazı kaynaklara ulaşılmasına karşın, müzik dersi öğretim programları kapsamında bu derece kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu durum, çalışmanın özgünlüğü kadar önemini de ortaya koymaktadır.

1.5 Sayıtlar

Araştırma kapsamında;

1. Hazırlanmış olan alanyazın çalışmasının araştırma konusuna ilişkin bütün bilgileri kapsadığı,
2. Araştırmada ulaşılan bilgilerin gerçeği doğrudan yansıttığı varsayılmıştır.

1.6 Sınırlılıklar

Çalışma;

1. Milli Eğitim Bakanlığı'nın her eğitim kademesinde okutulan müzik dersi öğretim programlarıyla,
2. 2022-2023 eğitim-öğretim yılında okutulmakta olan müzik dersi öğretim programlarıyla,

3. Müzik dersi öğretim programlarında yer alan dinî mûsikî öğeleriyle,
4. Araştırma için gerekli olduğu düşünülen ve ulaşılabilen her türlü basılı/yazılı/görsel/sesli kaynaklar ile sınırlandırılmıştır.

1.7 İlgili Araştırmalar

Terzioğlu (2021), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalı kapsamında hazırlamış olduğu “İlkokul ve Ortaokul Müzik Dersi Öğretim Programında Yer Alan Türk Halk Müziği Kazanımlarının İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, Milli Eğitim Bakanlığı himayesindeki ilkokul ve ortaokul kurumlarında 2018 senesinden sonra hem hazırlanmış hem de okutulmuş olan müzik ders kitaplarının, 2018 senesinde uygulanma sürecine giren yeni öğretim programı içindeki müzik ders kazanımlarına uygunluğunun belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada nitel yöntemlerden doküman incelemesi kullanılmış, betimsel olarak hazırlanan çalışmada yazınsal veriler, literatür taraması yöntemiyle belirlenmiştir. Çalışmada; müzik öğretim programı içerisinde bulunan Türk Halk Müziğine ilişkin kazanımların sınıf düzeylerine göre dağılımları belirlenmiş, buna göre 3. sınıf öğretim programı içerisinde “Müzik Kültürü” alanında dağılımın en yüksek olduğu, buna karşın 1. sınıf öğretim programı içerisindeki “Müzik Kültürü”, 2. sınıf öğretim programı içerisindeki “Müziksel Yaratıcılık”, 6. sınıf programı içerisindeki Müziksel Algı ve Bilgilenme” alanlarında dağılımın çok düşük olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Alk (2021), Bolu İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı’nda hazırlamış olduğu “Ortaokul Müzik Dersi Öğretim Programının Öğretmen ve Uzman Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” isimli yüksek lisans tezinde, ortaokul 7. sınıf müzik dersi öğretim programına ilişkin uzman ve öğretmen görüşlerinden hareketle program geliştirme prensiplerine uygunluğunu tespit etmeyi amaçlamıştır.

Araştırma kapsamında çalışma grubu; beş müzik eğitimi uzmanı, sekiz eğitim programı uzmanı ve beş öğretmen olacak şekilde toplam 18 katılımcıdan

oluşturulmuştur. Nitel araştırma tekniklerinden görüşme yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada; “Müziksel Algı ve Bilgilenme” ile “Müziksel Yaratıcılık” öğrenme alanlarına ilişkin kazanımların hedeflenmiş olan düzeye ulaşmadığı sonucuna varılmıştır.

Ertenli (2014), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı’nda hazırlamış olduğu “Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin İlköğretim Müzik Dersi Öğretim Programında Yer Alan Müzik Türlerini Dinleme Durumlarına ve Programın Müzik Türü Tercihleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Görüşleri (Çankaya İlçesi Örneği)” isimli yüksek lisans tezinde, ortaokul 8. sınıf seviyesinde okumakta olan öğrencilerin, İlköğretim Müzik dersi öğretim programı kazanımları içindeki müzik türlerini dinleme durumları ile söz konusu programın öğrencilerin müzik türü seçimleri üstündeki etkilerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma için belirlenmiş olan amaca ilişkin olarak 8. sınıf kazanımları içerisinde bulunan müzik türleri analiz edilerek uygulanmış olan anketle öğrencilerin söz konusu müzik türlerini dinleme durumları tespit edilmiştir. Buna göre çalışmada, İlköğretim Müzik dersi öğretim programının, müzik türleri ölçeği içerisinde yer alan Türk Sanat Müziği, Türk Halk Müziği, caz müzik, pop müzik ve klasik batı müziği türleri üstüne yoğunlaşmış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dereli (2021) tarafından Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalı kapsamında hazırlanan “Türk Din Mûsikîsi Eğitiminin Özel Yetenekli Öğrenciler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezinde, Türk din mûsikîsi eğitimlerinin Bilim ve Sanat Merkezlerine devam eden özel yetenekli bireyler üstündeki etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, kontrol-deney grupları kullanılmış, bununla birlikte nicel araştırma tekniklerinden anketten faydalanılmıştır. Ankara ili genelinde faaliyet gösteren Bilim ve Sanat Merkezlerindeki 8-18 yaş aralığı içerisinde eğitim almakta olan toplam 305 öğrenci çalışmanın kontrol grubunu oluştururken, bu gruba yalnızca normal eğitimleri sürecinde anket uygulanmıştır. Bununla birlikte, müzik alanında özel yetenekli olduğu belirlenmiş 25 öğrenci ise deney grubunu meydana getirerek araştırmacı tarafından 10 hafta süren dinî mûsikî eğitimine alınmıştır. Eğitimlerin bitiminde söz konusu deney grubundaki öğrencilere anket, son test olarak yeniden

yapılmıştır. Araştırmada; “algılanan stres seviyeleri, sınav kaygıları ve duygusal zekâları erkek öğrencilerden daha fazla olan kız öğrencilerin, Türk din mûsikîsi eğitimleri sonucunda söz konusu üç değişkende de olumlu yönde kendilerini geliştirdikleri” sonucuna varılmıştır.

Öztürk (2018) ise Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk Din Mûsikîsi Bilim Dalı kapsamında hazırlamış olduğu “İmam Hatip Liselerindeki Dini Musiki Eğitiminin Öğrencilerin Öz Saygısına Olan Etkisi” isimli yüksek lisans tezinde, İmam Hatip Liselerinde verilmekte olan dinî mûsikî eğitimlerinin, öğrencilerin öz saygılarına pozitif yönde bir katkısı olup olmadığı belirlemeyi amaçlamıştır.

İstanbul Üsküdar Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip Lisesinde eğitim almakta olan 9. ve 10. sınıflardaki toplam 81 öğrenci, çalışma grubunu oluşturmuştur. Çalışmada araştırmacı, çalışma grubunu oluşturan öğrencilerle derslere girmiş, ayrıca öğretmenlerle de görüşmeler yapmıştır. Gözlemlenen eğitim detaylı şekilde açıklandıktan sonra dinî mûsikî dersini alan 40 öğrenci ve söz konusu dersi almayan 41 öğrenciye ölçekler uygulanarak öz saygıları mukayese edilmiştir. Araştırmada, dinî mûsikî eğitimin öz saygıya pozitif yönde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde; eğitim, sanat eğitimi ve müzik eğitimi tanımları, müzik eğitimi türleri, müzik türleri, Türk müziği türleri, eğitim programı ve öğretim programı kavramları ile içerikleri, müzik dersi öğretim programları ve dinî mûsikî dersine tüm detaylarıyla yer verilmiştir.

2.1 Eğitim

Eğitim, insan hayatının her noktasında ayrı bir ehemmiyete sahip, son derece kapsamlı bir kavramdır. Bireyin öğrenme olgusu, hayat boyu devam etmekte olan bir süreç olduğundan eğitim bireyin doğmasıyla başlamakta ve hayatının bitmesine kadar anlamlı bir biçimde sürmektedir. Eğitim; “kişinin davranışlarında kendi yaşantısı yolu ile ve bilerek istendik değişim oluşturma eylemidir” (Ertürk, 1972, s. 12). Bir diğer tanımlamaya göre eğitim; “daha önceden tespit edilmiş prensiplere göre bireylerin davranışlarında belirli değişimler, gelişmeler sağlayan planlı faaliyetler dizgesidir” (Oğuzkan, 1985, s. 1).

En temel tanımına göre eğitim bir kültürlenme sürecidir. Toplumu oluşturan bireylerin hayat, çevre, insan hususlarındaki düşünceleri eğitim sayesinde şekillendiği için eğitim her dönemde üstünde hassasiyetle durulmakta olan bir konudur. Eğitim insanı yetiştirme, kişiliğini olgunlaştırma, edinilen bilgi, beceri, davranış ve tutumlarını bilinçli şekilde geliştirme ve değiştirme sürecidir. Eğitimin en temel gayesi, toplumların gereksinim duydukları özellikleri bünyesinde bulunduran kişileri yetiştirmek ve kişide gerekli olan davranışsal değişimin oluşmasını sağlamaktır (Fidan, 1985, s. 4).

Eğitim olgusunun tanımlarındaki ortak nokta için; bilginin sürekliliği ve kişi üstündeki istendik kalıpların aktarımı olduğu söylenebilir.

Eğitim kavramı, geniş manada formal ve informal olacak şekilde ikiye ayrılmaktadır. Formal eğitim, okullarda verilen eğitimidir. Okullar, eğitimin sağlıklı ve doğru şekilde yürütülmesi ve amacına varabilmesi için en çok gerekli olan kurumlar arasında yer

almaktadır. Bu sayede eğitim, daha düzenli ve daha kapsamlı bir biçimde insanlara sunulabilir. İnformal eğitimse bireyin çevresiyle yaşamış ve yaşamakta olduğu etkileşimleri kapsar.

Eğitim ile ilgili yapılmış olan tanımlar arttırılabileceği gibi eğitimin sanat üstündeki tesirinden ve birbirlerini tamamlayan manalı beraberliğinden bahsetmek gerektiğinde, eğitimin sanat özelinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.2 Müzik Eğitimi

Müzik eğitimi, “kişinin kendi müziksel yaşamı esas alınarak; belli amaçlara göre yöntemli, düzenli, planlı bir yol izlenmesi ile bu yolla belli hedeflere ulaşılması, temelde müzikal bir davranış edindirme, müzikal davranışlar üstünde değişiklikler yapabilme ya da müzikal anlamda geliştirme süreci olarak” tanımlanabilmektedir. Müzik ise kendine has bir kültür ya da kültür unsuru olması sebebiyle aynı zamanda bir müzikal kültürleşme, kültürleme ve kültürlenme sürecidir (Uçan, 1997, s. 7-14).

Yapılan bu tanımdan hareketle müzik eğitimi için; “müzik aracılığı ile kişiye müzik ve hayat yolculuğu esnasında amaçlı ve bilinçli olarak davranış değişikliği edindirme sürecidir” şeklinde bir tanımlama yapılabilir.

Kişi, eğitim hayatında müzik eğitimi sayesinde çalgı eğitimi, ses eğitimi alanlarında ustalaşmak ya da müzikal kültürü edinmek gayesiyle kademeli bir yol izlenmekte ve bu sayede belirlenmiş olan hedeflere ulaşılması sağlanmaktadır. Müzik eğitimi; okul öncesi dönemden yükseköğretim kurumlarına kadar uzanmakta olan süreç içerisinde insanların müzikal yeteneklerini geliştirerek yaratıcılıklarını ortaya koymalarını amaçlamaktadır (Üstün, 2014, s. 15). Bununla birlikte insanlara çalgı çalabilme, şarkı söyleyebilme, melodik ve ritmik çözümlemeler yapabilme gibi yetileri edindirerek müzikal kapasitelerini geliştirmeyi hedeflemektedir.

Müzik eğitimi ve müzik kültürü, kendisini meydana getiren ya da gerçekleştiren birey ile birlikte biçimlenen bir özellik göstermektedir. Müzik, toplumu ve insanları beslemekte olan başlıca hayat ve kültür damarları arasında yer almaktadır. Müzik eğitimi ise bu damarları geliştirmekte ve genişletmektedir. Türk eğitim sistemi

içindeki müzik eğitimi derslerinin, Batı ülkelerinde olduğu üzere, “Sanat Eğitimi Akımı” ile biçimlenen uygulamalardan, var olan imkânlarla göre etkilendiği söylenebilir. Bu çerçevede; müzik derslerinin içinde çok farklı müzik türlerinin, türlü çalgıların eğitimlerinin, türlü müzik öğretim metotlarının vb. uygulamaların bulunduğu görülmektedir (Aksu, 2018, s. 4).

Türkiye’de müzik eğitiminin verilmekte olduğu kurumlar; Devlet Konservatuvarları, Türk Müziği Devlet Konservatuvarları, Anadolu Güzel Sanatlar Liselerinin, üniversitelerin Güzel Sanatlar Fakültelerinin, Müzik ve Sahne Sanatları Fakültelerinin, Eğitim Fakültelerinin müzik bölümleri, Askeri Müzik Okulu ve Müzik Uygulama ve Araştırma Merkezleri şeklinde sıralanabilir. Müzik eğitiminin her alanına hitap etmekte olan söz konusu eğitim kurumları, müzik eğitimi ve müzikle ilişkisi olan bütün sahne sanatlarını himayesinde bir araya getiren sanat eğitimi kurumlarıdır. Söz konusu eğitim kurumlarında alanlarında uzman olmuş eğitimci, sanatçı ve virtüözlerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir (Yayla, 1999, s. 9). Bu noktada müzik eğitimi türlerinden bahsetmek gerekir.

2.3 Müzik Eğitimi Türleri

Toplumun ve insanların gereksinimleri doğrultusunda öğretim, hedef, yöntem ve teknikleri, program bakımından biçimlenmiş olan müzik eğitimi, kendi yapısı dâhilinde ayrılmaktadır. Buna göre müzik eğitiminin türleri üç ana başlıkta incelenmiştir.

2.3.1 Genel Müzik Eğitimi

Genel müzik eğitimi, herhangi bir ayırım yapma gereği duymadan insanlara müzikal anlamda genel bir eğitimi edindirmeyi amaçlamaktadır. Genel müzik eğitimi; okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki eğitim kurumlarında bulunan bütün öğrencilere verilen eğitimidir. Bu eğitim sayesinde öğrencilerin hayatları boyunca kendilerini bilen, bilgili, anlayışlı kişiler olmaları hedeflenmektedir. Müzik eğitimi kapsamında her kademe için farklı bir gelişimsel alana önemiyet gösterilmiştir. Okul öncesi ve ilkokul dönemlerinde çoğunlukla oyunlaştırılan eğitimde, sonraki

zamanlarda ise bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlara ehemmiyet gösterilmeye başlanmaktadır (Tarman, 2006, s. 175).

Genel müzik eğitimi, geleneksel müziklerin, türlü dünya müziklerinin ve temel müzikal bilgilerin yeni yetişmekte olan kuşaklara aktarılması sürecinde mühim bir rol oynamaktadır. Toplumda asgari düzeyde ortak, genel bir müzik kültürünün oluşması amacıyla genel müzik eğitiminin en doğru ve etkili biçiminde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu durumda sorumluluğu en fazla olan bireyler ise müzik öğretmenleridir. Müzik öğretmenlerinin bu süreç kapsamında kendilerinden beklenmekte olan görevleri en doğru ve iyi bir biçimde yapabilmelerinin ise sahip oldukları mesleki yeterlikler ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Bu sebeple, müzik öğretmenlerine eğitim verilmekte olan kurumlarda etkin ve iyi bir eğitim sağlanması, öğrencilerin mezuniyetleri sonrası da devamlı gelişimleri için desteklenmeleri gerekmektedir (Sözen, 2012, s. 2).

2.3.2 Özengen Müzik Eğitimi

Özengen müzik eğitimi; çalışma etiğine uygun olacak şekilde, amatör ruhla yaşamın içerisinde bulunmak ve bunu faaliyete geçirebilmektir (Özdek, 2012, s. 194). Özengen müzik eğitim alanı, bireylerin yalnızca mutlu olmak amacıyla müzikle ilgilendikleri bir alandır. Özengen müzik eğitimi kapsamında, amatör seviyede ilgilenilmekte olan müzikten çok daha fazla verim elde edilebilmesi amacıyla bireyin arzusunun ve müziğe karşı yatkınlığının bulunması önemlidir. Bu çerçevede, daha verimli bir müzikal davranış edinilmesi hedefler arasında yer almaktadır. Nitekim Karakoç ve Şendurur (2015, s. 280) çalışmalarında, ilkökul kademesinde verile özengen eğitimin öğrenciler üzerindeki yansımalarından hareketle, öğrencilerin müzikal anlamda gelişim süreçlerinde ailelerinin müzikal tecrübelerinin önemini vurgulamıştır. Çalışmada ayrıca öğretmenin de müzik faaliyetlerini belirleme hususundaki başarısının ve faaliyetlerin içeriklerinin önemi tespit edilmiştir.

2.3.3 Mesleki Müzik Eğitimi

Mesleki müzik eğitimi; müziği meslek olarak seçmiş olan veya müziğin herhangi bir dalını meslek olarak seçmeyi arzu eden kişilerin aldığı bir eğitimidir. Bu eğitimdeki

amaç, müzikal işlev adına gereken müzikal davranışların kişilere kazandırılması ve gereken müzikal donanımın sağlanmasıdır. Kişilerin meslek olarak seçebilecekleri meslek dalları arasında; müzik öğretmenliği, müzik bilimi uzmanlığı, yorumculuk, bestecilik sayılabilir. Mesleki müzik eğitiminin alınabileceği eğitim kurumları ise güzel sanatlar fakülteleri, eğitim fakültelerinin müzik eğitimi bölümleri, müzik teknolojileri bölümleri, güzel sanatlar liseleri şeklinde sıralanabilir (Uçan, 1997, s. 48). Son yıllarda artan İmam Hatip Liseleri, İmam Hatip Ortaokulları gibi eğitim kurumlarında da başta dinî mûsikî eğitimleri olmak üzere mesleki müzik eğitimlerine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

2.4 Türk Müziği Türleri

Tür, genel kabul edilir bir anlayış ile ortak özelliklere sahip unsurların bir araya gelerek birliktelik oluşturması şeklinde tanımlanabilir. Bir diğer ifadeyle tür kavramının, birbirleri ile ilişkili olan olguların meydana getirdiği kümeyi/bütünü çağrıştırmakta olan bir anlamı bulunmaktadır. Tür ifadesi işlevsel açıdan gerek “içerme/ekleme” gerekse “dışlama/hariç kılma” görevine sahiptir (Özbudun vd., 2007, s. 252-253).

Tür, kendi içerisinde farklı “seviyeler silsilesi” bulunduran bir kavramdır. Bu sebeple tür kavramının sonu olan bu çoklu seviye içerisinde, ilgili olan alan için belirlenen sınırlar bağlamında ele alınması gerekmektedir. Genel kabul gören bir anlayışla temel özellikler ekseninde özdeşlik ve benzeşme açısından kapsayıcı olan türler “temel tür”; söz konusu temel tür bağlayıcılığı ile kapsayıcılığı altında, kendi içerisinde farklılaşmış olan türler de “alt tür” şeklinde değerlendirilmektedir (Ersoy, 2017, s. 2). Bu noktada müziğin; çok hacimli ve boyutlu bir fenomen olduğu söylenebilir. Bu nedenle, Erol’un (2009, s. 23) “müzik yerine müziklerden bahsetmek daha doğrudur” ifadesi dikkat çekicidir. Zira bir realite olarak müzikler, içlerinde çeşitlilik barındırmaktadır. Müzikteki söz konusu zenginlik ve çeşitliliğin belli bir sistem dâhilinde ele alınması, müziğin daha iyi anlatılması ve anlaşılması açısından önemlidir.

Özetle, dünya genelinde sayısız müzik türü bulunmaktadır. Önemli olan söz konusu türleri doğru ve sistematik şekilde sınıflandırabilmektir.

Buradan hareketle, geleneksel Türk Müziği türlerine ilişkin detaylar, bir sonraki başlıkta açıklanmıştır.

2.4.1 Geleneksel Türk Müziği Türleri

Hem usuller ve formlar açısından hem de makam anlayışı ve sayısı açısından son derece zengin bir yapıya sahip Türk Müziği, yapılan sınıflandırmaya göre kendi içerisinde dört temel gruba ayrılmış, söz konusu gruplar; Türk Halk Müziği türleri, Türk Sanat Müziği türleri, Eğlence müziği türleri ve dinî müzik türleri şeklinde isimlendirilmiştir.

2.4.1.1 Türk halk müziği

Anadolu toprakları, pek çok uygarlığa ve söz konusu uygarlıkların kültürel anlamdaki mevcudiyetine ev sahipliği yapmış olan bir coğrafyadır. Sahip olduğu bu kültürel yapıya etrafında bulunan coğrafyalardan da beslenmesi sonucu bugüne kadar değişime ve dönüşüme uğrayarak ulaşmıştır. Makamsal bir müzik olarak kabul edilen Anadolu müziği ise sözü edilen kültürel unsurlar arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda Büyükyıldız (2015, s. 108) halk müziğini; “toplumun ortak düşünce ve duygularını yansıtmakta olan, toplum içerisinde daima yer bulan halk sanatçılarınca yakılmakta olan, bestelenmiş-ortaya konmuş, yoğrulmalar ve değişimler ile telden tele, dilden dile, kulaktan kulağa yayılarak geçmişten bugüne kadar ulaşan geleneksel müzik” şeklinde tanımlamaktadır. Türk Dil Kurumu (2023) ise kavramı; “yazılı herhangi bir kaideye dayanmaksızın sadece işitme yolu ile nesilden nesile aktarılan, toplumun ortak malı olan geleneksel müzik çeşididir” şeklinde tanımlamıştır.

Uluslararası Halk Müziği Konseyi (IFMC) halk müziği ile ilgili; “notalar ile değil, bireyden bireye aktarılması sonucunda yaşamaktadır” ifadelerine yer vermektedir (Say, 2002, s. 220).

Amerikalı müzikolog Jeff T. Titon (Akt; Büyükyıldız, 2015, s. 109) ise halk müziği konusunda; “genellikle günlük hayattaki yüz yüze iletişim aracılığı ile toplumsal etkileşimin altını çizen, küçük topluluklar arasında sıklıkla çalınmakta olan, bölgesel-

etnik bir temele dayandırılan, sözlü aktarımı ve gelenekselci yapısına sahip müzik türüdür” ifadelerini kullanmaktadır. Büyükyıldız (2015, s. 109) bu konuda şu açıklamalarda bulunmuştur:

Hayatın akan süreci içerisinde topluma tesir eden duygular ve olaylar, toplum içerisinde daima mevcut bulunan sanatçılar ya da sanatçı ruhuna sahip bireyler tarafından geçmişten aktararak gelen, söz konusu ulusa, o kabileye ya da kavme veya yöreye has müzikal motifler ve zevklerle seslendirilmekte ve müzikleştirilmektedir. Toplumun genel beğenisini kazanmış olan ve içinde toplumun yaşantısından izler bulunduran, toplumun o müzik içinde kendisini bulabildiği müzik eserleri, ait bulunduğu toplumun, kabilenin, kavmin, ulusun veya yörenin geleneksel müzik yapıtları arasında yerini bulmakta ve gelecek nesillere gerek bilinçli gerekse bilinçsiz biçimde aktararak yaşamaktadır.

Bu bakımdan incelendiğinde, geleneksel Türk müziğinin; kendisine özgü özellikleri ile Türk ulusunun kültürel unsurlarını bünyesinde bulunduran, onları yansıtan/yaşayan ve nesilden nesile aktarılmasını sağlayan, toplumun üretmiş olduğu Türk müzik çeşididir biçiminde tanımlanması doğru olacaktır. Bu noktada Büyükyıldız (2015, s. 113), Türk Halk Müziği ile ilgili ayrıca şu ifadelere yer vermiştir:

Türkiye, halk müziği bakımından dünya genelinde benzeri bulunmaz bir çeşitlilik ve zenginlik göstermektedir. Türk Halk Müziği, geçmiş zamanlardan bugüne kadar söz konusu çeşitliliğini taşımayı başaran bir kültür ögesi olarak, Türk kültürünün tekrar üretilmesi ve taşınmasında/yayılmasında büyük faktörlerden bir tanesi olmuştur. Farklı müzik formları ile topluma vermiş olduğu zevk, coşku, duygu çeşitliliği ve eğlendiriciliğinin yanı sıra, coğrafya, tarih, edebiyat, şiir, gelenek öğelerini ve kahramanlık olayları, savaşlar, doğal afetler gibi halkın hafızasından güç silinmekte olan olayları bünyesi altında taşıması, Türk Halk Müziği’nin, Türk kültürünün geçmiş zamandan geleceğe taşınabilmesindeki rolünü arttırmaktadır.

Ülkemizde Türk Halk Müziği eğitimi veren kurum ve kuruluşlar ise konservatuvarlar, Güzel Sanatlar Fakülteleri, üniversitelerin Müzik Eğitimi Anabilim Dalları ve Güzel Sanatlar Liseleri olarak sıralanabilir.

Türk Halk Müziği ile ilgili sunulan bu bilgiler ışığında yukarıda genel olarak belirtilen dört müzik türü içerisinde yer alan Türk Halk Müziği türleri; Divan, Hoyrat, Gurbet, Bozlak, Zeybek, Türkü, Maya, Müstezad, Barana Takımı, Müzikli Hikâyeler, Yol Havaları, Güvende Takımı’dır.

2.4.1.2 Türk sanat müziği

Her toplumun geçmişten aktarılan ve kendisine has bir niteliğe sahip kültürel-müzikal birikimleri bulunmaktadır. Türkiye’de söz konusu birikim ile ilgili örnek gösterilebilecek kültürel-müzikal unsurlardan bir tanesi de geleneksel Türk Sanat Müziği’dir. Geleneksel Türk Sanat Müziği, “Divan Mûsikîsi” ile “Klasik Türk Müziği” gibi isimlerle de ifade edilmektedir. Bu derinliğe sahip saygın müzik türü, kentsel kökeni ile halkın üst kademesinin beğenisini ifade etmektedir. Ortaya koyanları, padişahların bile özendiği bestecilerdir (Say, 2002, s. 223).

Türk Sanat Müziği eğitimi veren kurum ve kuruluşlar, Türk Sanat Müziği eğitimi verenler ile benzerlikler göstermektedir. Buna göre söz konusu eğitimler; Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi Müzik Bölümleri, üniversitelerin eğitim fakültelerinin Müzik Öğretmenliği bölümleri, Müzik ve Sahne Sanatları Fakülteleri, Devlet Konservatuvarları ve Müzik Araştırma Merkezleri bunlardan bazılarıdır.

Bu kapsamda, Türk Sanat Müziği türleri; Aranağme, Şarkı, Taksim, Gazel, Medhal, Peşrev, Semai, Saz Eseri, Kar, Beste, Fasıl ve Kar-ı Natık’tır.

2.4.1.3 Askeri müzik

Türk topluluklarının tarihsel süreç boyunca ön plana çıkan en mühim özellikleri arasında “ordu-millet” ve “asker-ulus” nitelikleri yer almaktadır. Türk kültürü içerisinde “ordu-millet” ile “ordu-devlet-ulus” kavramları, geçmişten bugüne toplum yaşamında belirleyici bir yer tutmaktadır. Askerlik hizmeti gerek toplumsal ahlaki bir gelenek gerekse kanuni bir zorunluluktur. Türk toplumları söz konusu yaklaşımı neredeyse tüm tarihsel süreci boyunca devam ettirmişlerdir. Bu durumun, Türk askeri müzik kültürü içerisinde de geçerliliği bulunmaktadır (Tuğlacı, 1986, s. 2).

Selçuklu Devleti’nden Osmanlılara “Beylik” unvanı verilme süreci, “Tablhane” gönderilmesi ile nihayete ermiş, Osmanlıların zamanla kuvvetli bir hale dönüşmesi ile eş zamanlı şekilde söz konusu kurum da gelişim göstermiştir. Burada, zaman içerisinde “Mehter” ismini alarak Osmanlı ordusu (Yeniçeri) içinde yer bulan kurum, ülke içerisindeki sivil müzik yaşamına da derinden tesir etmiştir (Yıldız, 2006, s. 48).

Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle beraber, 1924 senesinde yeni başkent olmuş Ankara'ya, pek çok kurum gibi Makam-ı Hilafet Mızıkası da getirilmiş ve kurumun ilk çalışmalarından bir tanesi olarak ismi “Riyaset-i Cumhur Mûsikî Heyeti” olmuştur. 1908-1924 seneleri arasında genellikle savaşlar ile geçen ve Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle sonuca eren süreç içinde bazı zamanlar kesintiler yaşanmış olsa bile, bu gelenek Cumhuriyet'in ilan edildiği ilk senelere kadar devam etmiş, sonra Ankara'da söz konusu kurumun görevleri tekrar belirlenerek Musiki Muallim Mektebi, Bando ve ilerleyen yıllarda Devlet Operası ve Riyaset-i Cumhur Senfoni Orkestrası biçiminde bölünerek farklı kurumlar haline getirilmiştir (Kaya, 2012, s. 1459).

Ülkemizdeki askeri bandolar, Genelkurmay Başkanlığı himayesinde dört farklı Kuvvet Komutanlığı altında yer almaktadır. Söz konusu Kuvvetler, Kara Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri ve Jandarma Genel Komutanlığı'dır. Genelkurmay Başkanlığı'nın hususi bir bandosu bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti ordularının Başkomutanı olarak Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Bandosu yer almaktadır. Osmanlı dönemindeki Padişahın dokuz kattan oluşan Mehter takımının yerini, Türkiye Cumhuriyeti'nde bando almıştır. Fakat Muhafız Alayı Bandosu sadece Cumhurbaşkanı'nın resmi devlet törenleri kapsamında görev almakta ve Padişahların Mehter takımlarından kıyafet, repertuar ve biçim gibi yönlerden farklılıklar barındırmaktadır (Baba, 2009, s. 22-23).

Türk Silahlı Kuvvetlerinin en mühim değerleri arasında yer alan bandosu, Silahlı Kuvvetler Armoni Mızıkası'dır. Yönetimsel açıdan Kara Kuvvetleri Komutanlığı himayesinde yer almasına karşın, isminde yer alan “Silahlı Kuvvetler” tabiri sebebiyle, diğer Kuvvet Komutanlıklarından da müzisyen personel görevlendirilmektedir. Söz konusu bandolarda icra edilen askeri müzik, gerek kahramanlıkların gerekse savaş vb. önemli olayların hatırlanması, coşkuyla söylenmesi amacıyla icra edilen eserler olarak dikkat çekmektedir (Baba, 2009, s. 23).

2.4.1.4 Dinî mûsikî

Çoğunlukla “Türk Din Mûsikîsi” ismiyle kullanılmakta olan söz konusu alanın adı, kimi kaynaklarda “dinî mûsikî” (Sezgin, 1991, s.1) olarak, kimi kaynaklarda “dinî

Türk mûsikîsi” (Ömürlü, 1979, s. 3; Özalp, 1992, s. 42) olarak, kimi kaynaklarda ise “Türk dinî mûsikîsi” (Demirci, 2017) olarak kullanılmıştır. Bu noktada “Türk” ifadesiyle kastedilmek istenen; “Türk ırkı ile sınırlandırmayıp, Türklerin yönetimde bulunduğu coğrafya kapsamında gelişmiş olan kültür” ifadesidir. Bu nedenle Mısır doğumlu bir bestekârın ortaya koyduğu eser de doğal olarak bu repertuara dâhil edilebilmektedir. “Din” sözcüğünden ise “mûsikînin tasavvufî ve dini gayeyle icra edilmesi” ve “tefekür, zikir, ibadet” gibi dinî törenlerde kullanılması” kastedilmektedir (Tıraşçı, 2018, s. 206). Mûsikî sözcüğünün “ses sanatı” anlamına geldiği düşünüldüğünde Türk din musikisi ya da dinî mûsikî; Türklerin hâkimiyet kurdukları coğrafyalarda gelişmiş olan, tasavvufî-dinî hislere sahip olan müzikal, kültürel ve dinî bir kavramın adı şeklinde tanımlanabilir.

İslâmiyet’ten önce Türklerin yaşadıkları toplumlarda dinî merasim niteliğinde gerçekleştirilen seremoniler esnasında müzikten yararlandıkları bilinmektedir. İslâmiyet’in kabul edilmesinin ardından devamlı gelişen Türk müziği, başka toplumlarla mukayese edilemeyecek kadar gelişme göstermiştir. Söz konusu gelişmeler çerçevesinde mutasavvıflar da gerçekleştirilen ibadetlerde mûsikîye yer ayırmaya başlamışlardır. Zaman içerisinde mûsikîye daha çok yer ayrılmaya başlanmasının sonucunda da dinî mûsikî kapsamında yeni biçim ve formlar oluşmuştur (Özalp, 2000, s. 106).

Buna göre, tekkelerde ve camilerde yapılmakta olan dinî toplantı ve merasimlerde okunmakta olan eserlerin tamamı için “dinî mûsikî” tanımı kullanılmaktadır. Dinî mûsikî, mûsikînin temelini meydana getiren ölçü ve sese, dinî özellikleri bulunan bazı hareketlerin dâhil edilmesi ile ortaya çıkmıştır.

Dinî mûsikî, bireylerin dini görevlerini uygulamalarında ve yerine getirmelerinde kabul gören İslam müzik kültürüyle sentezlenmesi neticesinde ortaya çıkmış olan bir müzik çeşididir. Mabetlerin içerisinde başlanmış olan icrası, devamında diğer dinî görevlerin icra alanına da uzamıştır.

Din olgusu, birey yaşamında mühim bir yere sahip olduğundan, dinî mûsikî de benzer ehemmiyetle ilgili olan disiplinler kapsamında yerini almaktadır. Bilhassa Türkiye’de

pek çok mabet ve ibadethane içerisindeki ifalar, dinî mûsikînin eşliği sayesinde gerçekleştirilmektedir (Koca, 2013; Sevinç, 2017, s. 154).

Müslümanlar tarihsel süreç boyunca kapsamlı bir “İslâm Mûsikîsi Kültürü” oluşturmuşlardır. İslâm dünyası kapsamında “Riyâzî” ilimler içerisinde kabul edilen mûsikî, Osmanlı İmparatorluğu sürecinde “İlm-i Şerîf” (ulu bir ilim) şeklinde tanımlanmıştır. Mûsikînin teorik/nazari ve icra yönlerinin bulunması, kalbi doğrudan etkilemesi, ulu bir ilim olarak ifade edilmesinin en mühim nedenleridir. Bu sebeple, tarihsel süreç içerisinde İslâm sanatları kapsamında seçkin bir yeri olan mûsikînin gerek söz konusu tarihi süreç içerisindeki gelişimi gerekse Türk kültüründe almış olduğu biçimi temel hatları ile belirleyerek ve anlaşılmasını kolay hale getirerek gelecek kuşaklara aktarmak oldukça önemlidir (Turabi, 2017, s. 9). Bu nedenlerle bu alanda verilmekte olan eğitimlerin ehemmiyeti daha da ön plana çıkmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu devrinde herhangi bir resmi program çerçevesi içerisinde bulunmadan dinî mûsikî eğitimlerine yer verilen en mühim kurumların arasında camiler, Mevlevihaneler ve tekkeler yer almıştır. Bilhassa Mevlevihanelerin Türk müzik kültürünün hem gelişmesi hem de yayılması sürecine etkilerinin çok olduğu bilinmektedir. Türk müziğinde bilinen en ünlü bestekârların, sazende ve hanendelerin camide veya tekkede yetişen kişiler olduğu görülmektedir. Mevlevihaneler, bünyesinde gerek müzik eğitiminin verilmiş olması gerekse sema ayinlerinin gerçekleştirilmesi sebebiyle var oldukları zamanın “konservatuarı” şeklinde nitelendirilmiştir.

Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu’nun resmi olarak ilk müzik okulu kabul edilen Dârulhân’da sunulan öğretim programları incelendiğinde, “Türk Din Mûsikîsi” dersine yer verilmiş olduğu görülebilir (Özcan, 1983, s. 519). Sıbyan mekteplerinde okutulan resmi öğretim programı incelendiğinde ise “Türk Din Mûsikîsi” dersi ile karşılaşılmamıştır. Bunun yanında, “Âmin Alayı” gibi törenlerde öğrencilerin İlâhi ve Şuğl formlarında bulunan eserleri koro şeklinde icra etmelerinden hareketle, sözü edilen eğitim kurumlarındaki din derslerinde dinî mûsikîye ilişkin pratiklerin gerçekleştirildiği söylenebilir (Özden, 2015, s. 89).

Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından, İmam Hatip Liselerinin ve İlahiyat Fakültelerinin resmi anlamda dinî mûsikî eğitimi veren örgün eğitim kurumları olduğu bilinmektedir (Sevinç, 2017, s. 157). 1985 yılında Talim Terbiye Kurulu tarafından alınmış olan bir karar ile İmam Hatip Liseleri bünyesinde ilk kez Dinî Mûsikî dersi seçmeli ders statüsünde uygulanmaya başlanmıştır (Talim Terbiye Kurulu, 1985). Söz konusu ders, yine Talim Terbiye Kurulu'nun 2014 yılında aldığı yeni bir karar ile öğretim programlarının Milli Eğitim Bakanlığı tarafından benimsenmiş olan yeni eğitim yaklaşımı kapsamında yenilenmiştir (Talim Terbiye Kurulu, 2014).

Buna göre günümüzde Türkiye'de Türk Din Mûsikîsi eğitimi veren kurumlar arasında; İmam Hatip Güzel Sanatlar Liseleri, Anadolu İmam Hatip Liseleri, üniversite düzeyinde Türk Müziği Devlet Konservatuvarları Türk Müziği Bölümleri ve Türk Müziği Ana Sanat Dalları yer almaktadır.

Bununla birlikte, bir üst başlıkta ifade edilen Türk Müziği türleri arasında yer alan Dinî Mûsikînin türlerine de söz konusu eğitim kurumlarında yer verilmekte ve bu durum, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Sözü edilen dinî mûsikî türleri; Kamet, Ezan, Tekbir, Terdiyye, Tehlil, Salat, Telbiye, Kaside, İlahi, Münacat, Nât, Temcid, Mahfel Sürmesi, Mersiye, Temcid, Mevlid, Miraciye, Sugul ve Savt'tır (Pelikoğlu ve Özşen, 2015, s. 55).

2.5 Türk Müziği Biçimleri (Formları)

Müzik formu, bir müzikal eserin genel yapısı ya da planıdır. Biçim (form) ifadesi, belli bir eserdeki prosedürleri belirtmek ya da standart bir türü belirtmek manasında kullanılmaktadır. Edebiyatta yer alan şiir, roman gibi farklı formlar olduğu gibi müzikte de sözsüz ve sözlü çok sayıda form bulunmaktadır. Türk Sanat Müziğinde aynı makamda bestelenen eserler olsa da bu eserlerin arasında gazel, türkü, şarkı gibi farklı formlar bulunmaktadır. Müzikal formlar, bir müzik eserinin düzenlenmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bir eserde form olmaması durumunda, eser dinleyenlere kopuk ve karışık gelmektedir. Bu sebeple, söz yazarı veya besteci, eserini ya da sözlerini ortaya çıkarmaya başlamadan evvel bir plan dâhilinde hareket etmelidir. Bir müzikal eserin formuna yönelik ipuçları; harmonik yapıyla, metin

vasıtasıyla, zıt ve yeni materyallerin tanıtılması yoluyla ve melodik materyallerin yinelemesi yoluyla bulunabilir (Cangal, 2008).

Her sanat dalı kapsamında form (biçim) bulunmaktadır ve sanat yapıtları söz konusu form içerisinde yerini bulmakta ve bu sayede değer kazanmaktadır. Resim, mimari ve heykelde formlar hemen fark edildiğinden anlaşılması ve tanınması çok daha kolay olmaktadır. Buna karşın, müzik alanında eserin tamamının dinlenmesi gerekmektedir (Şenel, 1982, s. 2).

Mimari yapıtlar düşünüldüğünde, çeşmeler, binalar, köprüler vb., edebiyatta romanlar, şiirler vb. gibi formlar ön plana çıkarken, müzikte rondolar, sonatlar, şarkılar başlıca biçimleri oluşturmaktadır. Her formun kendisine has bir kuruluş düzeni bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse edebiyatta bir roman, bölümlerden oluşmaktadır. Söz konusu bölümler de kendi içlerinde küçük “bölümcüklere” ayrılmaktadır (Çalışkan, 2014, s. 18).

Müzik formları bilgilerinin öğrenilmesinin amaçları; bestecilik, yorumculuk, öğreticilik, araştırmacılık ve dinleyiciliktir. Bu amaçlar detaylandırıldığında (Cangal, 2008);

1. Müzik formları bir bestecilik bilgisi olarak ifade edilmektedir. Yaratıcılık potansiyeline sahip bir kişi, içyapısal malzemeleri/öğeleri (armoni, ritim, melodi) söz konusu bilgisi ile harmanlayarak besteler oluşturmaktadır.
2. Müzik ile uğraşan bireylerin (icracılar, yöneticiler) eserin formu hakkında kapsamlı bilgi sahibi olması mecburidir. Bir eserin güzel ve anlaşılır bir biçimde seslendirilmiş olması (yorumu), söz konusu eserin yapısını ve özelliklerini çok iyi bilmekle mümkündür.
3. Bir müzikçinin söz konusu bilgileri biliyor olması, müzikal anlamda kültürünün genişlediğinin göstergesidir. Bununla birlikte, müzik öğretmeni müzik formlarını eğitim kurumlarında kısa bir süre dahi olsa öğreteceğinden, bu bilgileri ayrıntılarıyla bilmek zorundadır.

4. Bestecilerin eserleri üstünde yapılması planlanan araştırma (çözümleme-tahlil), ancak eserlerin çözümlenmesi, kapsamlı şekilde anlaşılması ile mümkündür.
5. Eserlerin formlarını ve kuruluşunu bilerek ve çözümleyerek dinlemek, daha iyi bir biçimde anlaşılmasını sağlayacağından, bir dinleyici olarak da müzik formlarının bilinmesinde fayda vardır.

Bu bahsedilenlerden hareketle, geleneksel Türk müziği formlarına ilişkin detaylara aşağıda değinilmiştir.

2.5.1 Geleneksel Türk Müziği Formları

Geleneksel Türk Müziğinin en dikkat çeken taraflarından bir tanesi de ezgilerin kurulum şekli ya da yapısal özellikleridir. Yeryüzünde bulunan bütün müziklerde olduğu üzere müziğin de şekilsel tarafını belirlemiş olan kimi unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar, genellikle ezginin genel türüne göre “Dinî müzik” ve dini olmayan, bir diğer ifadeyle “Lâdinî müzik”, kullanılmakta olduğu alana göre “klasik müzik”, “askeri müzik”, “eğlence müziği”, icra organlarına göre “çalgı müziği” ve “sözlü müzik”, icranın gerçekleştiği yere göre “tekke müziği”, “kent müziği” ve “oda müziği”, icranın tarzlarına göre ise “serbest ezgiler” ya da “usullü ezgiler” şeklinde sınıflandırılmaktadır. Türk müziğinin ezgisel kurgusu ile söz konusu kurgunun sosyal yönden yansımaları da müziğin form yapısına tesir etmektedir. Buna göre, Geleneksel Türk Müziğinin formları, genel manada “çalgısal müzik” ve “sözlü müzik” olacak şekilde ikiye ayrılmaktadır (URL-1, 2023). Bu sınıflamaya göre, sözlü müzik de kendi içerisinde “dinî müzik” ve “lâdinî müzik” olacak şekilde iki bölüme ayrılmaktadır. Söz konusu bölümlerin içerisinde sayıca çok fazla formal özellik göstermiş olan ezgiler bulunmaktadır. Buna göre; Peşrev, Medhal, Oyun Havası, Taksim, Saz Semaîsi, Aranağme çalgısal müzik grubuna ayrılırken, sözlü müzik içerisinde dini formlar altında; Na’t, Miraciye, Durak, Mevlevî Ayini, İlâhî, Ezan, Sugul, Temcid, Salat, Tesbih, Tekbir, Mûnâcat, Mevlid, Selâm yer alırken; Kâr, Semâi, Beste, Şarkı, Gazel, Köçekçe ve Türkü lâdinî müzik formları bölümünde yer almaktadır. Söz konusu formlarla ilgili kısa bilgiler aşağıda sunulmuştur.

2.5.1.1 Çalgısal müzik formları

2.5.1.1.1 Peşrev

Saz eserleri içinde en büyük form olarak kabul edilen Peşrevler, ‘Hane’ ismi verilen bölümler ile kurulmakta, genellikle dört haneden oluşmakta ve her hanenin bitiminde ‘Teslim’ ismi verilmiş olan bir bölüm yer almaktadır. Peşrevler büyük usuller ile yapılmasına karşın çok nadiren de olsa ‘Teslim’i bulunmayan veya üç haneden oluşan düzensiz peşrevler de bulunabilmektedir. Türk müziğinin icra şekilleri arasında yer alan fasılların repertuvarlarında ilk sırada peşrev yer almaktadır (Özkan, 2014, s. 98).

2.5.1.1.2 Taksim

Tek bir saz ile makamların ses dizileri üstünde dolaşılmasına verilen isimdir. Taksim notaya dökülmemesine karşın, her icracının kendisine has bir taksim tarzı bulunmakta ya da aynı icracının aynı eser adına yapmış olduğu taksimler arasında değışkenlikler olabilmektedir. Bu durum, yazılı olmasa da, taksim yapmanın kendi içerisinde kuralları olduğunu göstermektedir. Söz konusu formun, batı müziği içerisinde bulunan karşılığı ise ‘impruvize’-‘improvize’dir. Taksim, bir şarkıya ya da bir saz eserine başlanmadan önce icra edilmesi planlanan makamın seslerinde, daha önce bilinmekte olan ya da irticalen kurgulanmış olan nağmeler ile dolaşmaktır. Taksim icra edilirken, girilmesi planlanan makamın güçlüsü, durağı ve asma kalışı özellikle belirtilmektedir. Bu haliyle Taksim, usule uyulmadan icra edilmesi planlanan eserin makamına, üslubuna ve usulüne uygun bir biçimde dolaşmak manasında kullanılmaktadır. Türk mûsikîsi içerisinde bir yapıtın icra edilmesine geçilmeden evvel taksim yapılması, gelenek haline gelmiştir (Reinhard, 2007, s. 99).

2.5.1.1.3 Medhal

Çoğunlukla bir topluluğun programına başlanmadan önce sazların bir arada çaldıkları küçük saz yapıtları olarak adlandırılan Medhallerin teslim ve hane gibi bölümlerinin bulunmadığı, icra yapılması planlanan makama girilene kadar serbest şekilde bestekârın duyusuna bağılı olarak türlü uzunluklarda olabildiğı söylenbilir. Medhallerin ge mişı çok eskiye dayanmamakla birlikte daha ziyade son dönem

bestekârlar tarafından yazılarak özümşenen bir form olduğu görülmektedir (Akdoğan, 2009, s. 113).

2.5.1.1.4 Saz semaisi

Fasılların son bölümünde çalınmakta olan saz eserleri için kullanılan ve peşreve benzeyen saz semaileri dört haneli bölümlere ayrılmakta, söz konusu her hanenin bitiminde ise teslim bulunmaktadır. Saz semaileri, peşrevlerin tersine, küçük usuller ile ölçülmekte; saz semailerin ilk üç hanesi, peşrevlerde olduğu üzere, giriş, geçki gibi özellikleri yansıtmaktayken, son hane serbest olup usul ve melodi yönünden bestekârın isteğine bırakılmaktadır. Fasılların bitiminde çalınabildiği gibi, tek saz icrasında da bulunan saz semaileri, serbest ve ritmik bir yapıya sahip olmaları sebebiyle bestekârların daha fazla üstünde durdukları bir formdur (Özkan, 2014, s. 102).

2.5.1.1.5 Aranağme

Kimi eserlere başlandığında, hemen eserin girişinde, sadece sazların çaldığı küçük bölüm ile ilgili ifade edilen Aranağme için “giriş müziği” ismi de kullanılmaktadır. Eski eserlerin önemli bir bölümünde yer almayan aranağmelerin bugünün eserleri içerisinde çok fazla kullanıldığı görülmektedir (Tokaç ve Güray, 2021, s. 572).

2.5.1.1.6 Oyun havası

Form açısından net bir şekli bulunmayan, çoğunlukla küçük usuller ile bestelenmekte olan saz eserleridir. Bu form kapsamındaki eserler ile çoğunlukla halk müziği türünde karşılaşılmalıdır (Özkan, 2014, s. 101).

2.5.1.2 Sözlü müzik formları

Sözlü müzik formları; dinî formlar ve lâdinî formlar olmak üzere iki grup altında incelenmektedir. Buna göre dinî formlar; cami mûsikîsi formları, tekke mûsikîsi formları ile müşterek formlardan oluşmaktadır.

2.5.1.2.1 Cami mûsikîsi formları

Cami mûsikîsi formları, cami içerisinde; ibadetten sonra sadece insan sesi kullanılarak icra edilen müzik türüdür.

Osmanlı Devleti'nin kurulmuş olduğu zamandan günümüze kadar devam etmekte olan sürecin her adımında cami içlerinde mûsikîyle icralar yapılmaktadır. Bu kapsamda, devlet hudutlarının her geçen gün genişlemesiyle, ülke topraklarına yeni dâhil olan yerlerde kurulan camilerde bilhassa hitabeti güçlü, mûsikî hususunda bilgi sahibi, sesi de güzel müezzin ve imamların atanması konusuna dikkat edilmiştir (Ergün, 1933, s. 402).

Cami mûsikîsinin genel yapısına dair ifade edilmesi gereken kimi mühim hususlar bulunmaktadır. Çünkü *camî mûsikîsinin temel amacı, mûsikînin ön planda olması* görüşü yanlıştır. Bu noktadaki temel gaye, bilhassa Kur'an-ı Kerim tilavetiyle yapılan ibadetlerle birlikte diğer dinî metinlerin doğru okunmasıdır. Söz konusu gayenin gerçekleştirilebilmesi noktasında ise mûsikîden faydalanılmaktadır. Böylece, amaca erişilirken mûsikî icralarının farklı bir güzellik sunduğu görüşü de alan uzmanları tarafından kabul edilen bir görüştür. Bu durumun aksine bir açıklamanın kabul edilmesi halinde, "camide bir mûsikî gösterisi gerçekleştiriliyor"muş yorumu ortaya çıkmaktadır. Bu yorum, cami mûsikîsinin yaklaşımına doğrudan zıttır. Bu noktada benimsenmesi ve onaylanması gerekli olan husus, mûsikînin katkısıyla ibadetlerin huzur içerisinde ve güzel bir ortamda gerçekleştiriliyor olmasıdır (Ateş, 1999, s. 15). Bununla birlikte, camilerin bir ibadethane olduğunu unutmadan, Yüce Yaratıcının adını ahenk ile zikretmek ve yüceltmek, cami mûsikîsinin ana gayesi olmalıdır.

Cami mûsikîsinin icra sürecinde ses, her zaman ön planda olmuş, icrada ise herhangi bir çalgıya yer verilmemiştir. Bilhassa İslamiyet'in kabul edilmesinin ardından gelen dönemden başlayarak günümüze dek herhangi bir zaman dilimi içinde camilerde saz ya da farklı bir çalgı icrasına yer verilmediği görülmektedir. Cami içinde icra edilen İlahi ve diğer türler, sadece sesle icra edilen türlerdir. Bu sebeple sesin eğitim almış olmasına, ahenkli ve ölçülü kullanımı hususlarına son derece dikkat edilmektedir. İcrada bulunanların; kullanılmakta olan makamın uyumu, seslerin birlikteliği, karar

seslerinin düzenlenmesi ve benzer ses aralıklarının tertip edilmesi gibi teknik konularda mahir ve hâkim olması beklenmektedir.

Konunun bir başka mühim noktasıysa namazla alakalı Ezan, Kamet, Kur'an-ı Kerim kıraati, gibi Türlerin/biçimlerin de irticalen okunuyor olmasıdır. Namaz ibadeti haricinde kalan; Tekbir, Temcid-Münacaat, Tevşih ve Miraciye gibi formlarsa Türk Mûsikîsi makamlarına uygun olacak biçimde bestelenir (Ateş, 1999, s. 16). Bu noktada, söz konusu cami mûsikîsi formları aşağıda detaylarıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Tilavet-i Kıraat: Kur'an-ı Kerim'in Tecvit kuralları kapsamında seslendirilerek okunmasına Tilavet-i Kıraat denir. Buna göre tecvit; Kur'an-ı Kerim içerisinde bulunan harflere gerek incelik veya kalınlık gerekse sertlik ya da yumuşaklık ekleyerek, söz konusu harflere has çıkış noktalarından çıkarabilme bilimi olarak kabul edilebilir. 10 değişik Kıraat şekli vardır. Bunlara, "Kıraat-ı Aşere" ismi de verilmektedir. Söz konusu şekillerin yedi tanesi oldukça ünlüdür. Bu şekillere de "Kıraat-ı Seba" ismi verilmektedir. Kur'an-ı Kerim, makamlara bağlı kalınması koşuluyla, sadece usul harici bir tek kişi tarafından okunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'i birden fazla kişinin karşılıklı şekilde bölümler halinde okuması durumuna ise "Mukabele" adı verilmektedir (Tura, 1983, s. 24-26). Bir sayfadan daha kısa okunmuş olan Kur'an-ı Kerim içinse "Aşr-ı Şerîf" ismi verilmektedir (Karadeniz, 1979, s. 164).

Ezan: Arapçada ezan, "azan" sözcüğünden gelirken, bildirmek, duyurmak anlamlarında kullanılmaktadır. Kullanım amacı olarak ezan; farz namazlarının vaktinin gelmiş olduğunu, kendisine has ifadeler ve özel biçimde müminlere duyurmayı anlatmaktadır denilebilir. Aynı kökten türemiş olan müezzin, "ezanı okumakta olan birey", mi'zene ise "ezanın okunmakta olduğu yer (minare)" manalarına gelmektedir (Kopar, 2010, s. 18). "Mukabele" biçiminde karşılıklı iki farklı müezzin tarafından okunan ezanlara ise "çifte ezan" denilmektedir. Söz konusu ezanda estetik duygulara vurgu yapıldığından müezzinlerin mûsikî bilgisi, ses genişliği ve ses güzelliği son derece önem arz etmektedir. Bir müezzin tarafından başlanmış olan ses tonu ve ses perdesine diğer müezzin eşlik edebilmeli, yapılabilme durumuna göre icra sırasında uyumlu şekilde geçkiler seçilmelidir. Çifte ezanda

cümleler, perde gösterilmek suretiyle karşılıklı olarak okunmaktadır. Ezanın bitimindeyse müezzinlerin aynı perde üstünde karar vermiş olmaları oldukça önemlidir. Bu türden bir ezanın ilk defa Emeviler dönemi içerisinde okunduğuna yönelik rivayetler vardır. Çifte ezan, iki birey tarafından okunuyor olmasının yanı sıra, iki bireyden daha fazla birey tarafından da okunabilmektedir. Çifte ezan, çoğunlukla cami açılışlarında, zafer günlerinde ya da kandil gecelerinde okunur (Kopar, 2010, s. 23). Cuma günleri, Cuma namazı sırasında imamın hutbeye başlaması amacıyla minbere çıkması sürecinden evvel başlamış olan ve cami içerisinde okunan ezana ise “iç ezan” adı verilmektedir (Tüysüz, 2017, s. 2).

Ezanın evrensel bir niteliği bulunmaktadır. Zira bütün İslam ülkelerinde kati surette bilindiği biçimiyle okunması gerekmekte ve değiştirilmemektedir. Bunun yanında ezan, her İslam ülkesi kapsamında, söz konusu ülkenin kültürünü de yansıtabilecek şekilde farklı ezgi ve makamlarla okunabilmektedir. Çünkü ezan, mûsikînin katkı sunması ile okunmakta olan bir formdur. İncelendiğinde de ezanların, Türk-İslam kültürü içerisinde geçmişten bugüne farklı makamlarda okunduğu görülmektedir. Bugün de, farklı okumaların devam ettiği söylenebilir. Bunun nedeni olarak, her makamın, bireyin manevi yaşamına farklı etkilerinin olduğu ve söz konusu etkilerin bir günün değişik vakitlerinde değişebilmesinden kaynaklandığı düşüncesi egemendir (Şahin, 1997, s. 127).

Namazların duyurulabilmesi amacıyla ezanlarda kullanılan makamlar çoğunlukla şu şekilde sıralanabilir; sabah ezanı Dilkeşhâyeran ya da Saba makamı, öğle ezanı Rast ya da Hicaz makamı, ikindi ezanı Hicaz makamı, akşam ezanı Segâh ya da Evç makamı ve yatsı ezanı Uşşak, Neva ya da Bayati makamı (Adar, 2012, s. 33).

Bahsi geçen makamların yanı sıra ülkemizde Hüzzam, Bayati, Hüseyinî ve Evç makamlarının da ezan okunması sürecinde kullanıldığı makamlar olduğu söylenebilir. Türkiye’de oldukça uzun bir dönemden bu yana sabah namazları saba makamıyla, akşam ezanlarıysa segâh makamıyla okunurken, bu durum gelenekselleşmeye başlamıştır (Ateş, 1999, s. 64). İbadet zamanlarının haricinde, İslam kültürü içerisinde yeni doğan bir bebeğe ad koyma sırasında da bebeğin kulağına ezan okunduğu bilinmektedir (Tüysüz, 2017, s. 9).

Kamet: Farz namazı sürecinden evvel bir görev mahiyetinde uygulanmakta ve okunmakta olan “Hayyale’l-felâh-(Haydi kurtuluşa)”ların ardından iki defa “Kad kameti’s-salât-(Namaz başladı)” ifadelerinin ilave edilmesi ile okunan ezan için kullanılan addır. Kamet, ezana kıyasla son derece seri okunmaktadır (Aydın, 2019, s. 7). Kamet’te ifade edilen sözler; tekbirler dört, diğerleri ikişer, bir diğer ifadeyle ezan esnasında olduğu gibidir. Kamet okunması esnasında, “hayye ale’l-felâh”ın sonrasında iki defa “kad kâmeti’s-salâh” ifadesi ilave edilmektedir. Bunun sonucunda, kamet içerisinde kullanılmakta olan kelimeler, toplamda on yedi olmaktadır (Bilgiç, 2007, s. 13).

Tesbih: Allah-ü Teâlâ’nın bütün noksan sıfatlardan arınmış olması adına okunmakta olan “sübhânallâh” ile ilgili kullanılmakta olan ifadedir. Cami mûsikîsi içerisindeyse tesbih; namazların bitiminde tek bir müezzin ya da cumhur müezzin tarafından otuz üç kez “Allah-ü Ekber”, Sübhânallah” ve “el-Hamdülillâh” sözlerinin irticalen belirlenmiş makamla okunmasıdır. Ayrıca dinî mûsikîde “Sübhâne’l-Melikü’l-Mevlâ- (Allah Melik’tir, Mevlâ’dır).” ya da Sübhâne’l-Melikü’l-a’lâ- (Allah Melik’tir, Alâ’dır)’dır” ifadeleriyle başlayan ilahi formu bulunan yapıtlar ile ilgili de tesbih tanımlamasının yapıldığı görülmektedir. Dini gün ve geceler ile Ramazan ayında, sabaha yakın bir vakitte minarelerden Temcîd okunuyor olması esnasında da tesbihlerin okunduğu bilinmektedir. Yapılmakta olan söz konusu icra da, ötekiler gibi, irticalen gerçekleştirilmekte ve “Sübhâne’l-Melikü’l-Mevlâ” şeklinde okumalar yapılarak başlanmaktadır (Özcan, 2001, s. 33-34).

Tekbir: Allah-ü Teâlâ’nın ne kadar büyük ve ulu olduğunu belirten “Allahü Ekber” tabirinin herhangi bir uyuma bağlı bulunmadan ve doğaçlama melodi biçiminde okunması sonucunda oluşan türdür (Adar, 2012, s. 35). İtrî’ye ait olduğuna ilişkin düşünce, pek çok âlim tarafından kabul ediliyor olmasına rağmen, hem melodi şekli hem de söz konusu alana has çok değerli bestelerin sahibi olması hasebiyle Hatip Zâkirî Hasan Efendi’ye ait olabileceği görüşü bulunan Segâh makamındaki tekbir, tarihsel süreç incelendiğinde, en ünlü tekbir olarak bilinmektedir (Ünver, 2011, s. 10).

Tevhid: Allah-ü Teâlâ'nın bir ve tek olduğuna inanarak bunu ifade eden, birleşme, birleme manalarına da gelmekte olan “Lâ ilâhe İll'Allâh” ifadesinin tekrar edilmesidir (Öztürk, 2001, s. 10).

Dinî mûsikîde tevhid, Kelime-i Tevhid'in makama bağlı kalınmasıyla, usul hârici seslendirilmesidir. İstenirse tek olarak istenirse de toplulukla birlikte okunabilmektedir (Tura, 1983, s. 33).

Temcid: Tâzim ve senâ etmek anlamındaki temcid, ezan hârici minarelerde Allah-ü Teâlâ'ya yapılan tazarru, dua ve münâcâtlardır. Serbest ya da ölçülü şekilde bestelenmiş olan dinî mûsikî formudur (Kopar, 2020, s. 333).

Münâcât: Allah-ü Teâlâ'ya yakarmayı, O'nun hikmetinden, affedilmeyi dilemeyi belirtmekte olan düzenli ifadelerin, tekke, ibadethane ve camilerde hem irticalen hem de bestelenmiş şekillerde okunduğu ilahilerdir (Tüysüz, 2017, s. 104).

Salât: Hz. Peygamber'e dua ve selamı kapsamakta olan ifadelerin usul harici melodi durumuna getirilmiş şekline denir. İçinde bulunulan zamanda salâtlar Cuma ve Pazartesi günleri ile kandil geceleri ve cenazelerde okunmaktadır. Tarikat üstatlarınca salâtlar neden gösterilerek yardım talebinde bulunmak, şifa dileğinde bulunmak, dua etmek şeklinde gelenek haline gelmiş olan bazı virtler olmasının yanında, “hilye-i şerifler” de aynı salâtlar gibi neden gösterilerek şifa dilemek maksadıyla icra edilmektedir (Koca, 2017, s. 164).

Tardiyye: “Allah razı olsun” anlamına gelmekte olan ifadedir. Gerek bayram hutbelerinde gerekse Cuma hutbelerinde, minberde bulunan hatibin, ilk olarak Hz. Muhammed ve ailesine salât ve selam okuması, ardından Dört Halife ile Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'ı yâd etmesi ve bu esnada mahfelde bulunan müezzinlerden bir tanesinin “Radıyallahü ahen-(Allah ondan razı olsun)” şeklinde nida etmesidir. Günümüzde pek icra edilmeyen söz konusu dinî mûsikî formu kimi yerlerde, klasik hutbe okumakta olan hatiplerce Dört Halife ve sonrasında Hz. Muhammed'in iki değerli torununun zikredilmesi ve hepsi adına hatip tarafından “Rıdvânu'llîhi Teâlâ aleyhim ecmain-(Allah onların hepsinden razı olsun)” biçiminde okunması şeklinde gerçekleşmektedir (Aydın, 2019, s. 8).

Hutbe: Gerek Cuma namazları öncesi gerekse bayram namazları sonrası bir hatip tarafından camide bulunan cemaate hitap edilmesi, bir diğer ifadeyle hutbe okunması gerekmektedir. Tarihsel süreçte tamamı Arapça okunmuş olan hutbeler, bugün başlangıcı ve bitişi Arapça olacak şekilde okunmakta, arasındaki nasihat kısmı ise hem Arapça hem de Türkçe okunmaktadır (Öztürk, 2011, s. 11). Hutbeyi okumakta olan imam, hutbe süresince ezgisel bir okuma yapmamaktadır. Zira söz konusu durum, kabul görmemektedir. Hutbenin son bölümünde ise Nahl Sûresi 90. Ayet, ezgisel bir biçimde okunmaktadır (Tıraşçı, 2015, s. 90).

Telbiye: Sözcük manası; “verilmiş olan emri/görevi yerine getirmek amacıyla hazır, âmâde” dir. Hac ibadeti sırasında gerek Kâbe’de gerek Arafat’ta gerekse ihram giyilmesinden sonra okunmakta olan, bestenin kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen, Segâh makamında icra edilen türdür (Tüysüz, 2017, s. 17).

Kaside: Divan edebiyatı içerisinde, gerek din gerekse devlet büyüklerine övgüler düzmek amacıyla yazılan şiirleridir. İrticalen okunmakta olan kasideleri okuyan kişilere “kasidehan” ismi verilir (Adar, 2012, s. 39).

Ak (2009, s. 151) ise kasideyi şöyle tanımlamıştır; “dini şiirlerin, ibadethane, tekke ve camilerde, hatta söz konusu yerlerin dışında düzenlenmiş olan dini toplantılarda, okumakta olan bireyin ses aralığı, mûsikî beceri ve bilgisine göre irticalen yapılmakta olan seslendirmelerdir”.

2.5.1.2.2 Tekke mûsikîsi formları

Tekke; tarikat erbabı ile dervişlerin bir araya gelmiş oldukları, şeyh veya şeyh temsilcisinin başkanlığında zikrederek ayinler tertip ettiği, ibadetlerin gerçekleştirildiği, tasavvuf öğretileri hususunda paylaşımların yapıldığı, nefsin eğitilerek köreltildiği, manevi yönden yetkinleşmenin gerçekleştiği yerler biçiminde tanımlanabilir (Uludağ, 1996, s. 521). Tekkelerin büyüklerine “dergâh”, dergâhların daha büyüklerine ise “asitane” denilmektedir. Bununla birlikte, tekkelerden daha büyük, ancak dergâhlardan daha küçük olanlar içinse “hücre” veya “zaviye” adı verilmektedir. Buradan hareketle, tekkede yapılan ve zikir gerçekleştirmeyi gaye edinmiş mûsikî türüne tekke mûsikîsi denilmektedir (Ateş, 1999, s. 140).

Tekke içlerinde zikretmekte olan farklı pek çok tarikat, tarihsel süreç içerisinde belli düzen ve kaidelerle sistematik bir şekilde yapılanma gayretine girmişlerdir. Böylece her tarikat kendisine özgü zikir şekilleri geliştirmiştir. Belirli günler ile söz konusu günlerin gecelerinde yapılmakta olan zikirlerle yönelik “ayın” tanımlaması yapılmasına karşın, zamanla ayın ifadesi yalnızca Mevlevî tarikatı içerisindeki zikirlerde okunmakta olan yapıtlar için kullanılmaya başlanmıştır. “Cehrî-(Aleni olarak, açık olarak)” ve “Hafî-(gizli olarak)”, tarikatlar içerisinde düzenlenmekte olan ayinlerde gerçekleştirilen iki çeşit zikir olarak bilinmektedir (Özcan, 2001, s. 44). Celvetîlik, Uşşâkîlik, Cerrâhîlik, Bektâşîlik, Mevlevîlik, Kâdirîlik, Rîfâîlik, Gelşenîlik gibi önde gelmekte olan tarikatlarda Tekke mûsikîsi, zikretmenin temel aracı olmuştur (Tıraşçı, 2015, s. 97). Buradan hareketle, tekke mûsikîsi formları, detaylarıyla aşağıda açıklanmıştır.

Zikir: Sözcük anlamı “anılma”, “anma”dır. Tasavvuf öğretisi kapsamında ise Allah-ü Teâlâ’nın adının tekrarlanması anlamında kullanılmaktadır. Bektâşîlik ile Mevlevîlik dışındaki bütün tarikatlarda yapılmakta olan zikretme eylemi, duruma bağlı olarak oturarak veya ayakta yapılabilmektedir. Oturma pozisyonunda gerçekleştirilen zikretmeye “kuudî zikir”, ayakta yapılan zikre ise “kıyamî zikir” ifadeleri kullanılır (Öztürk, 2001, s. 12). Tarihsel süreç içerisinde bilinen en eski sûfîlerin “Lâ ilâhe ill’Allah” tevhidinin ardından “Hû” ile “Allah” adlarını zikrettikleri bilinmektedir. İlerleyen zamanla birlikte zikredilmekte olan söz konusu iki söze; “Hakk”, “Kayyum”, “Hayy” ve “Kahhar” adları da ilave edilmiş, bu sayede zikredilmesi kararlaştırılan ifadelerin sayısı yedi olmuştur. Söz konusu bu yedi söz; “nefsin yedi hali- (1- Nefs-i emmâre, 2-Nefs-i levvâme, 3- Nefs-i mülhime, 4-Nefs-i mutmainne, 5- Nefs-i râdiyye, 6-Nefs-i merdiyye, 7- Nefs-i sâfiyye)” şeklinde de kabul edilmektedir (Tura, 1983, s. 54).

Durak: Kasideler içerisinde gerek usulüne göre gerekse usul harici bestelenmekte olan ve kasidehanlar tarafından icrası yapılan türlerdir. Zikir esnasında ve ilk faslın bitiminden sonra tek ya da iki zâkir tarafından icra edilmiş olan bestenin adı olarak da bilinmektedir. Duruma göre ister oturma pozisyonunda isterse ayakta gerçekleştirilen zikretme eyleminin ilk bölümü Kelime-i Tevhid’ten meydana gelmektedir. Kelime-i Tevhid’in devamında Allah ismi için kullanılan bir tabir olan “İsm-i Celal’e

geçilmeden evvel bir ara verilir. Tek veya çift zâkir tarafından makama bağlı kalınması sonucu tasavvufî ifadeler yer verilmektedir. Bu sözleri söylemiş olanlara da “Durakçı” adı verilmektedir. İlk bölüm Kelime-i Tevhid’in zikri ile bittiğinden, bu duraklama esnasında okunması için düzenlenmiş olan belli yapı ve tarzdaki yapıtlara “Durak” adı verilmektedir (Özalp, 2000, s. 125).

Gülbank: Hem dergâhlarda hem de tekkelerde, kimi hususi dini merasimler ve resmi toplantılar esnasında okunmakta olan dualardır. Gülbanklar, kendilerine has belli bir makamla icra edilir. Kelime anlamı incelendiğinde, Farsça’da “gülün sesi”, “bülbulün şakıması” gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Bektaşî mûsikîsinde de bir form olarak bulunan Gülbank, Savt formu için kullanılmakta olan isimdir. Savt; Gülşenî, Celvetî ve Kâdirî tekkelerinde kullanılmakta olan bir mûsikî türüdür (Öztuna, 1988, s. 311). Suphi Ziya Özbekkan (1887-1966) tarafından bestelenmiş olan “Gülbang-ı Cemâl”, Savt ile Gülbank formlarının müşterek form özelliklerinden hareketle hazırlanmış olan bir bestedir. Yapıtın, resitatif ve usul dışı bir şekilde bestelendiği anlaşılmaktadır (Akdoğan, 1996, s. 262).

Âyin-i Şerif: Âyin-i Şerif; mukabele-i şerif, Mevlevî ayini, sema isimleri ile de anılmakta olan zikir toplantılarıdır. Bu kapsamda ayinin sözcük anlamının töre, âdet, dinî tören, usul, bir mezhep veya tarikatın kendisine has toplantıları, töreni manasına geldiği söylenebilir. Gerçekleştirilen ayinler kapsamındaki her hareket, tasavvufî açıdan bir düşüncüyü sembolize etmektedir. Çoğunlukla Hz. Mevlâna’nın Divân-ı Kebîr veya Mesnevî’sinden, kimi zamansa saygı duyulmakta olan, çok kişi tarafından tanınmakta olan din adamlarının yapıtları içindekilerden seçilerek farklı makamlarda bestelenmiş olan ve Mevlevî telli ya da dergâhlarındaki ayinler içerisinde söylenip çalınmakta olan yapıtlara verilen addır (Karadeniz, 1979, s. 170).

Nâ’t: Mevlevîlik içerisinde, ayinlerden önce okunmakta olan, Allah-ü Teâlâ ile Hz. Muhammed’e methiyeler düzen, Farsça, Türkçe ve Arapça ifadelerden oluşan ve “Na’t-han” tarafından okunan dinî mûsikî formudur (Adar, 2012, s. 32). Türk edebiyat tarihinde ilk nâ’t örneğine yer verilmiş olan eser Kutadgu Bilig olarak kabul edilmektedir. “Su Kasidesi” nâ’tı ile ünlü Fuzûlî, nâ’t şairi Ali Şîr Nevâî, divanı

kapsamında birçok Türkçe, Farsça ve Arapça nât'ları bulunan Salâhî Efendi, bu form ile ilgili eserler ortaya koyan ünlü isimler arasında yer almaktadır.

Şugl (Şugul): Arap sözler barındıran, akıcı ve ritmik ilahilere verilen addır. Genellikle usulleri Düyek veya Sofyan olan şuguller, tekkelerde yapılmakta olan zikirler sırasında okunmaktadır. Şugullerin ilahilere nazaran daha basit yapıda ve daha hareketli yapıtlar olduğu bilinmektedir (Say, 2005, s. 424).

Nefes: Bektaşî tekke ve dergâhlarıyla cem ayinleri esnasında icra edilmekte olan Bektaşî-Alevî ilahileridir (Öztuna, 1988, s. 37). Nefesler, hece vezni ile yazılan şiirler arasından seçilmektedir. Söz konusu şiirlerde, içten, sade ve açık bir üslûp dikkat çekmektedir. Nefesler, gerek solo gerekse koro biçiminde icra edilmektedir. Bu icralar sırasında, mûsikî ile birlikte sergilenmekte olan dinî rakslara yönelik “Semâh” ifadesi kullanılmaktadır (Turabi, 2017, s. 11).

Savt: Kelime anlamına bakıldığında, Arapça “ses”, “sâdâ” anlamlarına geldiği anlaşılmaktadır. Fakat Tasavvuf mûsikîsinde kullanılmakta olan anlamı, kelime anlamından farklı olarak, “tekke içinde okunan mûsikî yapıtlar” biçiminde ifade edilmektedir (Tura, 1983, s. 144). Savtlar, tekkelerdeki zikretme esnasında okunur. Zikirlerinden özelliğine bağlı olacak şekilde savtların zamanında ve icrasında değişiklikler yapılabilir. “Bir olmanın” altını çizen ifadelerden derlenmiş olan, öz ve kısa birkaç cümleden meydana gelen ilahiler şeklinde tanımlanabilir. Kullanımının daha çok XIX. yüzyılda olduğu bilinmektedir (Ünver, 2011, s. 15).

2.5.1.3 Ortak kullanılmakta olan (müşterek) formlar

Geleneksel müzik formlarının keskin kaideleri olmadığından bir eser, bir veya birkaç form özelliği gösterebilmektedir. Farklı form özellikleri gösteren eserler uygun türlerin ortak kullanım alanına girebilmektedir. Geleneksel halk müziği formlarından deyişler ve semahlar aynı zamanda dinî mûsikînin formlarından olduğundan iki türün kesişim kümesine ait olan ortak formlardandır. Geleneksel sanat müziği formlarından kaside ve gazeller de dinî mûsikînin formlarından olduğu için iki türün ortak formlarındandır. Geleneksel halk müziği, sanat müziği ve dinî mûsikînin ortak formu olan ilahilerin ise üç türün özelliklerini de taşıdığı bilinmektedir. Buna göre, ortak

formlar arasında, Şekil 2.1’de görüleceği üzere, bir kümeden bahsetmek doğru olacaktır.

Şekil 2.1 Ortak kullanılmakta olan form kümesi

Dinî mûsikî formlarının icra tarzları ve yapı şekilleriyle yalnızca cami ve tekkelere has olmadıkları, kategorize edildikleri zaman söz konusu formların özellikleri arasında bulunan “tekkelerde çalgılarla, buna karşın camilerde seslerle icra edildikleri”, ayırıcı özellik olarak bilinmektedir (Tüysüz, 2017, s. 27). Söz konusu ortak formlar, hem camilerde hem tekkelerde hem de bu iki yerin dışında icra edilebilmektedir.

2.5.1.3.1 Mevlid

Süleyman Çelebi tarafından bestelenmiş olan ve Hz. Peygamber’in hayatından örneklerle yer verilen mesnevidir. Mevlidlerin gerek doğumlardan gerekse vefatlardan sonra, ayrıca ibadet ortamı içerisinde okunması geleneğe dönüşmüştür (Karadeniz, 1979, s. 168). Mevlidler, “bahir” olarak adlandırılan kısımlardan oluşmaktadır. Mevlid okuyan bireylere “Mevlidhan” adı verilmektedir. Bahirler arasındaki zamanlar, sureler ile ilahiler hatta kasidelerle süslenir (Turabi, 2017, s. 16).

XVI. asır tarihçileri arasında yer alan Selâniki tarafından verilen bilgilerden hareketle, 10.02.1588 tarihinde Padişah III. Murad’ın bütün camilerde mevlid okunmasını ve kandil yakılmasını emrederek Hz. Muhammed’in doğumu kutlanmaya başlanmıştır. Sözü edilen tören, Osmanlı İmparatorluğu zamanında ilk resmi mevlid cemiyeti olarak kabul edilmektedir (Şeker, 2004, s. 479). Mevlid törenlerine gün geçtikçe ilginin artmış olmasıyla 1676 senesinde Tevkî Abdurrahman Paşa tarafından yapılmış olan bir kanunnameyle söz konusu törenler bir nizam dâhilinde gerçekleştirilmeye

başlanmış ve yine Osmanlı İmparatorluğu'nda saray haricinde Mekke'de bulunan Hz. Muhammed'in dünyaya geldiği evde mevlid törenleri gerçekleştirilmiştir (Tıraşçı, 2013, s. 213).

Genellikle mevlidler; Besmele, nâ't, münâcât ve tevhid ile başlarken, Yüce Yaradan'dan bahsedilmesinin ardından Hz. Muhammed'in dünyaya gelmesine geçilmekte, onun miracı ile öteki mucizelerinin aktarılmasından sonra vefatı hususu üzerinde durulmakta, nihayetinde Resûl-i Ekrem ve ashabı başta olacak şekilde eseri yazmış, okumuş ve dinlemiş olanlara yönelik bir duayla bitmektedir (Aksoy, 2007, s. 325).

2.5.1.3.2 İlahi

Dinî mûsikînin sıklıkla kullanılmakta olan, en gözde formudur. Allah-ü Teâlâ'ya dualar etmek, O'na methiyeler düzmek, O'na olan aşkın en derin ve büyük aşk olduğunu belirtmek ve Hz. Peygamber'i methetmek amacı ile yazılmış olan, pek çok makam ve usule göre okunabilen tasavvufî ve dini halk edebiyatı nazım şeklidir. İlahiler, istendiği takdirde tek kişi şeklinde istenmesi halindeyse koro şeklinde camilerde, mevlid sırasında, zikir ortamlarında, tekkelerde ve teravih namazının arasında okunmaktadır (Özalp, 2000, s.111).

İlahilerin kendisine has halleri vardır. Buna göre yapı, şarkıya göre farklılık göstermektedir. Keyifli ve hareketli makamlardan ilahilerin bestelenmemesi gelenekselleşmiş olmasına karşın, normal koşullarda her makamdan ilahilerin bestelenme durumları vardır. İlahiler, farklı pek çok usul ile bestelenmektedir. Bu noktada, küçük ve büyük pek çok usul ile bestelenmiş olan ilahi örnekleri dinî mûsikîde yer almaktadır (Aydın, 2019, s. 13).

İlahiler çoğunlukla yalın bir anlatım stiline sahiptir. İlahi tanımı, dinî mûsikî açısından; din dışı Türk mûsikîsinde mevcut bulunan şarkı formlarından murabba, koşma, gazel, muhammes, rubai, müseddes ve diğer nazım şekilleri ile yazılmış olan güftelerin, şarkıya az da olsa benzemekte olan formdaki besteleri şeklinde yapılabilir. Buna karşın, ilahilerin arasından, güftede bahsedilmiş olan konu kadar, bestenin makam ve

usulünde de tasavvufi-dini duyguları aktarmış olanlar tercih edilmektedir (Ak, 2009, s. 115).

Ölçümler açısından ilahiler, büyük usulleri kullanmakta olan “Cumhur İlahileri” ya da küçük usulleri kullanmakta olan “Zikir İlahileri” tarzında bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Bu yönüyle analiz edildiğinde, Cumhur ilahilerinin gerek tekkelerde gerekse camilerde okunurken, zikir ilahileri kendisine has kurallara göre sadece tekkelerde yapılmakta olan zikir esnasında okunmaktadır. Bu noktada görevli olan bireylere “Zakirbaşı” denilmektedir. Zikir ilahileri kapsamında zikir vuruşlarına bağlı olarak hareket edilerek belirlenmiş olan aralıklarda “Zikr-i Cemil’in-(güzel hatırlanma)” söylenmesi, kurallar bağlamında yapılmaktadır (Aydın, 2019, s. 13).

Kısaca dinî mûsikînin, gerek cami mûsikîsi gerekse tekke mûsikîsi türleri sayesinde geniş bir icra alanı bulunmaktadır. Söz konusu icra alanı içerisinde hem besteli hem de usulüne uyan yapıtların yanı sıra, irticalen okunmakta olan yapıtlar da mevcuttur. Ancak serbest icraların genellikle cami mûsikîsi kapsamında, usulüne uygun ve bestelenmiş icraların ise tekke mûsikîsi kapsamında okunmakta olduğu söylenebilir (Ünver, 2011, s. 94).

Türk müziği içerisinde, tasnifin “tek ölçütlü” şekilde kullanılabileceği görülmektedir. Bu çeşit bir tasnifte kişinin düşüncesinin merkezinde ortaya koymuş olduğu olgu, müzikte esas tasnif adına yer oluşturmaktadır. Söz konusu tasnife; ses kaynaklarıyla teknik bakımdan incelendiğinde “sözlü” ya da “çalgısal/sözsüz” olarak, inanç/din esaslı bir bakış açısı ile müziğe “dini” ve “dindışı/lâdinî” olarak, milli açıdan bakıldığında “ulusal” ve “uluslararası” olarak ve gelişimsel süreç anlayışına göre “modern” ve “geleneksel” olarak örnekler verilebilmektedir (Ersoy, 2017, s. 8).

Lâdinî formlar ise; Kâr, Semai, Beste, Şarkı, Gazel, Köçekçe ve Türkü’den meydana gelen formlardır.

2.5.1.3.3 Kâr

Çoğunlukla terennüm ile başlanmakta olan çok kapsamlı, türlü usullerin kullanılmış olduğu uzun eserlerdir. Çoğu zaman Peşrev’in hemen ardından icra edilmektedir. Söz

konusu usul değişiklikleri esere bambaşka bir canlılık vermektedir. Kâr icrasından sonra Beste formu icra edilmektedir. Beste formuna göre Kâr formunda terennümler serbesttir. Kâr tarzına göre bestelenmekte olan eserler kimi zaman kısalık ve uzunluklarına bağlı olarak farklı adlarla anılmaktadır. Bunlar arasında; Kârçe, Kâr, Kâr-ı Natık ve Kâr-ı Nev bulunmaktadır (Yahya Kaçar ve Destegöl, 2020, s. 254).

2.5.1.3.4 Beste

Türk müziği kapsamında beste ifadesi söylendiğinde, akla herhangi bir müzik eseri gelmektedir. Bu noktada; beste, bir müzik eseri; bestekâr, söz konusu müzik eserini bestelemiş olan kişi; bestelemek ise bir müzik eseri ortaya koymak anlamlarına gelmektedir. Tüm bunlara karşın, beste sözcüğünün Türk müziğindeki karşılığına bakıldığında, Kâr formunun ardından gelen en kapsamlı müzik eseri olduğu anlaşılmaktadır. Güfte olarak divan edebiyatındaki gazel tarzının manzumeleri arasından seçilmiş olan iki beytin usulüne uygun olacak şekilde bestelenmesi sonucu oluşmaktadır. Beste, dört haneli şekilde gerçekleştirilir. Her hane, bir mısrayı kapsamaktadır. Her mısranın bitiminde “terennüm” olarak isimlendirilen nağmeler yer almaktadır. Terennüm, Beste formu içerisindeki eserlerde mısraların bitimine dâhil edilen gerek anlamlı gerekse anlamı olmayan, fakat melodik yapıya sahip bölümlerdir. Terennümler, sözcük-hece ya da birkaç sözcükten oluşabilmektedir (Yahya Kaçar, 2012, s. 300).

2.5.1.3.5 Semai

Geleneksel Türk müziği içerisinde beste formunun ardından gelmekte olan kapsamlı formlardır. İki farklı tür semai bulunmaktadır. Bunlar; ağır semai ve yürük semaidir.

Ağır semailer, beste formunun hemen ardından fasıllarda yer alan sıraya göre yer almaktadır. İsminden de anlaşılabilceği üzere ağır bir yapıya sahip olmasına karşın, etkili bir form olarak bilinmektedir. Ağır semailer, küçük usuller ile ölçülmektedir.

Fasılların icra edilmesinde şarkıların ardından yine semai formlarına dönülmektedir. Fakat bu esnadaki semailer, “Yürük Semai” adını taşımaktadır.

Yürük semailer, “Yürük Semai” adıyla bilinen usul ile ölçülmektedir. Yürük semailerin yapısı, ağır semailere kıyasla daha canlı ve hareketlidir. Yürük semai icrasının ardından saz semaisi icra edilmektedir. Böylece fasıl sonlandırılmaktadır (Akdoğan, 2010).

2.5.1.3.6 Şarkı

Türk mûsikîsi kapsamında küçük usuller ile ölçülmekte olan tenennümü olmayan, sözlü, dört haneli eserlerdir. Çoğunlukla dört mısralık güftelerden oluşan şarkılar, dört hane şeklinde bestelenmektedir. Buna göre ilk hane “Zemin”, ikinci hane “Nakarat”, üçüncü hane “Meyan” ve son hane “Nakarat” olarak adlandırılmaktadır (Özalp, 1992).

2.5.1.3.7 Gazel

Bir ses sanatçısı tarafından belirli bir güftenin üstüne irticalen yapılan bestedir. Gazeller, serbest tartımlı olmalarına karşın güçlü makamsal yapıya sahip eserlerdir. Gazelleri icra edenlere “Gazelhan” ismi verilmektedir. Bugün gazel formunun güncelliğini yitirdiği görülmektedir (İpekten, 1996, s. 440).

2.5.1.3.8 Türkü

Daha çok bir halk müziği terimi olarak kullanılan türkü, geleneksel Türk müziği bestecilerinin bu türe duymakta oldukları ilgi ile ortaya çıkmıştır (Tanrıkorur, 1998, s. 75).

2.5.1.3.9 Köçekçe

Çoğunlukla benzer makamda olan neşeli ve hareketli türkü ve şarkılardan meydana gelen bir sıra ezgidir. Eski zamanlarda Köçek ve Çengi ismi verilmiş olan oyunculara yönelik düzenlenen müzik formlarıdır (Özalp, 1992, s. 28).

2.6 Öge

Yaşayan tüm bireylerin kullanmakta olduğu ortak dil olan müzik; besteci, seslendirici ve dinleyici olmak üzere üç öge ile hayat bulmaktadır. Söz konusu öğelerden herhangi birisi olmadığında müzik eksik kalır. Zira bu üç öğeden herhangi birisinin olmaması halinde diğer öğeler bu durumdan doğrudan etkilenmektedir (Üner, 2000, s. 9). Tüm bu bahsedilenlerden hareketle, müzik öğeleri ile ilgili; “müziği ortaya çıkartmak amacıyla kullanılan sesin karakteristik özellikleri” tanımı yapılmaktadır. Söz konusu karakteristik öğeler; ritim, melodi, armoni ve tınıdır (Baykal, 2020, s. 171).

2.6.1 Tını

Müziğin temel unsurlarından biri renk veya tını olarak adlandırılmaktadır. Tını, bir müzikal sesin, sesin perdesi, ses yüksekliği veya uzunluğu ile ilgisi olmadan niteliksel farkındalığın tüm yönlerini tanımlamaktadır. Tını, bir ses kaynağından çıkan ve o müzik aletinin karakteristik özelliğine göre her notanın birden fazla frekans içeren karmaşık bir dalga olmasından kaynaklanmaktadır. Net ve belirli bir sese sahip notalar üreten melodi enstrümanları için ilgili frekanslar, bir armoni serisinin parçasıdır. Ritim enstrümanları için ses dalgası, daha da çeşitli frekanslara sahip olabilmektedir. İnsan, her bir frekans karışımını ayrı sesler olarak değil, sesin rengi olarak duymaktadır. Frekansların dengesindeki küçük farklılıklar (kaç tane duyulduğu, temel perdeyle ilişkileri ve birbirlerine kıyasla ne kadar yüksek oldukları gibi) müzikal farkları, nüanslarda tınıyı yaratmaktadır. İnsan kulağı ve beyni, tınıdaki çok küçük farklılıkları duyma ve takdir etme yeteneğine sahiptir (Schmidt-Jones, 2010, s. 28). Müzikal ses ortamında ses, var olduğu sürece değişmeden kalmakta ve çeşitli türde bileşenlerin değişimini göstermemektedir. Bu durum, basit ve düzenli bir duyuma karşılık gelmektedir. Oysa gürültüde müzikal tonun birçok farklı duyumu düzensiz bir şekilde birbirine karışmakta ve sanki karışıklık içerisinde yuvarlanmaktadır. Örneğin bir piyanonun bir ya da iki oktavında bulunan tüm tuşlara aynı anda vurarak, müzikal tonlardan kolayca sesler çıkartılabilir. Bu, kişiye müzik tonlarının işitme duyusunun daha basit ve daha düzenli unsurları olduğunu ve dolayısıyla ilk olarak bu duyuyu sınıfının yasalarının ve özelliklerinin incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Müzikal tonları üreten bu düzenli hareketler, fizikçiler tarafından tam olarak incelenmiştir.

Bunlar ses çıkaran cisimlerin aşağı yukarı ya da ileri geri hareketleridir ve bu salınımların düzenli olarak periyodik olması gerekmektedir. Periyodik bir hareketle, tam olarak eşit zaman aralıklarından sonra sürekli olarak aynı duruma dönen bir hareket kast edilmektedir. Hareketin bir durumu ile bir sonraki tam tekrarı arasındaki eşit zaman aralıklarının uzunluğuna salınımın, titreşimin ya da salınımın uzunluğu ya da hareketin periyodu adı verilmektedir. Hareket eden cismin bir periyot boyunca gerçekte ne şekilde hareket ettiği tamamen önemsizdir. Katı cisimlerin müzikal titreşimleri genellikle görülebilmektedir. Her ne kadar gözün onları tek başına takip edemeyeceği kadar hızlı olsa da, bir sesin tel, akort çatalı ya da kamış borunun dili, iki tel arasında hızla titreşmektedir. Diğer durumlarda ise ses çıkaran katıların salınım hareketleri hissedilebilmektedir. Böylece çalgıcı, klarnet, obua ya da fagotun ağızlığındaki kamışın ya da trompet ve trombonların ağızlıklarında kendi dudaklarının titreştiğini hissedebilmektedir (Helmholtz, 1895, s. 8) Geleneksel müziğimizde yazılı olmamasına karşın genel kabul gören anlayış doğrusunda, esere/yöreye/türe/forma uygun enstrümanlarla ve uygun tekniklerle icra edilebildiği müddetçe “tını” ögesinden söz edilebilir.

2.6.2 Ritim

Müzik teorisinin asıl gayesi, türlü müzikal eserleri müzik öğelerindeki benzerlik ve farklılıkları bakımından tanımlamaktır. Müzikte seslerin zaman içerisindeki yerleşimi, bir müzik parçasının ritmini oluşturur. Belirli bir süre dâhilinde müziğin duyulması gerektiğinden ritim, müziğin en temel öğeleri arasında yer almaktadır (Schmidt-Jones, 2010, s. 1).

Ritim; müzik içerisinde ses değerlerinin örgütlü ve mantıklı sıralanması anlamına gelmektedir. Poliritmik ise iki veya daha çok ritmin aynı anda akması demektir. Metrum (düzüm) ise eşit süreli zayıf ve güçlü zamanlardan meydana gelen metrik grupların zamanla periyodik olarak sıralanması sonucu oluşan nabız sistemidir. Metrik, zamanların sayısına göre; 2 ya da 3 zamanlı metrumlar için “basit metrumlar”, iki ya da daha fazla metrumun bir araya gelmesi ile meydana gelen metrumlara ise “birleşik metrumlar” adı verilmektedir (Hacıev, 2007, s. 74-76).

Mûsikî geleneğinde “ika” veya “düzüm” olarak adlandırılan ritim, vuruşların bölünmesi ya da birleşmesi yoluyla zaman içerisindeki uygunluğu olarak tanımlanabilmektedir. Muhtelif düzümlerin bir araya gelmesi ile usuller oluşmaktadır (Emnalar, 1998, 109).

2.6.3 Melodi

Nota, belirli bir sese ve süreye sahip sestir. Bir dizi notanın belirli kurallar dahilinde birbiri ardına dizilmesi sonucu bir melodi elde edilir. Ancak bir müzik parçasının melodisi, herhangi bir nota dizisi değildir. İcra edilenin notalar olmasına karşın, kulakta anlam bulması, melodi olarak kabul edilmektedir (Schmidt-Jones, 2010, s. 32).

Melodinin üzerinde uzlaşmış bir tanımı yoktur ve literatürde her biri melodik karakterizasyonun farklı bir yönünü dikkate alan farklı tanımlar bulunabilir. Melodi; “perde, tempo, tını, ses yüksekliği, uzamsal konum ve yankılanan ortam olarak altı boyutta bir dizi dönüşümden ortaya çıkan işitsel bir nesne” olarak tanımlanmıştır (Kim, vd. 2000). Yapılan bu tanım, en genel tanım olarak kabul edilmektedir. Bir diğer tanımlamada melodi; “sesin melodik özelliklerini karakterize eden bir dizi nitelik” olarak da tanımlanabilir (Gomez vd., 2003).

Geleneksel müziğimizde melodinin karşılığı olarak “nağme” kelimesi gösterilebilir. Her ne kadar nağme kelimesi melodi anlamı taşısa bile melodinin nağme olabilmesi adına güzel ve uyumlu sesler bütünlüğünü oluşturması gerekmektedir.

2.6.4 Armoni

Armoni; “aynı anda duyulan iki veya daha fazla notanın sesi” olarak ifade edilmektedir. Pratikte bu geniş tanım, birbiri ardına seslendirilen bazı nota örneklerini de içerebilmektedir. Eğer arka arkaya çalınan notalar akla tanıdık bir akorunun notalarını getiriyorsa, kulak, gözün bir sinema filmindeki hareketi algıladığı gibi kendi eşzamanlılığını yaratmaktadır. Bu gibi durumlarda kulak, şayet notalar birlikte seslendirilirse ortaya çıkacak olan uyumu algılamaktadır. Daha dar bir anlamda ise armoni; Batı müziğini karakterize eden akorlar arasındaki ilişkilere izin veren ya da

yasaklayan kurallar ve kapsamlı bir şekilde geliştirilmiş akorlar sistemini” ifade etmektedir (URL-2, 2023).

Armoni, müzik grameri kurallarına göre sesleri sınıflandırma ve düzenleme sanatıdır. Armoni sözcüğü aynı zamanda farklı seslerin kombinasyonunu da vurgulamaktadır (Ham, 1900, s. 84). Tamamen teknik anlamda armoniden bahsederken, yalnızca seslerin bir arada olduğu düşüncesini ima etmek geleneksel bir yaklaşımdır. Buna karşın, yine müzikal açıdan bakıldığında, bu tür bir kombinasyon sanatsal ilkelere dayanmalı ve kendisinden önce ve sonra gelen diğer kombinasyonlar ile belirli bir ilişki taşımalıdır.

Mûsikî geleneğimizde, kelime anlamına göre armoni “ahenk” olarak tanımlansa bile aynı misyondan söz edilemez. Buna karşın armoni; bir sanat eserinin icrasında gerekli tekniklerinin profesyonelce uygulanması ile ortaya çıkan uyum olarak tanımlanabilir. Geleneksel mûsikî eserleri orijininde, tonal armoni kuralları temeli ile makamsal armonik çalışmalar yapılmış olup “Türk Müziği Armonisi” adı ile çokseslilik dokusu oluşturulmaya başlanmıştır.

Öge kapsamında yer alan tını, ritim, melodi ve armoni doğrudan dinî mûsikî ile ilişkili olmadığı için çalışmanın bulgular kısmında sunulan analizlerde yer verilmemiştir.

2.7 Türk Müziği Eğitimi Veren Kurumlar

Türkiye’de mesleki anlamda ilkokul/ortaokul seviyesinde müzik eğitimleri yalnızca konservatuvarların himayesinde verilmektedir. Lise seviyesinde ise Güzel Sanatlar Liseleri ve Konservatuvarlar ön plana çıkan kurumlar olarak dikkat çekmektedir. Yükseköğretim düzeyine bakıldığında Konservatuvarlar, Eğitim Fakülteleri, Güzel Sanatlar Fakülteleri ön plandaki kurumlar olarak görülmektedir. Eğitim Fakültelerinin Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalları, müzik eğitime yönelik nitelikli öğretmen yetiştirebilmek gayesiyle kurulmuş kurumlardır. Konservatuvarların ise öncelikli amacı sanatçı yetiştirebilmektedir. Konservatuvarlar kapsamında; kompozisyon, çalgı, orkestra-bando şefliği, şan-opera, müzik, caz, temel bilimler, ses eğitimi, çalgı yapım, Türk halk oyunları, müzik teorisi, müzik teknolojisi ile Türk din mûsikîsi bölümleri yer almaktadır. Güzel Sanatlar Fakültelerinin

himayesinde ise müzik teknolojisi, müzik bilimleri, Türk Sanat Müziği, Türk Halk Müziği gibi müziğin değişik alanları içerisinde eğitim vermeyi gaye edinen bölümler bulunmaktadır. Söz konusu bölümlerin kurulma gayeleri ise birbirlerinden farklılık göstermektedir. Güzel Sanatlar Fakülteleri; sorgulayan ve araştıran, toplum geneline lider olabilecek, üretken, gelişim ve eğitim süreci içerisinde katkı sunan kişiler yetiştirebilmeyi amaçlamaktadır (Korkmaz, 2011, s. 4). Müzik bölümleri; alana ilişkin araştırmalar yapabilecek, farklı coğrafya ve dönemleri ilgilendiren müzik çalışmaları yapabilme potansiyelinde mezunlar vermeyi hedeflemektedir (URL-3, 2023).

Müzik teknolojileri ve müzik bilimleri alanları ise ülkemizin gereksinim duyduğu müzik bilimcileri, kompozitör, müzik eleştirmeni, aranjör, müzik yapımcıları, ses mühendisleri, tonmayster ve teknoloji uzmanlarını yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Korkmaz, 2011, s. 4).

Buna göre Türkiye’de mesleki müzik eğitimi veren kurumlar; ilkokul ve ortaokul seviyesinde mesleki eğitim veren kurumlar, lise seviyesinde mesleki eğitim veren kurumlar, Güzel Sanatlar Liseleri, Türk müziği eğitimi vermekte olan Konservatuvarlar şeklinde sıralanabilir. Söz konusu kurumların güncel durumlarını içeren Tablo 2.1, Tablo 2.2 ve Tablo 2.3 aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2.1 İlkokul ve ortaokul seviyesinde mesleki müzik eğitimi vermekte olan yükseköğretim kurumları

Kurum No	Üniversite	Kurum İsmi	Bilgi
1	Trakya Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı Müzik ve Bale Ortaokulu	5.Sınıftan başlamaktadır.
2	Uludağ Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı Müzik ve Bale Ortaokulu	5.Sınıftan başlamaktadır.
3	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	İstanbul Devlet Konservatuvarı Çocuk Konservatuvarı	İlkokul 1. Sınıftan yarı zamanlı olarak başlamaktadır
4	Mersin Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı Müzik ve Bale İlköğretim Okulu	5.Sınıftan başlamaktadır.
5	Anadolu Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı Müzik ve Bale İlköğretim Okulu	5.Sınıftan başlamaktadır.
6	Akdeniz Üniversitesi	Akdeniz Devlet Konservatuvarı Müzik ve Bale Ortaokulu	İlkokul 1. Sınıftan yarı zamanlı olarak başlamaktadır
7	Kocaeli Üniversitesi	Müzik ve Bale Ortaokulu	5.Sınıftan başlamaktadır.
8	Hacettepe Üniversitesi	Ankara Devlet Konservatuvarı Müzik ve Bale Ortaokulu	5.Sınıftan başlamaktadır.

Tablo 2.1'in devamı

Kurum No	Üniversite	Kurum İsmi	Bilgi
9	İstanbul Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı Müzik ve Bale Ortaokulu	5.Sınıftan başlamaktadır.
10	Dokuz Eylül Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı Müzik ve Bale Ortaokulu	5.Sınıftan başlamaktadır.
11	Çukurova Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı Müzik ve Bale Ortaokulu	İlkokul yarı zamanlı, ortaokul tam zamanlı olarak başlamaktadır.
12	Bilkent Üniversitesi	Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi İlkokulu	İlkokul 1. Sınıftan başlamaktadır.
13	Bilkent Üniversitesi	Müzik ve Sahne Sanatları Ortaokulu	Ortaokul 5. Sınıftan itibaren tam zamanlı olarak başlamaktadır.

Tablo 2.1'e bakıldığında, toplamda 12 yükseköğretim kurumu bünyesi altında ilkokul/ortaokul seviyesinde mesleki müzik eğitimlerinin verilmekte olduğu görülmektedir. Söz konusu eğitim kurumlarının öğretim programları, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanarak yayımlanmaktadır. Bu kurumlardan dört tanesi (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Çocuk Konservatuvarı, Akdeniz Üniversitesi Müzik ve Bale İlköğretim Okulu, Çukurova Üniversitesi Müzik ve Bale İlköğretim Okulu ve Bilkent Üniversitesi Müzik ve Bale İlköğretim Okulu) ilkokul birinci sınıf seviyesinden başlayarak yarı zamanlı programlarına öğrenci seçimi gerçekleştirmektedir. Diğer sekiz eğitim kurumuysa (Trakya Üniversitesi Müzik ve Bale Ortaokulu, Uludağ Üniversitesi Müzik ve Bale Ortaokulu, Mersin Üniversitesi Müzik ve Bale İlköğretim Okulu, Anadolu Üniversitesi Müzik ve Bale İlköğretim Okulu, Kocaeli Üniversitesi Müzik ve Bale Ortaokulu, Hacettepe Üniversitesi Müzik ve Bale Ortaokulu, İstanbul Üniversitesi Müzik ve Bale İlköğretim Okulu ve Dokuz Eylül Üniversitesi Müzik ve Bale İlköğretim Okulu) beşinci sınıf düzeyinden başlayarak (ortaokul) tam zamanlı programlarına göre öğrenci alımı yapmaktadır.

Tablo 2.2 Ortaöğretimde mesleki müzik eğitimi vermekte olan yükseköğretim kurumları

Kurum No	Üniversite	Kurum İsmi	Fakülte/Bölüm
1	Trakya Üniversitesi	Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi	Devlet Konservatuvarı
2	Mimar Sinan Güzel Sanatlar	Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi	İstanbul Devlet Konservatuvarı / Müzik Bölümü
3	Uludağ Üniversitesi	Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi	Devlet Konservatuvarı
4	Mersin Üniversitesi	Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi	Devlet Konservatuvarı
5	Kocaeli Üniversitesi	Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi	Devlet Konservatuvarı

Tablo 4.2'nin devamı

Kurum No	Üniversite	Kurum İsmi	Fakülte/Bölüm
6	Hacettepe Üniversitesi	Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi	Ankara Devlet Konservatuvarı
7	İstanbul Üniversitesi	Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi	Devlet Konservatuvarı
8	Dokuz Eylül Üniversitesi	Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi	Devlet Konservatuvarı
9	Bilkent Üniversitesi	Müzik Hazırlık Lisesi	Müzik ve Sahne sanatları Fakültesi / Müzik Bölümü
10	Anadolu Üniversitesi	Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi	Devlet Konservatuvarı
11	Akdeniz Üniversitesi	Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi	Antalya Devlet Konservatuvarı
12	Çukurova Üniversitesi	Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi	Devlet Konservatuvarı

MEB kapsamında ve yükseköğretim bünyesinde açılmış olan ve lise seviyesindeki 12 eğitim kurumu, Tablo 2.2'de görülmektedir. Söz konusu 12 eğitim kurumunun yanında Güzel Sanatlar Liseleri kapsamında da mesleki müzik eğitimleri verilmektedir. Söz konusu eğitim kurumlarının sayısı, günümüzde 90'a ulaşmış ve bu kurumlar Tablo 2.3'te sunulmuştur.

Tablo 2.3 Türkiye'de faaliyet gösteren güzel sanatlar liseleri

Okul No	Okul Adı	Bulunduğu İl
1	Adana Çukurova Güzel Sanatlar Lisesi	Adana
2	Adana Güzel Sanatlar Lisesi	Adana
3	Adıyaman Güzel Sanatlar Lisesi	Adıyaman
4	Afyonkarahisar Güzel Sanatlar Lisesi	Afyonkarahisar
5	Ağrı Erol Parlak Güzel Sanatlar Lisesi	Ağrı
6	Aksaray Güzel Sanatlar Lisesi	Aksaray
7	Amasya Güzel Sanatlar Lisesi	Amasya
8	Ankara Mimar Sinan Güzel Sanatlar Lisesi	Ankara
9	Ankara Güzel Sanatlar Lisesi	Ankara
10	Ankara İtri Güzel Sanatlar Lisesi	Ankara
11	Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Güzel Sanatlar Lisesi	Antalya
12	Antalya Türkler Güzel Sanatlar Lisesi	Antalya
13	Aydın Aydın Yüksel Yalova Güzel Sanatlar Lisesi	Aydın
14	Balıkesir T.C. Ziraat Bankası Güzel Sanatlar Lisesi	Balıkesir
15	Balıkesir Sebahat-Cihan Şişman Güzel Sanatlar Lisesi	Balıkesir
16	Bartın Güzel Sanatlar Lisesi	Bartın
17	Batman TOBB Güzel Sanatlar Lisesi	Batman
18	Bingöl Güzel Sanatlar Lisesi	Bingöl
19	Bitlis Ziya Eren Güzel Sanatlar Lisesi	Bitlis
20	Bolu Güzel Sanatlar Lisesi	Bolu
21	Burdur Güzel Sanatlar Lisesi	Burdur
22	Bursa Zeki Müren Güzel Sanatlar Lisesi	Bursa
23	Çanakkale Akçansa Güzel Sanatlar Lisesi	Çanakkale
24	Çankırı Selahattin İnal Güzel Sanatlar Lisesi	Çankırı
25	Çorum Güzel Sanatlar Lisesi	Çorum
26	Denizli Hakkı Dereköylü Güzel Sanatlar Lisesi	Denizli
27	Diyarbakır Güzel Sanatlar Lisesi	Diyarbakır
28	Düzce Güzel Sanatlar Lisesi	Düzce
29	Edirne Hasan Rıza Güzel Sanatlar Lisesi	Edirne
30	Elazığ Kaya Karakaya Güzel Sanatlar Lisesi	Elazığ
31	Erzincan Güzel Sanatlar Lisesi	Erzincan

Tablo 2.3'ün devamı

Okul No	Okul Adı	Bulunduğu İl
32	Erzurum Yakutiye Güzel Sanatlar Lisesi	Erzurum
33	Eskişehir Atatürk Güzel Sanatlar Lisesi	Eskişehir
34	Gaziantep Aysel İbrahim Akınal Güzel Sanatlar Lisesi	Gaziantep
35	Gaziantep Ticaret Odası Güzel Sanatlar Lisesi	Gaziantep
36	Giresun Güzel Sanatlar Lisesi	Giresun
37	Hakkâri Güzel Sanatlar Lisesi	Hakkâri
38	Hatay Bedii Sabuncu Güzel Sanatlar Lisesi	Hatay
39	Iğdır Güzel Sanatlar Lisesi	Iğdır
40	Isparta Güzel Sanatlar Lisesi	Isparta
41	İstanbul Başakşehir Güzel Sanatlar Lisesi	İstanbul
42	İstanbul Aydın Doğan Güzel Sanatlar Lisesi	İstanbul
43	İstanbul Avni Akyol Güzel Sanatlar Lisesi	İstanbul
44	İstanbul Bakırköy Güzel Sanatlar Lisesi	İstanbul
45	İstanbul Beylikdüzü Aşık Veysel Güzel Sanatlar Lisesi	İstanbul
46	İzmir Ümrân Baradan Güzel Sanatlar Lisesi	İzmir
47	İzmir Buca Işıl Saygın Güzel Sanatlar Lisesi	İzmir
48	Kahramanmaraş Güzel Sanatlar Lisesi	Kahramanmaraş
49	Karabük Safranbolu İMKB Güzel Sanatlar Lisesi	Karabük
50	Karaman Güzel Sanatlar Lisesi	Karaman
51	Kars Gülahmet Aytemiz Güzel Sanatlar Lisesi	Kars
52	Kastamonu Orhan Şaik Gökyay Güzel Sanatlar Lisesi	Kastamonu
53	Kayseri Feyziye-Memduh Güpgüpoğlu Güzel Sanatlar Lisesi	Kayseri
54	Kırıkkale Güzel Sanatlar Lisesi	Kırıkkale
55	Kırklareli Bilal Yapıcı Güzel Sanatlar Lisesi	Kırklareli
56	Kırklareli Bilal Yapıcı Güzel Sanatlar Lisesi	Kırklareli
57	Kırklareli Lüleburgaz TEK Güzel Sanatlar Lisesi	Kırklareli
58	Kırşehir Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Lisesi	Kırşehir
59	Kocaeli Güzel Sanatlar Lisesi	Kocaeli
60	Konya Çimento Güzel Sanatlar Lisesi	Konya
61	Kütahya 'da Bulunan Güzel Sanatlar Liseleri	Kütahya
62	Kütahya Ahmet Yakupoğlu Güzel Sanatlar Lisesi	Kütahya
63	Malatya Abdulkadir Eriş Güzel Sanatlar Lisesi	Malatya
64	Manisa Güzel Sanatlar Lisesi	Manisa
65	Mardin Güzel Sanatlar Lisesi	Mardin
66	Mersin Nevit Kodallı Güzel Sanatlar Lisesi	Mersin
67	Muğla Güzel Sanatlar Lisesi	Muğla
68	Muş Şehit Yücel Kurtuluş Güzel Sanatlar Lisesi	Muş
69	Nevşehir Şehit Demet Sezen Güzel Sanatlar Lisesi	Nevşehir
70	Niğde Güzel Sanatlar Lisesi	Niğde
71	Ordu Penbe-İzzet Şahin Güzel Sanatlar Lisesi	Ordu
72	Osmaniye Abdurrahman Keskiner Güzel Sanatlar Lisesi	Osmaniye
73	Rize Türk Telekom Güzel Sanatlar Lisesi	Rize
74	Sakarya Güzel Sanatlar Lisesi	Sakarya
75	Samsun İlkadım Güzel Sanatlar Lisesi	Samsun
76	Siirt Takasbank Güzel Sanatlar Lisesi	Siirt
77	Sinop İMKB Şehit Ertan Yılmaztürk Güzel Sanatlar Lisesi	Sinop
78	Sivas Muzaffer Sarısözen Güzel Sanatlar Lisesi	Sivas
79	Şanlıurfa Kazancı Bedih Güzel Sanatlar Lisesi	Şanlıurfa
80	Şırnak Güzel Sanatlar Lisesi	Şırnak
81	Tekirdağ Güzel Sanatlar Lisesi	Tekirdağ
82	Tokat Güzel Sanatlar Lisesi	Tokat
83	Trabzon Akçaabat Güzel Sanatlar Lisesi	Trabzon
84	Tunceli Güzel Sanatlar Lisesi	Tunceli
85	Uşak Besim Atalay Güzel Sanatlar Lisesi	Uşak
86	Van Erciş Güzel Sanatlar Lisesi	Van
87	Van Güzel Sanatlar Lisesi	Van
88	Yalova Güzel Sanatlar Lisesi	Yalova
89	Yozgat Nida Tüfekçi Güzel Sanatlar Lisesi	Yozgat
90	Zonguldak Ereğli Erdemir Güzel Sanatlar Lisesi	Zonguldak

Tablo 2.3'ten de görüleceği üzere, ülke genelinde hemen hemen her ilde olmak üzere sayısı artan Güzel Sanatlar Liselerinin yanı sıra, Türk müziği eğitimi vermekte olan konservatuvarları gösterir Tablo 2.4, aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2.4 Türk müziği eğitimi vermekte olan konservatuvarlar

Kurum No	Türk Müziği Eğitimi Vermekte Olan Üniversiteler	Konservatuvar
1	Adıyaman Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı
2	Atatürk Üniversitesi	Türk Müsikîsi Devlet Konservatuvarı
3	Dicle Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı
4	Ege Üniversitesi	Devlet Türk Müsikîsi Konservatuvarı
5	Fırat Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı
6	Gaziantep Üniversitesi	Türk Müsikîsi Devlet Konservatuvarı
7	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı
8	Giresun Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı
9	Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türk Müziği Devlet Konservatuvarı
10	Harran Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı
11	İstanbul Teknik Üniversitesi	Türk Müsikîsi Devlet Konservatuvarı
12	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı
13	Niğde Üniversitesi	Türk Müsikîsi Devlet Konservatuvarı
14	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı
15	Sakarya Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı
16	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Türk Müsikîsi Devlet Konservatuvarı
17	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Türk Müziği Devlet Konservatuvarı

Tablo 2.4'ten de görülebileceği gibi, ülke genelinde bu alanda verilmekte olan eğitimlerin toplam 17 yükseköğretim kurumu tarafından gerçekleştirilmesi, “söz konusu eğitimlerin ülke genelinde arzu edilen seviyede yapılamadığı” şeklinde yorumlanabilir.

Tüm bu bahsedilen eğitim kurumlarının yanında ülkemizde dinî mûsikî eğitimi veren kurumlar ile söz konusu kurumların tarihsel süreci aşağıdaki bölümde sunulmuştur.

2.8 Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Bu başlık altında, dini mûsikî eğitiminin, okul öncesinden yükseköğretim kurumları düzeyinde verilmesine ilişkin tarihsel süreç aktarılarak, günümüzde söz konusu derse ilişkin eğitimler hakkında bilgiler verilmiştir.

2.8.1 Okul Öncesi Kademesinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci

Erken yaş eğitiminin önem kazanmasıyla birlikte, okul öncesi dönemde verilmekte olan dini eğitimin etkili yapılabilmesi adına müzik aracılığı ile eğitim kullanılmaya başlanmıştır. Bir din eğitim aracı olarak dinî mûsikî, okul öncesi çağında mühim fırsatlar sunmaktadır. Örgün eğitimin söz konusu basamağında eğitim almakta olan öğrenciler, şarkılarla öğrenme eğilimi göstermektedir. Bu sebeple, gerek din gerekse ahlak konularının öğretiminde ilahilerden yararlanılması, öğrencilerin dikkatini arttırabilmekte, daha kalıcı ve kolay bir öğrenmenin gerçekleşebilmesi sağlanabilmektedir. Bunun yanı sıra, ilahiler ile işlenmiş olan bir ders ya da etkinlik bu yaş grubundaki çocuklara daha zevkli gelebilirken, aynı zamanda çocukların gerek etkinliklere gerekse öğretmenlerine karşı pozitif yönde tutum geliştirmeleri de sağlanabilmektedir (Yorulmaz, 2012, s. 28-29). Bu vesileyle, okul öncesi dönemde verilecek dinî mûsikî eğitiminin ne derece önemli olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Tarihsel açıdan bakıldığında ise Osmanlı İmparatorluğu zamanında, uzun yıllar küçük yaştaki çocuklara yönelik bir eğitim kurumunun bulunmadığı görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet döneminde, vakıflar aracılığıyla kurulmuş olan “Sıbyan Mektepleri” kapsamında 5-6 yaş grubundaki çocuklara verilmekte olan Kur’an-ı Kerim okuma, yazı yazma, dua okuma gibi eğitimler, kurumsal okul öncesi eğitim sürecinin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir (Derman ve Başal, 2010). XIX. asrın bitimi, XX. asrın başlangıç dönemlerinde azınlıklara ve yabancılara yönelik büyük şehirlerde anaokullarının açıldığı anlaşılmaktadır. 1913 senesinde yürürlüğe girmiş olan Tedrisat-ı İptidaiye-i Kanun-ı Muvakkati (İlköğretim Geçici Yasası) kapsamında anaokulları, ilkokullar içerisinde bir basamak olarak kabul edilmiş ve bunların, ülkenin her noktasında açılması yönünde karar kılınmıştır (Akyüz, 1999).

Cumhuriyetin ilanından sonra 1952 senesinde çıkartılmış olan Ana Okulları Yönetmeliği ve 1961 senesinde çıkartılmış olan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Yasası, o güne kadar yapılmış en kapsamlı düzenlemeler olmuş, bu düzenlemeler sayesinde eğitim alanında okul öncesi eğitim kurumlarına yer verilmeye başlandığı görülmüştür (Eğitim, Görsel-İşitsel ve Kültür Yürütme Ajansı-[EACEA], 2009). 1962 senesinde yürürlüğe girmiş olan Anaokulları ve Sınıfları Yönetmeliği kapsamında

okul öncesi eğitim kurumları; yurtlar, yuvalar, anasınıfları ve anaokulları olacak şekilde dört grupta ele alınmaya başlanmıştır. 1981 senesinde okul öncesi eğitim süreci tekrar gözden geçirilerek, 1992 senesinde Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü açılmıştır (EACEA, 2009).

Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde modern bir Türkiye Cumhuriyeti oluşturma yaklaşımıyla bilhassa Cumhuriyet'in ilk senelerinde eğitim alanında mühim faaliyetler gerçekleştirilmiş, bu sayede eğitimin yaygınlaşması sağlanabilmiştir. Buna karşın kişinin, bilişsel ve fiziksel potansiyelinin gelişmesinde çok değerli katkıları bulunan okul öncesi eğitim programlarına söz konusu dönemde yeteri kadar önem verilememiş, 1990'lı senelere kadar okul öncesi eğitim süreci seri bir gelişim gösterememiştir. XXI. yüzyılın başlamasıyla birlikte okul öncesi eğitim kurumlarına verilen önem artmış, buna karşılık, yukarıda da ifade edildiği üzere, bu kademedeki dinî mûsikî eğitimine ilişkin kayda değer çalışmalara rastlanmamıştır.

2.8.2 İlkokul Kademesinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci

Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından 1924 ve 1926 yıllarında yeni müzik politikalarını belirlemek amacıyla alınmış olan kararların önemli olduğu görülmektedir. Bu tarihlerden itibaren ilkokul kademesinde dinî mûsikî eğitimine ilişkin ipuçlarına dönemin Müzik dersi kitaplarında rastlanmaktadır. Buna göre, Mehmet Ali Feridun tarafından 1929 senesinde yazılmış olan “İlk Mûsikî Kitabı” isimli ders kitabının “Mukaddime” isimli bölümü içerisinde; “gerek kitaba dâhil edilmiş olan marşlarda gerek çocuk şarkılarında gerekse küçük manzumelerin bestelerinde eski eğitim kurumlarındaki “ilahi” melodilerine yer vermeyerek öğrencilere gerçek bir mûsikî zevki yaşatma amacı izlenmiştir” ifadelerine yer verilmiş olması dikkat çekmektedir. Geçen zaman ile birlikte kendi yaratmak istediği “ilahi” formunu Osman Zeki Üngör tarafından 1929 senesinde yazılmış olan “Çocuklara ve Gençlere Teganni Dersleri” adlı kitap içerisinde yer verilen “Bir Kızın Duası” ile “Münacat” adlı eserde görmek mümkündür (Özer, 2023, s. 48).

Klasik Türk din mûsikîsine dair ilk örnekler ise 1968 senesinde İsa Coşkun tarafından yazılmış olan “İlk Öğretmen Okullarında Müzik-II. Kısım” adlı kitapta yer

verilmiş ve ilkokul kademesi için mümkün olduğunca detaylı ve geniş bir biçimde hazırlanmıştır. Kitap içerisinde yer verilmiş olan “Şükran Şarkısı” ile “Tekbir”, bu anlamda en çok dikkat çeken eserler olmuştur (Özer, 2023, s. 49).

1973 senesinde Ekrem Zeki Ün tarafından “İlkokullarda Müzik” ismiyle hazırlanmış kitabın son bölümü içerisinde ise yazarın Batı Mûsikîsi ile Türk Mûsikîsi arasında yapmış olduğu karşılaştırmalar bulunmaktadır. Bu tarihten itibaren ilkokul kademesinde Müzik dersine ilişkin hazırlanan ve yayınlanan kitaplarda dinî mûsikîye rastlanmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, 2017 senesinde yayımlanmış olan “İlkokul Müzik Programı”nın ardından, söz konusu program içerisinde yer verilen “Milli, Dinî ve Manevi Günlerimiz” isimli konuların farklı eğitim kademelerindeki sınıfların programlarına dâhil edilmesiyle biraz da olsa Müzik dersi kitapları içerisinde yeniden dinî mûsikîye yer verilmeye başlandığı anlaşılmaktadır.

2.8.3 Ortaokul Kademesinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci

Dinî mûsikî eğitiminin ortaokul kademesindeki tarihsel süreci, bir bakıma İmam Hatip Okullarının 1930 yılında kapatılmasından ve 1951 senesinde yeniden açılmasından etkilenmiştir. Türkiye’de din eğitiminin yaşadığı dalgalı süreç nedeniyle 1997 senesinde yeniden kapatılan İmam Hatip Ortaokulları, İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Yasayla beraber İmam Hatip Liselerinin ortaokul bölümü olarak 2012-2013 eğitim öğretim döneminden itibaren yeniden açılmış ve beşinci sınıf düzeyinde öğrencilerin okula kaydedilmesine başlanmıştır. Aynı yıl başlanan 4+4+4 eğitim sistemi ile birlikte ilkokul kademesiyle birleştirilen ve “ilköğretim” olarak adlandırılan sisteme yönelik yıllar içerisinde hazırlanan Müzik dersi kitaplarında dinî mûsikî ile ilgili bölümlere ilk dönem yer verilmediği, 2018 yılından itibaren dinî mûsikîye daha çok yer verilmeye başlandığı görülmüştür.

İmam Hatip Ortaokullarının açılması ile birlikte söz konusu eğitim kurumlarında dinî mûsikî eğitimine az da olsa yer verildiği görülmektedir. Çalışmanın “Bulgular” kısmındaki “İlköğretim ve Dinî Mûsikî” başlığı altında İmam Hatip Ortaokullarında Dinî Mûsikî eğitimine detayları ile değinilmiştir.

2.8.4 Ortaöğretim Kademesinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci

Cumhuriyetin ilanıyla beraber din eğitimiyle alakalı tartışmalar bağlamında devamlı gündemde bulunan ve bugün de halen ideolojik-politik tartışmaların merkezinde olmayı sürdüren İmam Hatip Liselerinin tarihinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında ortaya çıkmış olan gereksinimden yola çıkılarak 1913 senesinde hatiplerin ve imamların yetiştirilmesi amacıyla İstanbul'da açılmış olan "Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutebâ" isimli eğitim kurumuyla başladığı kabul edilmektedir (Öcal, 2013, s. 10). Açılmış olan söz konusu eğitim kurum; "Eimme ve Hutebâ" isimli imam ve hatip yetiştirmekte olan bir bölüm ile "Ezan ve İlâhi" isimli müezzin yetiştirmekte olan bir bölüm olacak şekilde toplam iki bölümden oluşmaktadır. Bilhassa eğitim kurumunun "Ezan ve İlâhi" bölümüne ilişkin ders programı incelendiği zaman; "Kur'an-ı Kerîm Nazariyatı", "Ezan ve İlâhi Nazariyatı", "Kur'an-ı Kerîm Tatbikatı" ve "Ezan ve İlâhi Tatbikatı" isimleriyle yoğun bir dinî mûsikî eğitiminin verilmekte olduğu anlaşılmaktadır (Öcal, 2013, s. 11). "Eimme ve Hutebâ" isimli eğitim kurumu, 1919 senesinde "Medresetü'l-İrşad" ismini almış ve 1924 senesine kadar çalışmalarını sürdürmüştür (Dinçer, 1998, s. 43).

Türkiye'de 1924 senesinde Tevhid-i Tedrisat Yasası'nın kabul edilmesiyle din eğitimi veren resmi okullar ve medreseler kapatılmış, yerine, farklı isimleri olan eğitim kurumları gelmiştir. Söz konusu Tevhid-i Tedrisat Yasası'nın kabul edilmesinden sonra kademeli olarak bütün eğitim kurumlarından din dersleri zamanla çıkartılmıştır (Öcal, 1998, 244). Benzer şekilde 30.11.1925 tarihinde kabul edilerek 13.12.1925 tarihli Resmi Gazetede yayımlanması sonrası yürürlüğe girmiş olan 677 sayılı Yasayla Osmanlı İmparatorluğu döneminde yüzyıllarca gerek tasavvuf eğitiminin gerekse dinî mûsikî eğitiminin özellikle meşk sistemiyle yapıldığı mühim dini-sosyal kurumlar arasında gösterilen Mevlevihaneler ile tekkelerin ve zaviyelerin de kapatılması ile dinî mûsikî eğitimi çok ciddi düzeyde kan kaybetmiştir.

Gerek medreselerin gerekse tekke ve zaviyelerin kapatılmış olması, resmi eğitim kurumlarında da din derslerinin kaldırılmış olması sonucunda ortaya çıkmış olan boşluğun bir derece kapatılabilmesi düşüncesi ile 1924 senesinde İstanbul Darülfünunda bir ilahiyat fakültesi kurulmuş, buna karşın 1934 senesinde söz konusu

fakültenin kapatılmasına karar verilmiştir. Gerek kurulmuş olan söz konusu ilk ilahiyat fakültesine öğrencilerin yetiştirilmesi gerekse imam ve hatiplerin yetiştirilmesi amacıyla 1924 senesinde ülkenin farklı pek çok noktasında toplam 29 adet “imam hatip okulu” açılmıştır. Sözü edilen eğitim kurumlarında; Kur’an-ı Kerim, Hadis, Tefsir, Coğrafya, Matematik, Nebatat, Hayvanat, Din Dersleri, Ahlâk, Mûsikî, Türk Edebiyatı, Kimya, Fizik, Türkçe, Beden Eğitimi dersleri yer almıştır (Sevinç, 2017, s. 158). İlk imam hatip okullarının ders programları incelendiğinde ise söz konusu eğitim kurumlarında mûsikî dersine yer verilmiş olsa da dinî mûsikî dersine yer verilmediği görülmektedir.

Türkiye’de 1931 ile 1948 seneleri arasındaki dönem, “topluma din eğitimini veren herhangi bir kurumun bulunmadığı dönem” olarak bilinmektedir. Camilerde görev yapması gereken din görevlilerinin olmaması sonucunda toplumdan gelen yoğun baskılar neticesinde 21.05.1948 tarihinde ülke genelinde on ay boyunca eğitim vermesi planlanan 10 adet imam-hatip yetiştirme kursları açılmıştır. Simgesel olarak açılmış olan söz konusu kurslar, birkaç sene sonra kapatılmıştır (Sevinç, 2017, s. 158).

1950 yılında çok partili yaşama geçilmesinin ardından yeni bir dönem başlamış, 17.10.1951 tarihinde o dönemin Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulunan Tefvik İleri’nin öncülük etmesi ile imam hatip okullarının açılmasına karar verilmiş, söz konusu kararın ardından da yedi kentte imam hatip okulu açılmıştır (Öcal, 2011, s. 103). İlk mezunların 1954-1955 eğitim-öğretim yılında verildiği İmam hatip okullarının lise bölümü bu seneyi takip eden eğitim-öğretim yılında açılmış, bu sayede 4+3 senelik bir ortaöğretim kurumuna dönüşmüştür (Öcal, 2011, s. 103). Açılmış olan eğitim kurumlarının 1951-1971 seneleri arasında uygulanmış öğretim programına göre söz konusu okullarda gerek genel kültür dersleri gerekse din dersleri okutulmuş, bununla birlikte müfredattaki Müzik derslerinin içeriğinde, diğer eğitim kurumlarında okutulmakta olan genel müzik müfredatına yer verildiği, dinî mûsikî programına ise yer verilmediği görülmektedir (Öcal, 2013, s. 115-118).

15.04.1973 tarihinde kabul edilmiş olan Milli Eğitim Temel Yasası’nın 32. Maddesine göre İmam-Hatip okullarının ismi, İmam Hatip Lisesi olarak değiştirilmiştir. 1978 senesinde ise Milli Eğitim Bakanlığınca İmam Hatip Liseleri öğretim programı

yenilenmiş ve yayınlanmıştır. Yayınlanan öğretim programında eğitim kurumunun hem ortaokul hem de lise kısımları haftalık ders çizelgeleriyle okutulması planlanan derslerin öğretim programlarıyla ilgili açıklamalar yer almıştır. Gerek ortaokul gerekse lise kısımlarında okutulmuş olan meslek derslerinin arasında Dinî Mûsikî dersi yer almamış, ders programı kapsamında yer alan Müzik dersiyle alakalı açıklamadaysa söz konusu eğitim kurumlarında okutulmakta olan Müzik dersi müfredatının uygulama talimatlarına yer verilmiştir (MEB, 1978, s. 31; Akt. Sevinç, 2017, s. 159).

1985 senesinde İmam Hatip Liselerinin öğretim programında dinî mûsikî eğitimine yönelik son derece mühim bir gelişme gerçekleşmiş ve Dinî Mûsikî dersi ilk kez seçmeli ders statüsünde programlara dâhil edilmiştir (MEB, 1985). Sözü edilen öğretim programı, 2014 senesinde güncellenene kadar yürürlükte kalmayı sürdürmüştür. Buna göre Dinî Mûsikî dersi müfredatı, dört seneye yayılmış ve İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin dinî mûsikî hususunda gereken uygulamaları ve bilgileri kavramasını sağlayacak bir biçimde ve kapsamlı olarak hazırlanmıştır. Program kapsamında nazari bilgilerin yanında öğrencilerin meslek yaşamlarında karşılık bulabilecekleri uygulamalara yoğunlaşılması ehemmiyet arz etmektedir. Bununla birlikte, 1985 senesinde hazırlanmış olan Dinî Mûsikî dersi öğretim programında mutlaka olması gereken ölçme ve değerlendirme kısmına yer verilmemiş olması, karşılaşılan en mühim noksanlıkların başında yer almıştır.

Gerek İslami İlimler Fakültelerinin gerekse İlahiyat Fakültelerinin önemli bir kısmında çoğunlukla bir dönem alınabilen Dinî Mûsikî dersinin, İmam Hatip Liselerinde dört sene süresince toplamda sekiz dönem alınabilecek şekilde planlanmış olması son derece önemli bir gelişme olmuştur. Buna karşın, söz konusu dersin seçmeli olması ve bazı eğitim kurumlarında da ders seçimlerinin öğrenciye bırakılmadan okul yönetimi tarafından yapılmasının, programın uygulanmasına ilişkin ciddi bir engel oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Öğretim programının uygulanması noktasında karşılaşılan bir diğer önemli problem ise programa göre hazırlanan herhangi bir ders kitabının yayınlanmamasıdır. Nitekim söz konusu öğretim programının 1985 tarihinde yürürlüğe girmesine karşın, Milli Eğitim Bakanınca Dinî Mûsikî dersine yönelik onaylanmış ilk ders kitabının 1996

senesinde yayımlandığı görülmektedir. Kitap ayrıca, sadece dokuzuncu sınıflar ile ilgili bilgileri içermektedir (Altıncu vd., 1996, s. 48).

Türk Milli Eğitim sistemi içerisinde bilhassa 2003 senesinden başlayarak, değişmeye başlayan anlayışın nihai neticesi olarak, aşamalı bir biçimde ilköğretim kademesinden başlanarak ortaöğretim müfredatının yapılandırmacı yaklaşıma göre tekrar düzenlendiği görülmektedir. Bu kapsamda, ilk kez 1985 senesinde hazırlanmış, uygulamaya konmuş ve 30 seneye yakın yürürlükte kalmış olan dinî mûsikî müfredatı, eğitimin değişen felsefesinin bir yansıması olarak 2014 senesinde güncellenmiştir. Güncellenen yeni müfredat, Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne hazırlanarak Talim Terbiye Kurulunun 07.05.2014 tarih ve 37 sayılı kararıyla onaylanıp, 2682 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir (MEB, 2014, s. 11).

Eski öğretim programı, her sınıf seviyesinde toplam iki saat ve kademeli olacak şekilde hazırlanmış olmasına karşın, yeni öğretim programı, herhangi bir sınıf düzeyi ifade edilmeden ve yalnızca bir kez okutulacak ve haftada bir saat uygulanacak biçimde hazırlanmıştır. Bu sayede yeni öğretim programında Dinî Mûsikî ders saatinin sekiz olan saatinin bir saate düşürülmesi, ciddi manada eleştirilere sebep olmuştur. Yeni öğretim programının en dikkat çeken yönlerinden bir tanesi, her ünite kapsamında öğrencilerin mesleki yaşamlarında en fazla gereksinim hissedecekleri makamları Kur'an-ı Kerim'e tatbik etme, vakitlere göre belirli olan makamlara uygun ezan okuma, makamlara göre ilahi okuma ve müezzinlik uygulamaları gibi cami mûsikîsi formlarını öğrenebilmelerine ilişkin uygulamalara yer vermiş olmasıdır.

Tüm bu bahsedilen gelişmeler, ortaöğretimin İmam Hatip Liseleri özelinde gerçekleşmiştir. Ortaöğretimin diğer kurumlarında ise dinî mûsikî eğitimine ilişkin ciddi bir çalışmaya rastlanmamaktadır.

2.8.5 Lisans Kademesinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci

Türk-İslâm eğitim-öğretim tarihi kapsamında, teoloji eğitimlerinin son derece mühim bir işlevi ve yeri bulunmaktadır. Ülkemizdeki eğitim-öğretim programları kapsamında milli ve manevî değerlerin öğretilmesi ve söz konusu değerlerin gelecek kuşaklara

aktarılmasına katkı sunacak kurumların başında da bu alanlarda kurulmuş olan resmi eğitim kurumları yer almaktadır. Konunun bu yönden değerlendirilmesi sonucu, İlahiyat Fakülteleri kapsamında okutulmakta olan her bir dersin öğretim programının hazırlanması amacıyla planı belirlenmiş, bir amacı oluşturulmuş ve söz konusu dersin okutulması sürecinde takip edilmesi gereken yöntemlerin ele alınarak gereğinin en doğru ve etkili bir biçimde yapılmasının önemi ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet'in ilan edilmesi sonrası geçilen yeni dönem içerisinde yeniden yapılandırılmış olan Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde yer alan ilk, orta ve lise kademesindeki eğitim kurumları ile güzel sanatlar liselerinde okutulan müzik dersine ilişkin müfredat, Batı müziği temeline dayandırılması sebebiyle söz konusu eğitim kurumlarında dinî mûsikîye ilişkin eğitimlerin geri planda kaldığı, hatta çok az verildiği görülmektedir. Türk Din Mûsikîsi dersleri dışında yer alan bütün derslerin ne şekilde okutulacağı, söz konusu dersler kapsamında ne gibi faaliyetler gerçekleştirileceği, hatta dersler kapsamında takip edilmesi düşünülen kaynaklara ve kitaplara kadar her türlü detayın kararının alındığı, bu derslerin öğretimi sürecinde türlü fakültelerin öğretim üyeleri arasında ortak bir düşüncenin olduğu görülmektedir. Eğitim-öğretime başlama tarihi bakımından, İlahiyat Fakülteleri kapsamında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öncü olmuştur. Söz konusu fakülte içerisinde neredeyse tüm derslerin ders kitapları seneler önceden hazırlanmış, fakültenin ilk akademisyenleri tarafından hazırlanan belgeler değerlendirilerek, sonraki akademisyenlerce ders materyalleri oluşturulmuştur. Buna karşın, Türk Din Mûsikîsi alanına ilişkin herhangi bir kaynak ya da kitap hazırlanmamıştır. Sözü edilen dersi ilk okutan İsmail Baha Sürelsan Bey tarafından kimi notların Gültekin Oransay'a ulaştırıldığı bilinmektedir. Her ne kadar alana ilişkin bir ders kitabı hazırlayabilecek bilgi ve birikime sahip olmasına karşın Oransay, o dönemin koşulları içerisinde açık öğretim kapsamında okunacak bir ders kitabı hazırlamıştır. Fakülte içerisinde işlenen derslere yönelik ise ders notlarından faydalanmıştır. İlerleyen senelerde Ruhi Kalender, kapsamlı bir ders kitabını hazırlamış olmasına rağmen, fikir ve görüşlerine başvurduğu uzmanların çeşitli sebeplerle kendisine olumsuz görüşlerde bulunması sonucu kitap basılmamış, bunun sonucunda da söz konusu ders ile ilgili sadece ders notlarından faydalanılmıştır (Akdoğan, 2010, s. 25-26).

Ankara Üniversitesi'nin bu öncülüğü, Türk Din Mûsikîsi dersinin ilk okutulmaya başlandığı üniversite ve fakülte olması ile devam etmiştir. Konuya ilişkin Akdoğan (2016, s. 25-26), çalışmasında şu ifadelere yer vermektedir:

Türk Din Mûsikîsi dersleri, 1968-1969 eğitim-öğretim yılından başlanarak Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde, Türk İslam Sanatları Tarihi Kürsüsü kapsamında seçmeli ders olarak verilmeye başlanmıştır. Söz konusu ders, 1972-1973 eğitim-öğretim yılından başlanarak da zorunlu ders statüsüne geçirilmiştir. Bahsedilen dönemde Türk Din Mûsikîsi dersini, öğretim görevlisi İsmail Baha Sürelsan Bey vermiştir. Devam eden dönemde ise Sürelsan'ın emekli olmasıyla ders, Gültekin Oransay tarafından verilmeye başlanmıştır. Oransay'ın doçent unvanına yükselmesinin ardından da Türk Din Mûsikîsi dersi, bağımsız bir kürsüye dönüşmüştür. Oransay bir süre kürsünün başkanlığını yapmış, 07.11.1979 tarihinde Oransay'ın fakülteden ayrılmasıyla Türk Din Mûsikîsi dersi, Tefsir Kürsüsü Başkanlığına bağlanmıştır. Söz konusu dönemde dersler, sadece ikinci sınıflara özgü, haftada bir saat teorik, bir saat de uygulamalı olacak şekilde toplam iki saat üstünden yürütülmüştür. Türk Din Mûsikîsi dersi ilerleyen yıllarda İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Bölümüne bağlanarak, 1983-1984 eğitim-öğretim yılından başlayacak şekilde fakültenin sadece birinci sınıflarında seçmeli ders olarak verilmiştir.

Yine Akdoğan (2016, s. 26), araştırmasında yükseköğretimde verilmekte olan dinî mûsikî eğitimine ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır:

Ruhi Kalender tarafından, söz konusu ders verilmiş, 10.05.1988 tarihinde ise derslerin okutulması, Bayram Akdoğan'a devredilmiştir. Türk Din Mûsikîsi dersi, tarihi süreç kapsamında okutulmasının yanında, Akdoğan tarafından okutulmaya başlanılan tarihten itibaren, öğrencilerin mûsikî eğitimini belirli bir program kapsamında yürütme gereksinimi oluşmuştur. Bu gereksinimden hareketle Akdoğan, imkânlar dâhilinde konuları sistematik bir düzene göre aktarmaya çalışmış, bu sayede öğrencilere mûsikî alanında genel bir kültürün kazandırılması amacıyla çaba sarf etmiştir. Türk Din Mûsikîsi eğitimi Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde bu şekilde verilmeye devam ederken, 1981-1982 eğitim-öğretim yılından başlayarak Yüksek İslam Enstitülerinin İlahiyat Fakültelerine dönüştürülmesiyle, aynı sene Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Nuri Özcan ve 1990'lı senelerin başlarında Nuri Uygun tarafından söz konusu dersin verildiği görülmektedir. Bu süreçte, İzmir'deki İlahiyat Fakültesinde Prof. Dr. Ayhan Altınkuşlar, Türk Din Mûsikîsi dersini vermiştir. Bu alanda ilk profesör unvanını alan akademisyen, Prof. Dr. A. Hakkı Türabi olmuştur.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi, dinî mûsikî dersinin yükseköğretim düzeyindeki eğitimine ilişkin tarihsel süreçte karşılaşılan sorunlar zaman içerisinde aşılmaya başlanmış, bununla birlikte yeni açılan derslerin pek çoğunda olduğu üzere Dinî Mûsikî dersine ilişkin verilen eğitimlerin, ilk dönemlerde öğrencilerde hedeflenen kazanımların oluşmasına yeter düzeyde katkı sağlamadığı görülmüştür. Müziğin bir kültür ögesi olarak ele alınmasının tartışmalı olduğu bu dönem içerisinde dinî mûsikî eğitimine ilişkin ise herhangi bir yol kat edilememiş olması normal bir durum olarak değerlendirilebilir. Bu noktadan hareketle, dinî mûsikî bölümünün yükseköğretim kurumlarının Konservatuvar ya da Güzel Sanatlar Fakültelerinde lisans

düzeyinde okutulması noktasında hâlihazırda yalnızca Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Devlet Konservatuarı Türk Din Mûsikîsi Ana Sanat Dalı bünyesinde eğitimler verildiği görülmektedir. Bununla birlikte, yükseköğretim kurumlarının İlahiyat Fakülteleri ile İslami İlimler Fakülteleri kapsamında ana bilim dallarına bağlı olarak Türk Din Mûsikîsi ve Dinî Mûsikî ders olarak okutulmakta, bu ana bilim dalları kapsamında açılan yüksek lisans programları ise alanda uzmanlaşma amacına hizmet etmektedir. Konunun özetlenmesi adına, yükseköğretimde lisans düzeyinde dinî mûsikî eğitimi veren kurumu gösteren Tablo 2.5'te, alanda uzmanlaşmak adına adan bilim dallarına bağlı olarak Türk Din Mûsikîsi ve Dinî Mûsikî derslerinin okutulduğu İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri ise Tablo 2.6'da sunulmuştur.

Tablo 2.5 Yükseköğretim düzeyinde dini mûsikî eğitimi veren kurumlar

No	Üniversite Adı	Bölümü
1	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Türk Musikisi Devlet Konservatuarı / Türk Din Musikisi Ana Sanat Dalı

Tablo 2.6 Yükseköğretim ilahiyat ve İslami ilimler fakültelerinde Türk din mûsikîsi ve dinî mûsikî derslerinin okutulduğu kurumlar

No	Türk Din Mûsikîsi ve Dinî Mûsikî dersi okutulan yükseköğretim kurumları	
	Derslerin İlahiyat Fakültesi Kapsamında Okutulduğu Kurumlar	Derslerin İlahi Bilimler Fakülteleri Kapsamında Okutulduğu Kurumlar
1	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Aksaray Üniversitesi
2	Akdeniz Üniversitesi	Bartın Üniversitesi
3	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	Bingöl Üniversitesi
4	Ankara Üniversitesi	Çankırı Karatekin Üniversitesi
5	Artvin Çoruh Üniversitesi	Dumlupınar Üniversitesi
6	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
7	Balıkesir Üniversitesi	Kırıkkale Üniversitesi
8	Bursa Uludağ Üniversitesi	Mersin Üniversitesi
9	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi	Uşak Üniversitesi
10	Çukurova Üniversitesi	Yalova Üniversitesi
11	Dicle Üniversitesi	
12	Dokuz Eylül Üniversitesi	
13	Erciyes Üniversitesi	
14	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	
15	Erzurum Atatürk Üniversitesi	
16	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	
17	Fırat Üniversitesi	
18	Gazi Üniversitesi (Polatlı İlahiyat Fakültesi)	
19	Giresun Üniversitesi	
20	Hacı Bayram Veli Üniversitesi	
21	Harran Üniversitesi	
22	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	
23	Iğdır Üniversitesi	
24	Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi	

Tablo 2.6'nın devamı

Türk Din Mûsikîsi ve Dinî Mûsikî dersi okutulan yükseköğretim kurumları	
No	
	Derslerin İlahiyat Fakültesi Kapsamında Okutulduğu Kurumlar
	Derslerin İlahi Bilimler Fakülteleri Kapsamında Okutulduğu Kurumlar
25	İnönü Üniversitesi
26	İstanbul Üniversitesi
27	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
28	Kafkas Üniversitesi
29	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
30	Kastamonu Üniversitesi
31	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
32	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
33	Marmara Üniversitesi
34	Nevşehir Hacı Bayram Veli Üniversitesi
35	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
36	Pamukkale Üniversitesi
37	Sakarya Üniversitesi
38	Sinop Üniversitesi
39	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
40	Şırnak Üniversitesi
41	Trabzon Üniversitesi
42	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
43	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Bununla birlikte, dinî mûsikî eğitimi veren ortaöğretim düzeyindeki eğitim kurumları da bulunmaktadır.

3. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırma ile ilgili; araştırma modeli, evren-örneklem, verilerin toplanması ve verilerin analizi bilgilerine yer verilmiştir.

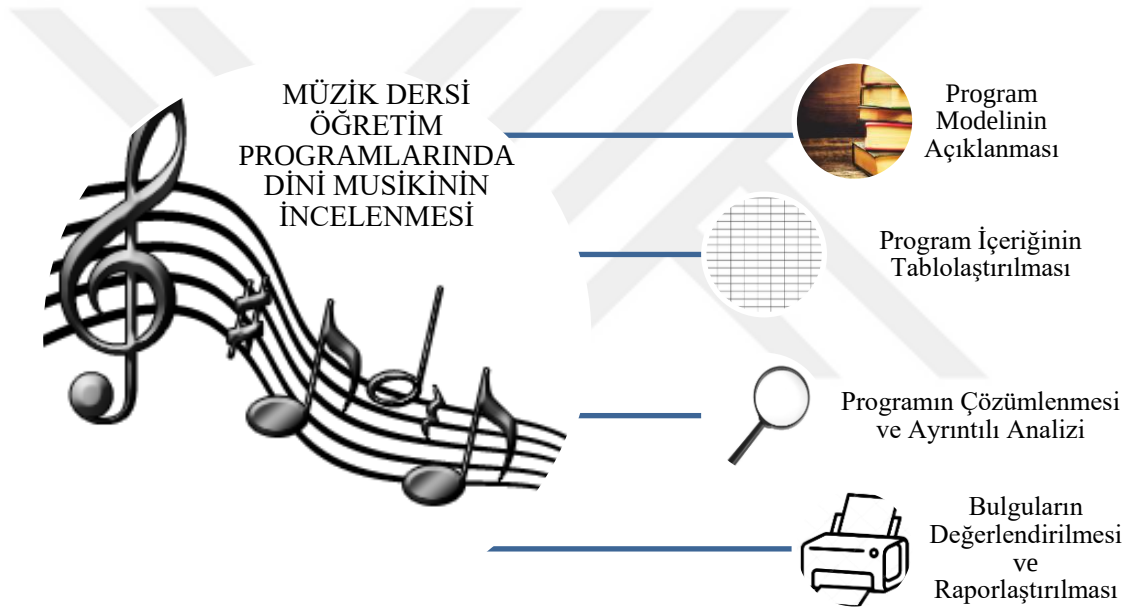
3.1 Araştırma Modeli

Çalışma, tarama modelini esas alan nitel araştırma tekniklerinin kullanıldığı betimsel bir çalışmadır. Betimsel tarama modeli, incelenmesi arzu edilen konuya yönelik var olan durumu var olan şekliyle betimlemeyi temel almaktadır (Karasar, 2011).

Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden “doküman analizi” ile gerçekleştirilmiştir. İslamoğlu (2009, s. 180) nitel araştırmayı; “toplumsal olguları bağlı oldukları ve bulundukları yerde doğal görünüşleri ile görüşme, gözleme ya da dokümanların değerlendirilmesi ile bilgi edinme ve bu bilgileri analiz edip “kurama dönüştürme” olarak tanımlamaktadır. Bu noktada bahsedilen “kurama dönüştürme”; “mevcutta toplanmış olan bilgilerden harekete geçilerek yeni, bilinmeyen kimi bilgilerden yola çıkılması ve elde edilen kimi neticeleri bu bilgiler ile bağlantılı olacak şekilde açıklayan modelleme çalışması” olarak ifade edilmektedir (Ekiz, 2015, s. 69).

Nitel araştırma yöntemi kapsamında çalışmalar, çoğunlukla nitelik ve amaç açısından çok çeşitlidir. Bu yöntem kapsamında doküman analizinde, görüşme ve gözlem gibi tekniklerden yararlanılmaktadır. Bu çalışmada da doküman analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Doküman analizi tekniği; “özel veya resmi kayıtların toplanması, sistemli bir biçimde incelenmesi ve bunun sonucunda değerlendirilmesi aşamalarında kullanılan bir veri toplama aracı” olarak ifade edilmektedir (Ekiz, 2015, s. 70). Çalışmanın konusuyla alakalı içerik sunan yazılı dokümanların çözümlenmesini içeren bu teknik, görüşmenin ya da gözlemin olası olmadığı hallerde bir başına veri toplamak veya diğer araştırma yöntemleri ile beraber kullanarak araştırmanın genişlemesini ve geçerliliğini arttırabilmek amacıyla kullanılmakta olan bir tekniktir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 188-189).

Müzik dersi öğretim programlarında dinî mûsikînin incelenmesine yönelik dört yaklaşım geliştirilmiştir. İlk olarak zorunlu eğitim kademesinde yer alan tüm kademeler için geliştirilmiş olan Müzik dersi öğretim programlarının genel niteliğine yönelik bilgilere yer verilmiştir. Devamında, sözü edilen öğretim programlarında Müzik ile Dinî Mûsikî derslerinin isimleri, kredi/saat uygulanma biçimleri, hangi sınıf düzeyinde yer aldığı ve içerikleri tablolaştırılarak sunulmuştur. Üçüncü yaklaşımda, bahsedilen her bir öğretim programı içerisinde dinî mûsikînin tür, biçim ve öğelerine ne kadar ve ne düzeyde yer verildiği analizler edilmiştir. Son olarak ise yapılan analizler neticesinde elde edilen bulgular raporlaştırılmıştır. Söz konusu veri çözümleme süreci, Şekil 3.1’de paylaşılmıştır.

Şekil 3.1 Veri çözümlemesine yönelik analiz şeması (Özgül, 2020, s. 1325)

3.2 Evren-Örneklem

Cumhuriyet tarihi boyunca Müzik Dersi Öğretim Programları kapsamında, tüm eğitim kademelerinde değişiklikler yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında incelenmiş olan programlar, 2018 yılında çıkartılan ve halen yürürlükte olan öğretim programları olarak belirlenmiş ve bu dokümanların araştırma materyali olmasına karar verilmiştir. Buradan hareketle araştırmanın evreni, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı kurumlarda verilmekte olan Müzik dersi öğretim programları içerisindeki dinî mûsikî öğelerinden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise hâlihazırda yürürlükte olan Müzik dersi öğretim programları içerisindeki dinî mûsikî öğelerinden oluşmaktadır.

3.3 Veri Toplama Araç ve/veya Teknikleri

Araştırmada genel tarama modelinden faydalanılmıştır. Tarama modeli, geçmiş zamandaki veya içinde yaşanan dönemdeki mevcut bulunduğu biçimiyle betimlenmekte olan, öğrenmenin sağlanması ve kişide arzu edilen davranışların geliştirilebilmesi amacıyla uygulanmakta olan süreçler bütünüdür. Genel tarama modelinde ise çok miktarda elemanı bulunan bir evren içerisinde, evren ile ilgili genel bir yargıya ulaşabilmek amacıyla evrenin tamamını veya evrenden alınacak örneklem üstünde tarama yapılmaktadır (Karasar, 2011). Bununla birlikte, araştırmada nitel araştırma tekniklerinden “doküman analizi” kullanılarak veriler toplanmıştır. Bu kapsamda, yapılan doküman analizi neticesinde elde edilen tüm eğitim kademelerindeki Müzik programlarının yer aldığı öğretim programlarını gösterir Tablo 3.1 aşağıda sunulmuştur. Çalışmanın kapsamında Tablo 3.1’de gösterilen tüm öğretim programları, çerçeve programlar ve kurs programları incelenmiştir.

Tablo 3.1 Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı tüm eğitim kademelerinde okutulan ve Müzik dersini içeren öğretim programları

Öğretim Program No	Öğretim Programının Adı	İlgili Eğitim Kademesi ve Türü
1	Okul Öncesi Eğitimi Öğretim Programı	Okul öncesi kurumları
2	Müzik Dersi Öğrt. Prog. İlköğretim (1-8. Sınıflar)	İlkokul/Ortaokul/İmam Hatip Ortaokulları
3	Seçmeli Müzik Dersi Öğrt. Prog. (Ortaokul)	İmam Hatip Ortaokulları
4	Müzik Dersi Öğrt. Prog. (9-12. Sınıflar)	Anadolu Lis./Sosyal Bil. Liseleri/Fen Liseleri/Spor Liseleri/Mesleki ve Tek. And Liseleri
5	Türk İslam Musikisi Öğrt. Prog.	Güzel Sanatlar Liseleri
6	Dini Musiki Dersi Öğrt. Prog.	Anadolu İmam Hatip Liseleri
7	Müzik ve Oyun Dersi Öğrt. Prog. (I. Kademe)	Özel Eğitim Kurumları
8	Müzik ve Oyun Dersi Öğrt. Prog. (II. Kademe)	Özel Eğitim Kurumları
9	Müzik ve Oyun Dersi Öğrt. Prog. (III. Kademe)	Özel Eğitim Kurumları
10	Bilim ve Sanat Merkezleri Müzik Yetenek Alanı Çerçeve Programı	Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM)
11	Din Eğitimi Alanı-Cami Mûsikisi Kurs Prog.	Halk Eğitim Merkezi
12	Din Eğitimi Alanı-Makamla Ezan Okuma Kurs Prog.	Halk Eğitim Merkezi
13	Din Eğitimi Alanı-Makamla Kur'an-ı Kerim Okuma Kurs Prog.	Halk Eğitim Merkezi

Tablo 3.1'in devamı

Öğretim Program No	Öğretim Programının Adı	İlgili Eğitim Kademesi ve Türü
14	Din Eğitimi Alanı-Özgün Müzik Kurs Prog.	Halk Eğitim Merkezi
15	Din Eğitimi Alanı-Tasavvuf Mûsikîsi Kurs Prog.	Halk Eğitim Merkezi
16	Din Eğitimi Alanı-Türk Sanat Müziği Örnek Eserler Kurs Prog.	Halk Eğitim Merkezi

3.4 Verilerin Toplanması

Araştırmaya dair yukarıda ifade edilen söz konusu kaynaklara, 2022-2023 eğitim-öğretim yılı başında internet üzerinden ulaşılmış ve MEB in paylaşmış olduğu veriler üzerinden Talim Terbiye Kurulu'nun internet sayfasından indirilmiştir.

3.5 Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında veriler, nitel araştırma tekniklerinden yararlanılarak analiz edilmiş, elde edilen bulgulara yönelik yorum ve çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında ele alınan konuların sınırları belirlenirken, tüm öğretim programlarında dinî mûsikî öğeleri pek çok defa incelenmiştir. Bu incelemeler neticesinde elde edilen verilere göre kategoriler oluşturulup bulgular hazırlanmıştır.

4. BULGULAR

Bu başlık altında, dinî mûsikînin Milli Eğitim Bakanlığı müzik öğretim programları içerisindeki yeri analiz edilmiştir. Buna göre sırasıyla okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, mesleki ve teknik eğitim, özel eğitim ve halk eğitim kademelerinin öğretim programlarındaki dinî mûsikî türleri, biçimleri ve öğeleri incelenmiştir.

4.1 Okul Öncesi Eğitimde Müzik ve Dinî Mûsikî

Başlık, okul öncesi eğitimin tarihsel süreci, okul öncesi öğretmenliği bölümünde verilmekte olan Müzik dersinin konumu ile okul öncesi eğitim kurumlarında verilmekte olan Müzik eğitimi içerisindeki dinî mûsikî hakkında bilgileri içermektedir.

4.1.1 Okul Öncesi Eğitimin Tarihsel Süreci

Osmanlı İmparatorluğu zamanında, uzun yıllar küçük yaştaki çocuklara yönelik bir eğitim kurumunun bulunmadığı görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet döneminde, vakıflar aracılığıyla kurulmuş olan “Sıbyan Mektepleri” kapsamında 5-6 yaş grubundaki çocuklar için verilmekte olan Kur’an-ı Kerim okuma, yazı yazma, dua okuma gibi eğitimler, kurumsal okul öncesi eğitim sürecinin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir (Derman ve Başal, 2010).

1913 senesinde yürürlüğe girmiş olan Tedrisat-ı İptidaiye-i Kanun-ı Muvakkati (İlköğretim Geçici Yasası) kapsamında anaokulları, ilkokullar içerisinde bir basamak olarak kabul edilmiş ve bunların, ülkenin her noktasında açılması yönünde karar kılınmıştır. 1915 senesinde Ana Mektepleri Nizamnamesi yayımlanarak Osmanlı İmparatorluğu’nda büyük kentlerde anaokullarının çoğaldığı görülmüştür. Buna karşın, 1919 senesinde resmi anaokulları ile Anaokulu Öğretmen Okulları kapatılmış, 1927 senesinde yeniden açılarak çalışmalarını 1933 senesine kadar devam ettirmiştir (Akyüz, 1999).

Mustafa Kemal Atatürk’ün liderliğinde modern bir Türkiye Cumhuriyeti oluşturma yaklaşımıyla bilhassa Cumhuriyet’in ilk senelerinde eğitim alanında mühim faaliyetler

gerçekleştirilmiş, bu sayede eğitimin yaygınlaşması sağlanabilmiştir. Buna karşın kişinin, bilişsel ve fiziksel potansiyelinin gelişmesinde çok değerli katkıları bulunan okul öncesi eğitim programlarına söz konusu dönemde yeteri kadar önem verilememiş, 1990'lı senelere kadar okul öncesi eğitim süreci seri bir gelişim gösterememiştir.

4.1.2 Türkiye’de Okul Öncesi Öğretmenliği Programında Müzik Dersinin Konumu

Osmanlı İmparatorluğu’nda 1913-1914 eğitim-öğretim senesinde İstanbul’da Kız Öğretmen Okulu içerisinde bir Anaokulu Öğretmenliği sınıfı açılmış, bir sene öğrenim sonunda anaokullarına öğretmen yetiştiren söz konusu okulun, 1919 senesinde yeter sayıda anaokulunun açılmamış olması, buna karşılık çok sayıda anaokulu öğretmenin yetiştirilmiş olması gerekçe gösterilerek kapatılmasına karar verilmiştir (Akyüz, 1999).

Cumhuriyetin inandırıcı sonrakı dönem içerisinde ise; 1927-1928 eğitim-öğretim senesinde öğretim süresi iki sene olan Anaokulu Öğretmen Okulu açılmıştır. Söz konusu kurum, 1930-1931 eğitim-öğretim senesinde İstanbul Kız Öğretmen Okuluna nakledilmesine karşın, 1933 senesinde kapatılmıştır (Başal, 2005). Bu kurumlarda eğitim görmekte olan öğretmen adayları, haftada bir saat müzik dersi almıştır (Kavak vd., 2007).

1997-1998 eğitim-öğretim senesinde İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalları, YÖK’ün 06.11.1997 tarih ve 534/22449 sayılı yazısıyla uygulamaya geçirilmiştir. 1998-1999 eğitim-öğretim senesinde eğitimlere başlanan söz konusu program kapsamında müzik dersleri üçüncü ve dördüncü yarıyıl içerisinde “Müzik Öğretimi-I” ve “Müzik Öğretimi-II” adı altında iki saati teorik, iki saati ise uygulama olmak üzere toplamda dörder saat verilmeye başlanmıştır. 21.07.2006 tarihli YÖK kararıyla eğitim fakültelerinin ilköğretim ve ortaöğretime öğretmen yetiştiren bölümleri kapsamında yürütölen programlar güncellenmiş ve bugünkü halini almıştır. Buna göre okul öncesi eğitimi lisans programları kapsamında da bir takım değişiklikler gerçekleşmiş, müzik dersleri beşinci yarıyıl da 1 saat teorik, 2 saat uygulama olacak şekilde toplamda üç saat; altıncı yarıyıl da haftada iki saat teorik, iki saat de uygulama

olacak şekilde toplamda dört saat olacak şekilde yapılmaya başlanmıştır (Gül, 2012, s. 16).

4.1.3 Okul Öncesi Eğitimi Bağlamındaki Müzik Eğitimi Kapsamında Dinî Mûsikînin Yeri

Eğitimin ana işlevlerinden bir tanesi de kültürel ve toplumsal değerleri nesilden nesile aktarmaktır. Gerek kişileri gerekse toplumları yönlendirme, değiştirme, geliştirme, şekillendirme ve yetkinleştirme süreçlerinde en etkili süreç olduğu düşünülmekte olan eğitim; sanat, bilim ve teknik boyutların tamamını kapsamaktadır (Tanrıverdi, 1996). Eğitim sürecinin üç ana boyutundan bir tanesi olan sanat eğitimi, bütün anlatım yollarını kapsamakta olan bir süreç şeklinde düşünülmektedir (Gürtuna, 2007).

Henüz anne karnında bireyin hayatına girmeye başlayan müzik, çoğunlukla anne tarafından söylenen ninniler ile yaşamın ilk yıllarında bireyin yaşamında bulunmayı sürdürmektedir. İlerleyen yaşlarda da çocuk çevresinden, televizyon, teknolojik araçlar ya da radyondan duymuş olduğu; sokakta, okulda ve evde duyup söylediği ve öğrendiği müziklerle beslenmektedir (Öztürk, 2004).

Okul öncesi eğitim kapsamında müzik eğitiminin, çocukların sosyal yaşamları içinde kendiliğinden ortaya çıkması amacıyla günlük yaşamla bütün olması gerekmektedir.

Söz konusu dönem içerisinde müzik eğitiminin mümkün olduğunca eğlendirici, dinlendirici ve doğal olması; ailedeki her bireyin ve ilerleyen yaşantılarda yaşatların yer aldığı sosyal faaliyetlerle gerçekleşmesi gerekmektedir. Çocuklarla şarkı söylemek, parmak oyunları oynamak, dans etmek, zıplamak, atlamak gibi faaliyetlerin tamamı, erken dönem müzik eğitimi kapsamında yapılabilecek faaliyetler arasında gösterilmektedir (Boyd, 1989).

Çocuğun müzik yapma sürecinde iki mühim etkenin birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki sesin elde edilebilmesi, diğeri ise elde edilmiş olan sesin harekete dönüştürülebilmesidir. Bu sebeple, erken çocukluk dönemi kapsamında hareketlerle müzik yapma ve şarkı söyleme yeteneğinin geliştirilmesi son derece kritiktir. Bunun yanında, çocuğun sesinin doğru bir biçimde geliştirilmesi çok

önemlidir. Zira erken çocukluk dönemi içerisinde şarkı söyleme kabiliyeti doğru gelişmemiş olan bir çocuğun tonal-makamsal düşünebilme kabiliyeti de doğru gelişmemektedir (Levinowitz, 1998).

Tüm bu bahsedilenlerden hareketle, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde zorunlu eğitim kapsamında yer almayan okul öncesi eğitim konusunda, her okul öncesi eğitim kurumu haftalık, aylık ve yıllık çizelgeler oluşturarak paylaşmaktadır. Bu hususta yapılan araştırmalarda, öğrencilerin milli ve manevi değerlerini geliştirdiği yukarıda ifade edilmiş olan müzik eğitimi noktasında dinî mûsikî eğitimlerinin verilmediği görülmektedir. Çocuk şarkıları, danslar ve eğlenceli müzikler içeren süreç ile ilgili bir okul öncesi eğitim kurumunun 2022-2023 eğitim-öğretim yılına yönelik ve her yaş seviyesine ilişkin (3, 4 ve 5 yaş) belirlemiş olduğu haftalık çizelgeler, Şekil 4.1, Şekil 4.2 ve Şekil 4.3'te sunulmuştur.

OKUL ÖNCESİ - 3 YAŞ									
	1 9.00 9.40	2 9.45 10.30	3 10.40 11.20	4 11.30 12.10	12.10 13.00	5 13.00 13.40	6. 13.50 14.30	7. 14.40 15.20	8 15.30 16.10
Pazartesi	AÇILIŞ PROGRAMI		SINIF ÖĞRETMENLERİNİN, ÖĞRENCİ VE VELİLERİYLE SINIFTA TANISMASI		ÖĞLE YEMEĞİ	DİNLENME	DİNLENME	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	KENDİ KARİYALTI
Salı	KARİYALTI	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	İNGİLİZCE	REHBERLİK ETKİNLİĞİ		DİNLENME	DİNLENME	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	
Çarşamba		SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	İNGİLİZCE	MÜZİK ETKİNLİĞİ		DİNLENME	DİNLENME	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	
Perşembe		SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	İNGİLİZCE	HAREKET ETKİNLİĞİ		DİNLENME	DİNLENME	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	
Cuma		SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	İNGİLİZCE	SANAT ETKİNLİĞİ		DİNLENME	DİNLENME	İLİZYON GÖSTERİSİ	
								MANGAL PARTİSİ KAPANIŞ	

Şekil 4.1 Bir okul öncesi eğitim kurumunun 3 yaş için hazırlamış olduğu haftalık eğitim-öğretim çizelgesi

Şekil 4.1'den görüleceği üzere, 3 yaş grubu için hazırlanan haftalık eğitim-öğretim çizelgesi kapsamında bir gün içerisinde sekiz etkinliğe yer verildiği, bu etkinliklerden kimi günler (Çarşamba-Cuma) dördüncü saatte müzik çalışmaları gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

OKUL ÖNCESİ - 4 YAŞ									
	1 9.00 9.40	2 9.45 10.30	3 10.40 11.20	4 11.30 12.10	12.10 13.00	5 13.00 13.40	6. 13.50 14.30	7. 14.40 15.20	8 15.30 16.10
Pazartesi	AÇILIŞ PROGRAMI		SINIF ÖĞRETMENLERİNİN, ÖĞRENCİ VE VELİLERİYLE SINIFTA TANISMASI		ÖĞLE YEMEĞİ	REHBERLİK ETKİNLİĞİ	MÜZİK ETKİNLİĞİ	İNGİLİZCE	İKİNCİ KAHVALTI
SALI	KAHVALTI	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER		İNGİLİZCE	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	
ÇARŞAMBA		SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	İNGİLİZCE		SİNEMA			
PERŞEMBE		SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	SANAT ETKİNLİĞİ	İNGİLİZCE		SOSYAL ETKİNLİK			
CUMA		SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	HAREKET ETKİNLİĞİ		İNGİLİZCE	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	İLİZYON GÖSTERİSİ	

Şekil 4.2 Bir okul öncesi eğitim kurumunun 4 yaş için hazırlamış olduğu haftalık eğitim-öğretim çizelgesi

Şekil 4.2’de paylaşıldığı üzere, 4 yaş grubu için hazırlanan haftalık eğitim-öğretim çizelgesi kapsamında bir gün içerisinde sekiz etkinliğe yer verildiği, bu etkinliklerden müzik etkinliğinin ise Pazartesi ve Perşembe günleri sadece birer saatte gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

OKUL ÖNCESİ - 5 YAŞ									
	1 9.00 9.40	2 9.45 10.30	3 10.40 11.20	4 11.30 12.10	12.10 13.00	5 13.00 13.40	6. 13.50 14.30	7. 14.40 15.20	8 15.30 16.10
PAZARTESİ	AÇILIŞ PROGRAMI		SINIF ÖĞRETMENLERİNİN, ÖĞRENCİ VE VELİLERİYLE SINIFTA TANİSMASI		ÖĞLE YEMEĞİ	İNGİLİZCE	SANAT ETKİNLİĞİ	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	İKİNCİ KAHVALTI
SALI	KAHVALTI	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER		MÜZİK ETKİNLİĞİ	İNGİLİZCE	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	
ÇARŞAMBA		İNGİLİZCE	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	REHBERLİK ETKİNLİĞİ		SİNEMA			
PERŞEMBE		İNGİLİZCE	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER		SOSYAL ETKİNLİK			
CUMA		SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	İNGİLİZCE		HAREKET ETKİNLİĞİ	SINIF İÇİ ETKİNLİKLER	İLİZYON GÖSTERİSİ	

Şekil 4.3 Bir okul öncesi eğitim kurumunun 5 yaş için hazırlamış olduğu haftalık eğitim-öğretim çizelgesi

Şekil 4.3’te görülebileceği üzere, 5 yaş grubu için hazırlanmış olan haftalık eğitim-öğretim çizelgesi kapsamında bir günde toplam sekiz saat etkinliğe yer verildiği, söz konusu etkinlikler içerisinde yalnızca Salı günü bir saat müzik etkinliğine yer verildiği anlaşılmaktadır.

Her üç şekilde de görüleceği üzere, okul öncesi çocuklara yönelik müzik ve dans etkinliklerine yer verildiği, buna karşın içeriğinde herhangi bir dinî mûsikî öğeye rastlanmadığı tespit edilmiştir.

4.2 İlköğretim ve Dinî Mûsikî

Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde 2018 yılında hazırlanıp onaylanarak yürürlüğe giren “Mûzik Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)” isimli programda söz konusu eğitim kademelerinde mûzik dersi öğretim programının özel amaçları şu şekilde ifade edilmiştir (MEB, 2018, s. 8);

Mûzik dersine has temel yeterlik, beceri ve bilgiler; kazanımlarla açıklamaların içerisinde belirtilmiştir. Mûzik dersi; yeniliklere açık, devamlı geliştirilebilir, katılımcı ve değişime öncülük eden bir yapıya sahip olup Mûzik dersinde aşağıdaki becerilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir (MEB, 2018, s. 8):

1. Müziği tanıma,
2. Beden-mûzik uyumunu sağlama,
3. Kişisel ya da toplu mûzik yapma,
4. Toplumla mûzik arasındaki ilişkiyi görme,
5. Estetik, tarih ve kültür ile mûzik arasında ilişki kurma,
6. Milli ve manevi değerler ile mûzik arasında bağ kurma,
7. Farklı bilimler ile müziğin bir bilim dalı olarak ilişkisini kurma,
8. Müziğin dünyadaki her birey adına öğrenilebilir olduğunu anlama,
9. Ritmik, söyleme ve dinleme faaliyetleriyle mûzik yapma,
10. Birey olarak kendisini mûzik aracılığıyla ifade etme,
11. Kültürel miras ve zenginliği geliştirme,
12. Mûzik teknolojilerini kullanma,

13. Aktif bir müzik üreticisi olma.

Program kapsamında her sınıf seviyesinde; Dinleme-Söyleme, Müziksel Algı ve Bilgilenme, Müziksel Yaratıcılık ve Müzik Kültürü olacak Şekilde dört öğrenme alanına yer verilmiştir.

Bütün bu bahsedilenlerden hareketle, 23.12.2021 tarih ve 49 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu kararınca ilköğretim (ilkokul ve ortaokul) kurumları haftalık ders çizelgeleri 2022-2023 eğitim-ğretim yılı itibarıyla Şekil 4.4’te gösterildiği biçimde güncellenmiştir.

DERSLER			SINIFLAR								
			İLKOKUL				ORTAOKUL				
			1	2	3	4	5	6	7	8	
ZORUNLU DERSLER	Türkçe		10	10	8	8	6	6	5	5	
	Matematik		5	5	5	5	5	5	5	5	
	Hayat Bilgisi		4	4	3						
	Fen Bilimleri				3	3	4	4	4	4	
	Sosyal Bilgiler					3	3	3	3		
	T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük									2	
	Yabancı Dil			2	2	2	3	3	4	4	
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi					2	2	2	2	2	
	Görsel Sanatlar		1	1	1	1	1	1	1	1	
	Müzik		1	1	1	1	1	1	1	1	
	Beden Eğitimi ve Oyun		5	5	5	2					
	Beden Eğitimi ve Spor						2	2	2	2	
	Teknoloji ve Tasarım								2	2	
	Trafik Güvenliği					1					
Bilişim Teknolojileri ve Yazılım						2	2				
Rehberlik ve Kariyer Planlama									1		
İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi					2						
ZORUNLU DERS TOPLAMI			26	28	28	30	29	29	29	29	
SEÇMELİ DERSLER	Din, Ahlak ve Değerler	Kur'an-ı Kerim (4)					2	2	2	2	
		Peygamberimizin Hayatı (4)						2	2	2	2
		Temel Dini Bilgiler (2)						2	2	2	2
	Dil ve Anlatım	Okuma Becerileri (1)						2	2		
		Yazarlık ve Yazma Becerileri (4)							2	2	2
		Yaşayan Diller ve Lehçeler (4)							2	2	2
		İletişim ve Sunum Becerileri (1)								2	2
	Yabancı Dil	Yabancı Dil (Bakanlar Kurulu Kararı İle Kabul Edilen Diller) (4)						2	2	2	2
	Fen Bilimleri ve Matematik	Bilim Uygulamaları (4)						2	2	2	2
		Matematik Uygulamaları (4)							2	2	2
		Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği (1)							2	2	2
		Bilişim Teknolojileri ve Yazılım (2)								2	2
	Sanat ve Spor	Görsel Sanatlar (Resim, Geleneksel Sanatlar, Plastik Sanatlar vb.) (4)						2(4)	2(4)	2(4)	2(4)
		Müzik (4)						2(4)	2(4)	2(4)	2(4)
		Spor ve Fizik Etkinlikler (Alanlara Göre Modüller Oluşturulacaktır) (4)						2(4)	2(4)	2(4)	2(4)
		Drama (2)						2	2		
		Zekâ Oyunları (4)						2	2	2	2
		Satranç (1)						2	2	2	2
		Halk Kültürü (4)						2	2	2	2
	Sosyal Bilimler	"Şehrimiz..." (1)						2	2	2	2
		Medya Okuryazarlığı (1)								2	2
		Hukuk ve Adalet (1)							2	2	2
		Düşünme Eğitimi (2)								2	2
Seçilebilecek Ders Saati Sayısı							6	6	6	6	
SERBEST ETKİNLİKLER			4	2	2						
TOPLAM DERS			30	30	30	30	35	35	35	35	

Şekil 4.4 İlköğretim kurumları (İlkokul ve Ortaokul) haftalık ders çizelgesi (Talis Terbiye Kurulu Başkanlığı-[TTKB], 2021)

Şekil 4.4'te görüleceği üzere, ilkokul kademesinde Müzik dersi 1. sınıftan itibaren zorunlu ders statüsünde ve her sınıf seviyesinde bir saat olacak şekilde verilmektedir. Bunun yanında ortaokul kademesinde ise "Sanat ve Spor" grubunda bulunan "Görsel Sanatlar, Müzik, Spor ve Fiziki etkinlikler" dersleri öğrencilerin seçimlerine bağlı olacak şekilde iki veya dört ders saati olarak tercih edilebilir.

Öğrenciler tarafından seçmeli ders olarak seçilmediği takdirde Müzik dersinin, ilköğretimin son sınıfına kadar sadece bir saat verildiği görülmektedir.

Müzik dersi öğretim programında sınıflar düzeyinde belirtilen kazanımlar analiz edildiğinde, dinî mûsikî ile ilgili aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

1. Müzik öğretim programının 1. sınıf “Dinleme-Söyleme” öğrenme alanı altında, 10. kazanımında belirtilen “Belirli gün ve haftalar ile alakalı müzik faaliyetlerine katılım gösterir: Gerek milli gerekse manevi değerimizi ve kültürümüzü yansıtan marş, şarkı, ilahi, türkü vb. örnekleri seslendirir ya da örnekler katılımlı olarak dinletilir” ifadesinde belirtilen ilahinin, dinî mûsikî formları (biçimleri) içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir.

2. Öğretim programının 3. sınıf “Müzik Kültürü” öğrenme alanı altında yer alan dördüncü kazanımında belirtilen “Dinî, milli ve manevi değerlerle alakalı müzik dağarcığına sahip olur: a) Dağarcığın oluşturulmasında dinî, milli ve manevi değerlerimizi konu alan örnekler verilmelidir. b) Önde gelmekte olan müzikal kişiliklerimize (Muharrem Ertaş, Dede Efendi gibi) ve değerlerimize ilişkin biyografiler, dikkat çeken anekdotlarla ele alınır” ifadesindeki Dede Efendi, dinî mûsikî ile ilgili önemli eserler ortaya koymuş bir şahsiyet olarak çocuklara öğretilmektedir.

3. Öğretim programının 4. sınıf “Dinleme-Söyleme” öğrenme alanı altında yer alan üçüncü kazanımında belirtilmiş olan “Farklı ritmik yapıya sahip ezgileri seslendirir: Öğrencilerin defalarca duydukları bir makamdan (kürdi makamı gibi) 5/8’lik ölçüye sahip olan türküler ve şarkılar teorik değil, kulaktan dinletilmelidir” ifadesindeki türküler ve şarkıların, dinî mûsikî öğeleri içerisinde yer aldığı belirlenmiş, bununla birlikte kürdi makamına değinilmenin de makamsal öğretilere bir girizgâh olarak öğrencilerin sanat ve dinî mûsikî ile tanışmalarına katkı sunduğu anlaşılmıştır.

4. Öğretim programının 5. sınıf “Dinleme-Söyleme” öğrenme alanı kapsamında bulunan beşinci kazanımında belirtilen; “Türk müziğinin var olan makamsal yapısını fark eder: Türk müziğinin esas dokusu dikkate alınarak öğrencilerin hüseyini ve rast makamlarına ilişkin dinleti (alıştırma, şarkı, türkü vb.) faaliyetleri yapılmalıdır.

Örneğin, ilk olarak sınıf seviyesinde arzu edilen makamlardan bir tanesine ilişkin dinleti faaliyeti gerçekleştirilir. Öğrencilerin, ilk makamı işitsel olarak algılamalarının ardından diğer makama ilişkin dinleti yapılmaktadır. Bu sürecin devamında her iki makama ilişkin karışık eserler öğrencilere dinlettirilerek öğrencilerden eserlerin hangi makamda olduklarını bulabilmeleri istenir. Öğrenciler, eserlerin makamlarını tespit etmede belirli bir başarıya ulaştıktan sonra söz konusu makamlardan farklı karakterde olan üçüncü bir makama ait olan eserler öğrencilere sorulur, fakat bu makam ile alakalı detaylar verilmez. Her çalışma, sınıf seviyesinde istenen makamlara ilişkin söyleme faaliyetleriyle desteklenip öğrencilerde makamsal anlamda farkındalık sağlanır” ifadelerinde açıklanan makam öğretimine yönelik öğrencilerin sanat ve dinî mûsikî alanlarında altyapısını oluşturmaya ilişkin çalışmalar yapıldığı saptanmıştır.

5. Öğretim programının 6. sınıf “Müzik Kültürü” öğrenme alanı kapsamında yer alan “Ülkemize ilişkin başlıca müzik çeşitlerini fark eder” ifadeli birinci kazanımı kapsamında öğrencilerde fark edilmesi istenen müzik türleri içerisinde dinî müziğin yer aldığı belirlenmiştir.

6. Öğretim programının 7. sınıf “Dinleme-Söyleme” öğrenme alanı kapsamında yer verilmiş olan “Türk müziğinin makamsal bir yapıya sahip olduğunu fark eder” ifadeli dördüncü kazanımı içerisinde belirtilmiş olan “... Bununla birlikte Segâh makamı kapsamında Salât-ı Ümmiye (Ek-1) ¹ ve Tekbir’in (Ek-2) doğru biçimde seslendirilmesi sağlanmalıdır” ifadesi bağlamında dinî mûsikî formlarından tekbir ve salât-ı ümmiye ‘ye yer verildiği tespit edilmiştir.

7. Öğretim programının 8. sınıf “Müzik Kültürü” öğrenme alanı kapsamında yer verilmiş olan “Türk müziği biçimlerini tanır: Mevlevî ayini, saz semaisi, peşrev, kırık hava, longa, deyiş, nefes, ilahi, uzun hava gibi müzik formları dinletiler aracılığıyla tanıtılır” ifadesinde belirtilen nefes, ilahi ve ayinin dinî mûsikî biçimleri olduğu saptanmıştır.

¹ Bu noktada, eklerde paylaşılan eserlerin ilkökul-ortaokul-lise ayrımı bulunmamaktadır. Eser, tek bir eser olması sebebiyle hepsi için kullanılabilir. İlerleyen zamanla birlikte çocuk ilahilerinin oluşturulduğu görülmüştür. Söz konusu örnek durum, eklerde paylaşılan tüm eserler için geçerlidir.

8. Bununla birlikte söz konusu öğretim programı içerisinde 1. sınıf “Müziksel Algı ve Bilgilenme” öğrenme alanı altında yer alan üçüncü kazanımında belirtilmiş olan “Müziklere uygun olacak şekilde hareket eder: Vurmalı bir çalgıyla hızlı ve yavaş tempoda ritim çalınarak öğrencilerin söz konusu ritimlere uygun şekilde hareketlerde bulunmaları ve yavaş/hızlı farklılıklarını hissetmeleri istenir. Bu çalışmanın ardından öğrencilere çabuk ve yavaş hızlarda müzik örnekleri dinletilerek bu müziklere uygun olacak şekilde hareket etmeleri beklenir” ifadesindeki ritim, dinî mûsikî öğeleri içerisinde yer alan bir öge olarak saptanmış olmasına karşın söz konusu ögenin doğrudan dinî mûsikî ile ilişkisi olmamasından dolayı çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bahsedilen öğretim programı içerisinde buna benzeyen birden fazla öge tespit edilmiş olmasına karşın, yukarıda paylaşılan örnekte görülebileceği gibi hiçbirinin doğrudan dinî mûsikî ile ilişkisi olmamasından dolayı çalışma kapsamına alınmamıştır.

İlköğretim Müzik dersi öğretim programı kapsamında yapılan analizlerde en çok dikkat çeken hususlar, program kapsamında öğrencilere makamsal yapıların öğretilmesi ve sekizinci sınıf düzeyinde dinî mûsikî formlarının tanıtılması olmuştur.

İlköğretim Müzik dersi öğretim programı haricinde, Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü kapsamında faaliyet göstermekte olan İmam Hatip Ortaokulları ile bünyesinde İmam Hatip Ortaokulu bulunan İmam Hatip Liseleri’ne ilişkin Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın 23.12.2021 tarih ve 50 sayılı karar uyarınca İmam Hatip Ortaokullarında haftalık ders çizelgesinde değişikliğe gidilmiştir. Söz konusu değişiklik, günümüzde de yürürlüğünü sürdürmektedir. İlgili karara göre İmam Hatip Ortaokullarında güncellenmiş olan haftalık ders çizelgesi, Şekil 4.5’te sunulmuştur.

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
İMAM HATİP ORTAOKULLARI HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ

DERSLER			SINIFLAR			
			5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
ZORUNLU DERSLER	Türkçe		6	6	5	5
	Matematik		5	5	5	5
	Fen Bilgisi		4	4	4	4
	Sosyal Bilgiler		3	3	3	-
	T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük		-	-	-	2
	Yabancı Dil		3	3	4	4
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi		2	2	2	2
	Görsel Sanatlar		1	1	1	1
	Müzik		1	1	1	1
	Beden Eğitimi ve Spor		2	1	1	1
	Teknoloji ve Tasarım		-	-	2	2
	Bilişim Teknolojileri ve Yazılım		2	2	-	-
	Rehberlik ve Kariyer Planlama		-	-	-	1
	Kur'an-ı Kerim		2	2	2	2
	Arapça		2	2	2	2
	Peygamberimizin Hayatı		2	2	2	2
Temel Dini Bilgiler		-	1	1	-	
ZORUNLU DERS SAATİ TOPLAMI			35	35	35	34
SEÇMELİ DERSLER	Din, Ahlak ve Değerler	Kur'an-ı Kerim (4)	1	1	1	(1) / (2)
		Okuma Becerileri (1)	1	1	-	(1) / (2)
	Dil ve Anlatım	Yazarlık ve Yazma Becerileri (4)	1	1	1	(1) / (2)
		Yaşayan Diller ve Lehçeleri (4)	1	1	1	(1) / (2)
		İletişim ve Sunum Becerileri (1)	-	-	1	(1) / (2)
		Yabancı Dil	Yabancı Dil (4)	1	1	1
	Fen Bilimleri ve Matematik	Bilim Uygulamaları (4)	1	1	1	(1) / (2)
		Matematik Uygulamaları (4)	1	1	1	(1) / (2)
		Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği (1)	-	1	1	(1) / (2)
		Bilişim Teknolojileri ve Yazılım (2)	-	-	1	(1) / (2)
	Sanat ve Spor	Görsel Sanatlar (2)	1	1	1	(1) / (2)
		Müzik (4)	1	1	1	(1) / (2)
		Spor ve Fiziki Etkinlikler (4)	1	1	1	(1) / (2)
		Drama (2)	1	1	1	(1) / (2)
		Zekâ Oyunları (2)	1	1	1	(1) / (2)
		Satranç (1)	1	1	1	(1) / (2)
	Sosyal Bilimler	Halk Kültürü (4)	1	1	1	(1) / (2)
		"Şehrimiz..." (1)	1	1	1	(1) / (2)
		Medya Okuryazarlığı (1)	-	-	1	(1) / (2)
		Hukuk ve Adalet (1)	-	1	1	(1) / (2)
		Düşünme Eğitimi (2)	-	-	1	(1) / (2)
SEÇMELİ DERS SAATİ TOPLAMI			1	1	1	2
TOPLAM DERS SAATİ			36	36	36	36

Şekil 4.5 İmam Hatip Ortaokulu haftalık ders çizelgesi (Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı-[TTKB], 2021)

Şekil 4.5'e göre, İmam Hatip Ortaokullarında Müzik dersinin zorunlu ders kapsamında haftada sadece 1 saat olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, zorunlu ders

kapsamında dinî mûsikînin cami formları içerisinde yer alan Kur'an-ı Kerim dersinin bulunduğu da anlaşılmaktadır. Zorunlu derslerin dışında yer alan seçmeli derslerden “Din Ahlak ve Değerler” başlığı kapsamında dört saat daha “Kur'an-ı Kerim” dersi ile eğitimler verildiği, bununla birlikte “Sanat ve Spor” başlığı kapsamında yer alan Müzik dersinde ise ortaokulun ilk üç senesinde birer saat, son senesinde ise öğrencinin talebine göre bir ya da iki saat eğitim verildiği görülmektedir. Bu noktada çalışma kapsamında, seçmeli ders statüsünde verilen Müzik dersine yönelik Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan “Seçmeli Müzik Dersi Öğretim Programı” incelenmiştir. Söz konusu öğretim programı, modüler yapıda bir program olarak tasarlanmış ve bu kapsamda Genel Müzik Eğitimi Modülü hazırlanmıştır. Bu modülde; Seslendirme Becerileri, Müziksel Algı ve Beceri, Müzik Kültürü ve Dinleme ve Müzikte Yaratıcılık olacak şekilde dört ana öğrenme alanı yer almaktadır. Söz konusu öğretim programı kapsamı içerisinde dinî mûsikî ye ilişkin yapılan analizler neticesinde ulaşılan bulgular şöyledir:

1. Öğretim programının ortaokul 1. sınıf (5. sınıf) düzeyinde “Seslendirme Becerileri” öğrenme alanında yer alan “Söyleme becerisi” ifadesine sahip birinci kazanımında dinî mûsikî formları arasında yer alan İlâhi, Mevlid, Kaside, Nefes, Na't, Ayin, Dua vb formlara yer verildiği tespit edilmiştir.
2. Öğretim programının ortaokul 3. sınıf (7. sınıf) düzeyinde “Seslendirme Becerileri” öğrenme alanında bulunan “Söyleme becerisi” başlıklı kazanımda, Mevlid, Nefes, Kaside, İlâhi, Ayin, Na't, Dua vb dinî mûsikî formlara yer verildiği saptanmıştır.
3. Öğretim programının ortaokul 4. sınıf (8. sınıf) düzeyinde “Müzik Kültürü ve Dinleme” öğrenme alanında yer alan “Müzikle yaşam” başlıklı kazanımında “Ezanın her vakitte farklı hızda ve makamda okunduğunu bilir” ifadesinden hareketle, dinî mûsikî biçimleri arasında yer alan ezan (Ek-3) hakkında bilgilere yer verildiği tespit edilmiştir.

Tüm bu yapılan analizler sonucu, Millî Eğitim Bakanlığı kapsamında hizmet vermekte olan ilköğretim kademesindeki kurumlarda okutulan Müzik dersi öğretim

programlarında dinî mûsikî formlarına genellikle 8. sınıf düzeyinde kısmen yer verildiği söylenebilir.

4.3 Ortaöğretim ve Dinî Mûsikî

Bu başlık altında, ortaöğretim kurumları arasında yer alan Anadolu Liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri, Fen Liseleri, Spor Liseleri, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ile Güzel Sanatlar Liseleri ve Anadolu İmam Hatip Liseleri iki ayrı grup altında analiz edilmiştir.

4.3.1 Anadolu Liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri, Fen Liseleri, Spor Liseleri ve Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerindeki Müzik Derslerinde Dinî Mûsikî

Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü kapsamında faaliyet gösteren eğitim kurumlarında Müzik dersi farklı eğitim süreleri ve içeriklerine göre işlenmektedir. Buna göre Anadolu Liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri, Fen Liseleri, Spor Liseleri ve Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri'ndeki haftalık ders çizelgeleri Şekil 4.6, Şekil 4.7, Şekil 4.8, Şekil 4.9 ve Şekil 4.10'da sunulmuştur.

ANADOLU LİSESİ						
HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ						
DERSLER		9. SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF	
ORTAK DERSLER	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	5	5	5	5	
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ	2	2	2	2	
	TARİH	2	2	2	-	
	T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	-	-	2	
	COĞRAFYA	2	2	-	-	
	MATEMATİK	6	6	-	-	
	FİZİK	2	2	-	-	
	KİMYA	2	2	-	-	
	BİYOLOJİ	2	2	-	-	
	FELSEFE	-	2	2	-	
	BİRİNCİ YABANCI DİL	4	4	4	4	
	İKİNCİ YABANCI DİL	2	2	2	2	
	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR	2	2	2	2	
	GÖRSEL SANATLAR/MÜZİK	2	2	2	2	
SAGLIK BİLGİSİ VE TRAFİK KÜLTÜRÜ	1	-	-	-		
ORTAK DERS SAATİ TOPLAMI		34	35	21	19	
SEÇMELİ DERSLER	DİL VE ANLATIM	SEÇMELİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (2)	-	-	(3) (5)	(3) (5)
		DIKSIYON VE HITABET (1)	-	-	1	1
		OSMANLI TÜRKÇESİ (3)	2	2	2	2
		TEMEL MATEMATİK (2)	-	-	2	2
	MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ	SEÇMELİ MATEMATİK (2)	-	-	6	6
		SEÇMELİ FİZİK (2)	-	-	4	4
		SEÇMELİ KİMYA (2)	-	-	4	4
		SEÇMELİ BİYOLOJİ (2)	-	-	4	4
		ASTRONOMİ VE UZAY BİLİMLERİ (1)	(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)
		MATEMATİK TARİHİ VE UYGULAMALARI (3)	-	2	2	2
		FEN BİLİMLERİ TARİHİ VE UYGULAMALARI (3)	-	3	3	3
		SEÇMELİ TARİH (1)	-	-	(2) (4)	(2) (4)
	SOSYAL BİLİMLER	TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ (1)	-	-	(2) (4)	(2) (4)
		İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİ (1)	2	2	2	2
		İSLAM BİLİM TARİHİ (1)	-	2	2	2
		ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ (1)	-	-	-	(2) (4)
		SEÇMELİ COĞRAFYA (2)	-	-	(2) (4)	(2) (4)
		PSİKOLOJİ (1)	-	-	2	2
		SOSYOLOJİ (1)	-	-	2	2
		MANTIK (1)	-	-	2	2
		BİLGİ KURAMI (1)	(1) (2)	-	-	-
		DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI (1)	1	1	1	1
		İŞLETME (1)	-	-	2	2
		EKONOMİ (1)	-	-	2	2
		GİRİŞİMCİLİK (1)	-	-	1	1
		YÖNETİM BİLİMİ (1)	-	-	2	2
		ULUSLARARASI İLİŞKİLER (1)	-	-	2	2
		DİN, AHLAK VE DEĞERLER	KUR'AN-I KERİM (4)	2	2	2
	PEYGAMBERİMİZİN HAYATI (4)		2	2	2	2
	TEMEL DİNİ BİLGİLER (2)		(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)
	SEÇMELİ BİRİNCİ YABANCI DİL (4)		(2) (4)	(2) (4)	(2) (10)	(2) (10)
	YABANCI DİLLER VE EDEBİYATI	SEÇMELİ İKİNCİ YABANCI DİL (4)	(2) (4)	(2) (4)	(2) (4)	(2) (4)
		YABANCI DİLLER EDEBİYATI (4)	(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)
	SPOR VE SOSYAL ETKİNLİK	SEÇMELİ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR (4)	2	2	2	2
		SOSYAL ETKİNLİK (4)	(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)
	GÜZEL SANATLAR	SEÇMELİ GÖRSEL SANATLAR (4)	2	2	2	2
		SEÇMELİ MÜZİK (4)	2	2	2	2
		SANAT TARİHİ (1)	2	2	2	2
		DRAMA (1)	1	1	1	1
	BİLİŞİM	BİLGİSAYAR BİLİMİ (2)	2	2	2	2
		PROJE HAZIRLAMA (1)	(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)
	SEÇİLEBİLECEK DERS SAATİ SAYISI		5	4	18	20
REHBERLİK VE YÖNLENDİRME		1	1	1	1	
TOPLAM DERS SAATİ		40	40	40	40	

Şekil 4.6 Anadolu Liseleri haftalık ders çizelgesi

Şekil 4.6’da görüleceği üzere, “Ortak Dersler” kategorisinde yer alan “Görsel Sanatlar/Müzik” dersi her sınıf seviyesine ilişkin haftada ikişer saat olacak şekilde

planlanmıştır. Bununla birlikte, “Seçmeli Dersler” kategorisi altında yer alan ve “Güzel Sanatlar” başlığı altında bulunan “Seçmeli Müzik” dersi ise yine her sınıf seviyesinde haftada ikişer saat olarak belirlenmiştir.

SOSYAL BİLİMLER LİSESİ					
HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ					
DERSLER	HAZIRLIK SINIFI	9. SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
ORTAK DERSLER	HAZIRLIK SINIFI TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	-	-	-	-
	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	-	7	7	6
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ	-	2	2	2
	TARİH	-	2	2	2
	T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	-	-	2
	TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ	-	-	3	-
	ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ	-	-	-	4
	COĞRAFYA	-	2	2	4
	MATEMATİK	3	6	6	5
	FİZİK	-	2	2	-
	KİMYA	-	2	2	-
	BİYOLOJİ	-	2	2	-
	FELSEFE	-	-	2	-
	BİRİNCİ YABANCI DİL	20	4	4	2
	İKİNCİ YABANCI DİL	4	2	2	2
	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR/GÖRSEL SANATLAR/MÜZİK	4	2	2	2
	SAĞLIK BİLGİSİ VE TRAFİK KÜLTÜRÜ	-	1	-	-
	SOSYAL BİLİM ÇALIŞMALARI	-	-	2	2
	PSİKOLOJİ	-	-	2	-
	SOSYOLOJİ	-	-	2	2
	SANAT TARİHİ	-	-	-	2
SEÇMELİ DERSLER	MANTIK	-	-	2	-
	BİLGİSAYAR BİLİMİ	4	-	-	-
	OSMANLI TÜRKÇESİ	-	-	2	2
	ORTAK DERS SAATİ TOPLAMI	39	34	39	40
	DİL VE ANLATIM	SEÇMELİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	-	3	-
		DİKSİYON VE HİTABET	-	1	-
	MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ	SEÇMELİ MATEMATİK	-	-	-
		ASTRONOMİ VE UZAY BİLİMLERİ	-	(1) (2)	-
		İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİ	-	2	-
		İSLAM BİLİM TARİHİ	-	2	-
		SEÇMELİ COĞRAFYA	-	-	-
		SEÇMELİ TARİH	-	-	-
		SEÇMELİ PSİKOLOJİ	-	-	-
		SEÇMELİ SOSYOLOJİ	-	-	-
		SEÇMELİ MANTIK	-	-	-
		BİLGİ KURAMI	-	(1) (2)	-
		DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI	-	1	-
		İŞLETME	-	2	-
		EKONOMİ	-	2	-
		GİRİŞİMCİLİK	-	1	-
		YÖNETİM BİLİMİ	-	2	-
		ULUSLARARASI İLİŞKİLER	-	2	-
	DİN, AHLAK VE DEĞERLER	KUR'AN-I KERİM	-	2	-
		PEYGAMBERİMİZİN HAYATI	-	2	-
		TEMEL DİNİ BİLGİLER	-	(1) (2)	-
	YABANCI DİLLER VE EDEBİYATI	SEÇMELİ BİRİNCİ YABANCI DİL	-	(2) (4)	-
		SEÇMELİ İKİNCİ YABANCI DİL	-	(2) (4)	-
		YABANCI DİLLER EDEBİYATI	-	(1) (2)	-
	SPOR VE SOSYAL ETKİNLİK	SEÇMELİ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR	-	2	-
		SOSYAL ETKİNLİK	-	(1) (2)	-
	GÜZEL SANATLAR	SEÇMELİ GÖRSEL SANATLAR	-	2	-
		SEÇMELİ MÜZİK	-	2	-
		DRAMA	-	1	-
	BİLİŞİM	PROJE HAZIRLAMA	-	(1) (2)	-
SEÇİLEBİLECEK DERS SAATİ SAYISI		-	5	0	0

Şekil 4.7 Sosyal Bilimler Liseleri haftalık ders çizelgesi

Şekil 4.7 incelendiğinde, Anadolu Liselerindekine benzer şekilde, “Ortak Dersler” kategorisi altında, “Beden Eğitimi ve Spor/Görsel Sanatlar/Müzik” dersinin tüm sınıf

düzeylerinde ikişer saat işlendiği görülmektedir. Buna karşın, “Seçmeli Müzik” dersi ise sadece 9. sınıf düzeyinde haftada iki saat olacak şekilde verilmektedir.

FEN LİSESİ						
HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ						
DERSLER		Hazırlık Sınıfı	9. Sınıf	10. Sınıf	11. Sınıf	12. Sınıf
ORTAK DERSLER	HAZIRLIK SINIFI TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	4	-	-	-	-
	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	-	5	5	5	5
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ	-	2	2	2	2
	TARİH	-	2	2	2	-
	T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	-	-	-	2
	COĞRAFYA	-	2	2	-	-
	HAZIRLIK SINIFI MATEMATİK	3	-	-	-	-
	FEN LİSESİ MATEMATİK	-	6	6	6	6
	FEN LİSESİ FİZİK	-	2	2	4	4
	FEN LİSESİ KİMYA	-	2	2	4	4
	FEN LİSESİ BİYOLOJİ	-	2	2	4	4
	FEL SEFE	-	-	2	2	-
	BİRİNCİ YABANCI DİL	20	4	4	4	4
	İKİNCİ YABANCI DİL	4	-	-	-	-
	BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE YAZILIM	4	-	-	-	-
	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR	2	2	2	2	2
	GÖRSEL SANATLAR VE MÜZİK	2	2	2	-	-
	SAGLIK BİLGİSİ VE TRAFİK KÜLTÜRÜ	-	1	1	1	1
ORTAK DERS SAATİ TOPLAMI		39	32	33	35	33
SEÇMELİ DERSLER	AKADEMİK ÇALIŞMALAR	SEÇMELİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (2)	-	-	(2) (3)	(3) (4)
		SEÇMELİ TARİH (1)	-	-	(2) (3)	(2) (4)
		ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ	-	-	-	(2) (4)
		SEÇMELİ COĞRAFYA (2)	-	-	(2) (3)	(2) (4)
		PSİKOLOJİ (1)	-	-	-	2 2
		SOSYOLOJİ (1)	-	-	-	2 2
		MANTIK (1)	-	-	-	2 2
		SEÇMELİ BİRİNCİ YABANCI DİL (2)	-	-	(2) (3)	(2) (3) (4)
	İNSAN, TOPLUM VE BİLİM	FEN BİLİMLERİ UYGULAMALARI (2)	-	-	(2) (3)	(2) (3)
		MATEMATİK UYGULAMALARI (2)	-	-	(2) (3)	(2) (3)
		GENETİK BİLİMİNE GİRİŞ (1)	-	-	(2) (3)	(2) (3)
		TIP BİLİMİNE GİRİŞ (1)	-	-	(2) (3)	(2) (3)
		ASTRONOMİ VE UZAY BİLİMLERİ (1)	-	(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)
		SOSYAL BİLİM ÇALIŞMALARI (2)	-	(2) (3)	(2) (3)	(2) (3)
		BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE YAZILIM (4)	-	(1) (2) (3)	(1) (2) (3)	(1) (2) (3)
		PROJE TASARIMI VE UYGULAMALARI (4)	-	(2) (3) (4)	(2) (3) (3)	(2) (3) (4)
		DÜŞÜNME EĞİTİMİ (1)	-	(1) (2)	(1) (2)	- -

Şekil 4.8 Fen Liseleri haftalık ders çizelgesi

Şekil 4.8’de Fen Liselerinin haftalık ders çizelgesi paylaşılmıştır. Buna göre, “Ortak Dersler” kategorisinde yer alan “Görsel Sanatlar/Müzik” derslerinin sadece 9 ve 10. sınıf düzeylerinde haftada ikişer saat verildiği görülmektedir. Buna karşın, “Seçmeli

Müzik” dersinin tüm sınıf düzeylerinde haftada iki saat olacak şekilde planlandığı anlaşılmaktadır.

SPOR LİSESİ HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ						
	DERSLER	9.	10.	11.	12.	
		SINIF	SINIF	SINIF	SINIF	
ORTAK DERSLER	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	5	5	5	5	
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ	2	2	2	2	
	TARİH	2	2	2	-	
	T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	-	-	2	
	COĞRAFYA	2	2	-	-	
	MATEMATİK	6	5	-	-	
	FİZİK	2	2	-	-	
	KİMYA	2	2	-	-	
	BİYOLOJİ	2	2	-	-	
	FELSEFE	-	2	2	-	
	YABANCI DİL	2	2	2	2	
	GÖRSEL SANATLAR/MÜZİK	2	1	2	2	
	SAĞLIK BİLGİSİ VE TRAFİK KÜLTÜRÜ	1	-	-	-	
	TEMEL SPOR EĞİTİMİ	3	-	-	-	
	SPOR ANATOMİSİ VE FİZYOLOJİSİ	-	-	2	-	
	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR TARİHİ	-	-	-	2	
	ANTREMAN BİLGİSİ	-	-	-	2	
	ANTRENÖRLÜK EĞİTİMİ	-	-	-	1	
	SPORCU SAĞLIĞI	-	-	2	-	
	SPOR YÖNETİMİ VE ORGANİZASYONU	-	-	-	2	
	SPOR PSİKOLOJİSİ VE SOSYOLOJİSİ	-	-	-	2	
	SPOR VE BESLENME	-	-	2	-	
	EĞİTSEL OYUNLAR	2	-	-	-	
	GENEL JİMNASTİK	-	2	-	-	
	RİTİM EĞİTİMİ VE HALK DANSLARI	-	-	3	-	
	ATLETİZM	-	-	2	2	
	ARTİSTİK JİMNASTİK	-	-	-	2	
	TAKIM SPORLARI	4	4	4	4	
	BİREYSEL SPORLAR	-	4	4	4	
	SPOR UYGULAMALARI	3	3	3	3	
	ORTAK DERS SAATİ TOPLAMI		40	40	40	40
SEÇMELİ DERSLER	DİL VE ANLATIM	SEÇMELİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (2)	-	-	2	2
		DIKŞİYON VE HİTABET (1)	-	-	1	1
		OSMANLI TÜRKÇESİ (2)	-	-	2	2
		ORTAK TÜRK EDEBİYATI (1)	-	-	2	2
		TEMEL MATEMATİK (2)	-	-	2	2
	MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ	SEÇMELİ MATEMATİK (2)	-	-	2	2
		SEÇMELİ FİZİK (2)	-	-	2	2
		SEÇMELİ KİMYA (2)	-	-	2	2
		SEÇMELİ BİYOLOJİ (2)	-	-	2	2
		ASTRONOMİ VE UZAY BİLİMLERİ (1)	-	-	(1) (2)	(1) (2)
	SOSYAL BİLİMLER	SEÇMELİ TARİH (2)	-	-	2	2
		TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ (1)	-	-	2	2
		İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİ (1)	-	-	2	2
		İSLAM BİLİM TARİHİ (1)	-	-	2	2
		ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ	-	-	-	2
		SEÇMELİ COĞRAFYA (2)	-	-	2	2
		PSİKOLOJİ (1)	-	-	2	2
		SOSYOLOJİ (1)	-	-	2	2
		MANTIK (1)	-	-	2	2

Şekil 4.9 Spor Liseleri haftalık ders çizelgesi

Şekil 4.9 incelendiğinde, Spor Liseleri’nin 11 ve 12. sınıf düzeylerinde “Seçmeli Dersler” başlığı altında “Seçmeli Müzik” dersinin haftada ikişer saat olacak şekilde yer aldığı anlaşılmaktadır.

ANADOLU MESLEK VE ANADOLU TEKNİK PROGRAMI HAFTALIK DERS ÇİZELGELERİ						
DERS KATEGORİLERİ	DERSLER	9. SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF	
					AMP	ATP
ORTAK DERSLER	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	5	5	5	5	
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ	2	2	2	2	
	TARİH	2	2	2	-	
	T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	-	-	2	
	COĞRAFYA	2	2	-	-	
	MATEMATİK	6	5	-	-	
	FİZİK	2	2	-	-	
	KİMYA	2	2	-	-	
	BİYOLOJİ	2	2	-	-	
	FELSEFE	-	2	2	-	
	YABANCI DİL	5	2	2	2	
	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR/GÖRSEL SANATLAR/MÜZİK SAĞLIK BİLGİSİ VE TRAFİK KÜLTÜRÜ	2	2	2	-	
TOPLAM		30	30	16	11	
MESLEK DERSLERİ	MESLEKİ GELİŞİM ATÖLYESİ	2	-	-	Akademik Destek Dersleri	
	İŞLETMELERDE MESLEKİ EĞİTİM	-	-	-	24	
AKADEMİK DESTEK DERS SAATİ TOPLAMI		-	-	-	-	31
MESLEK DERS SAATİ TOPLAMI		11	14	17	24	-
SEÇMELİ MESLEK DERS SAATİ TOPLAMI		-	-	9	7	-
SEÇMELİ DERS SAATİ TOPLAMI		2	-	-	-	-
REHBERLİK VE YÖNLENDİRME		-	1	1	1	-
TOPLAM DERS SAATİ		43	43	43	43	-

Şekil 4.10 Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri haftalık ders çizelgesi

Şekil 4.10’da görüleceği üzere, Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde “Ortak Dersler” kategorisi altında “Beden Eğitimi ve Spor/Görsel Sanatlar/Müzik” dersleri içerisinde Müzik dersi, 9, 10 ve 11. sınıf düzeylerinde ikişer saat olacak şekilde verilmektedir.

Özetle beş tip ortaöğretim kurumu kapsamında, “Genel Müzik” dersi ile “Seçmeli Müzik” derslerine yer verildiği görülmektedir. Her iki ders ile ilgili de Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2018 senesinde hazırlanarak yürürlüğe giren “Müzik Dersi Öğretim Programı (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)” isimli öğretim programı kapsamında, ilköğretim Müzik dersi öğretim programındakine paralel olarak, öğrenme alanı temelli bir anlayış esas alınmaktadır. Buna göre programda her sınıf seviyesinde; “Dinleme-Söyleme”, “Müziksel Algı ve

Bilgilenme”, “Müziksel Yaratıcılık” ve “Müzik Kültürü” olmak üzere dört öğrenme alanına yer verilmiştir.

Söz konusu öğretim programı içerisinde dinî mûsikîye ilişkin yapılan analizlerde ulaşılan bulgular şöyledir:

1. Öğretim programının 9. sınıf seviyesinde “Dinleme-Söyleme” öğrenme alanı kapsamında yer alan “Türk müziği türünden örnekleri seslendirir” kazanımında, dinî mûsikî türüne ilişkin örneklerinden eserlerin de seslendirmesi gerekliliği belirlenmiştir.
2. Öğretim programının 9. sınıf seviyesinde “Müzik Kültürü” öğrenme alanı kapsamında yer verilmiş olan “Ülkemizdeki müziklerin türlere göre sınıflandırmasını yapar” ifadesi içerisinde dinî mûsikî türü hakkında bilgilere yer verildiği saptanmıştır.
3. Öğretim programının 10. sınıf düzeyinde “Dinleme-Söyleme” öğrenme alanı kapsamında yer verilmiş olan “Türk Sanat Müziği ve dinî müzik eserlerini dinler” kazanımı kapsamında dinî mûsikîde yer alan makamlara (Rast ve Saba) ve biçimlere (ilahi) değinildiği belirlenmiştir (Ek-4).
4. Öğretim programının 11. sınıf “Müzik Kültürü” öğrenme alanı kapsamında yer verilen “XIX. asır Türk müziğinin genel özelliklerini açıklar” kazanımı içerisinde ifade edilen musikişinaslar (İsmail Dede Efendi, Zekai Dede Efendi, Şevki Bey, Hacı Arif Bey vb.) dinî mûsikînin icrasında tanınmış kişiler olarak yer almaktadır.
5. Öğretim programının 11. sınıf düzeyindeki “Müzik Kültürü” öğrenme alanı içerisinde yer verilen “Müzik formlarını (biçimlerini) ayırt eder” kazanımı kapsamında ifade edilen formlar (mevlid, ilahi), dinî mûsikî biçimleri olarak tespit edilmiştir.
6. Öğretim programının 12. sınıf düzeyindeki “Dinleme-Söyleme” öğrenme alanı kapsamında yer verilmiş olan “Türk müziğine ilişkin makamsal eserleri icra eder” kazanımı içerisinde ifade edilen ezanın o dinî mûsikî formlarından olduğu belirlenmiştir.

7. Öğretim programının 12. sınıf düzeyindeki “Müzik Kültürü” öğrenme alanı içerisindeki “Türk müziği eserlerini dinler ve dağarcığını genişletir” kazanımı kapsamında yer verilen İtrî (Neva Kâr, Segâh Tekbir, Salât-ı Ümmiye), Hüseyin Fahreddin Dede (Acemaşiran Mevlevî Ayini, İlâhi), dinî mûsikî icracıları ve formları olarak tespit edilmiştir (Ek-5).

Geneline bakıldığında, ortaöğretim kademesinde hizmet vermekte olan beş tip öğrenim kurumundaki Müzik derslerinin öğretim programında dinî mûsikî açısından; makamsal yapı, farklı biçimler (ezan, mevlid, ilâhi, tekbir, salât-ı ümmiye) ve dinî mûsikî türü hakkında bilgilere yer verildiği tespit edilmiştir.

4.3.2 Mesleki ve Teknik Eğitim Kapsamında Dinî Mûsikî

Bu başlık altında, mesleki ve teknik lise statüsünde faaliyet gösteren Güzel Sanatlar Liseleri ile Anadolu İmam Hatip Liselerinde dinî mûsikîye ilişkin yapılan analizlere yer verilmiştir.

4.3.2.1 Güzel sanatlar liselerindeki müzik derslerinde dinî mûsikî

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı kapsamında 19.02.2018 tarih ve 60 sayılı “Ortaöğretim Güzel Sanatlar Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi (Müzik, Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği, Görsel Sanatlar)” konulu kararında Güzel Sanatlar Lisesinde okutulmakta olan müzik derslerini de içeren haftalık ders çizelgesi paylaşılmıştır. İlgili çizelge, Şekil 4.11’de sunulmuştur.

GÜZEL SANATLAR LİSESİ (MÜZİK) HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ					
DERSLER		9.SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
ORTAK DERSLER	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	5	5	5	5
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ	2	2	2	2
	TARİH	2	2	2	-
	T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	-	-	2
	COĞRAFYA	2	2	-	-
	MATEMATİK	6	6	-	-
	FİZİK	2	2	-	-
	KİMYA	2	2	-	-
	BİYOLOJİ	2	2	-	-
	FELSEFE	-	2	2	-
	YABANCI DİL	2	2	2	2
	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR/GÖRSEL SANATLAR	2	2	2	2
	SAĞLIK BİLGİSİ VE TRAFİK KÜLTÜRÜ	1	-	-	-
	BATİ MÜZİĞİ TEORİ VE UYGULAMASI	2	2	2	2
	TÜRK HALK MÜZİĞİ TEORİ VE UYGULAMASI	-	-	2	2
	TÜRK SANAT MÜZİĞİ TEORİ VE UYGULAMASI	2	2	-	-
	PIYANO	1	1	1	-
	BAĞLAMA	-	1	1	1
	ÇALGI EĞİTİMİ	1	1	2	2
	ÇOK SESLİ KORO	-	2	2	-
	TÜRK HALK MÜZİĞİ KORO	-	-	2	-
	TÜRK SANAT MÜZİĞİ KORO	-	-	-	2
	ÇALGI TOPLULUKLARI	-	-	4	4
	BİLİŞİM DESTEKLİ MÜZİK	-	-	-	2
	TÜRK VE BATİ MÜZİĞİ TARİHİ	-	-	-	2
	BİREYSEL SES EĞİTİMİ	-	1	-	-
	DRAMA	-	-	-	2
	MÜZİK KÜLTÜRÜ	-	-	-	2
	TÜRK İSLAM MUSİKİSİ	-	-	-	2
	TÜRK DÜNYASI MÜZİKLERİ	-	-	2	-
	HALK DANSLARI VE MÜZİKLERİ	-	-	2	-
	ORTAK DERS SAATİ TOPLAMI		34	39	35

Şekil 4.11 Güzel Sanatlar Lisesi haftalık ders çizelgesi

Şekil 4.11’de görüleceği üzere, ortaöğretim düzeyinde faaliyet gösteren Güzel Sanatlar Liselerinin haftalık ders çizelgeleri içerisinde dinî mûsikî ile ilgili “Türk İslam Musikisi” dersi bulunmaktadır. Söz konusu ders, 12. sınıf düzeyinde iki saat verilecek şekilde planlanmıştır.

Türk İslam Musikisi Dersi öğretim programı, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasası’nın ikinci maddesinde belirtilen Milli Eğitiminin Temel Prensipleri ile Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları temel alınarak hazırlanmıştır. Söz konusu program ile öğrencinin;

1. Türk kültürü içerisinde mûsikî ve din bağlantısında musikinin gerekliliğini ve önemini kavrayabilmesi,
2. Mûsikînin tanımını, ehemmiyetini ve gerekliliğini, hadis ve ayetler ile İslâm dini içindeki yerini kavrayabilmesi,
3. Bugün için hem kullanılmakta olan hem de unutulmaya başlayan İslâm mûsikîsi formları ile ilgili bilgi edinebilmesi,
4. Türk-İslâm mûsikîsinin tarihsel gelişim süreci ile ilgili bilgi edinebilmesi,
5. Türk-İslâm ülkelerinde bulunan ilk musikişinaslar ile bunların eserleri ile ilgili bilgi sahibi olabilmesi,
6. Türk-İslâm mûsikîsinde kullanılmakta olan makamları tanıyabilmesi ve uygulamalar yapabilmesi,
7. Türk-İslâm mûsikîsi makamlarına göre ilahi okuyabilmesi amaçlanmıştır.

12. sınıf düzeyinde haftada iki saat olarak planlanmış olan Türk İslâm Musikisi dersinin içeriğinde ise “Mûsikî ve Dinî Mûsikî”, “Mûsikîmizin Tarihi Seyri”, “Sosyal Hayatta İslâm Mûsikîsi”, “Cami Musikisi” ve “Tekke Musikisi” olmak üzere beş ünite yer almaktadır.

Dinî mûsikîye ilişkin yapılan analizler sonucu elde edilen bulgular şu şekildedir;

1. Öğretim programının birinci ünitesi olan “Musiki ve Dini Musiki” kapsamında “1.4” kodlu “İslam Musikisi Formları” başlıklı kazanım içerisinde dinî mûsikînin biçimleri olan cami ve tekke mûsikîsi hakkında bilgilere yer verildiği saptanmıştır.
2. Öğretim programının birinci ünitesi olan “Musiki ve Dini Musiki” kapsamında “1.6” kodlu “Rast Makamı” başlıklı kazanım içerisinde dinî mûsikî biçimlerinden, Kur’an (Ek-6), kaside ve ezana yer verildiği tespit edilmiştir.

3. Öğretim programının ikinci ünitesi olan “Musikimizin Tarihi Seyri” kapsamında “2.3” kodlu “Segâh Makamı” başlıklı kazanım içerisinde dinî mûsikî biçimlerinden, Kur’an, kaside ve ezana yer verildiği tespit edilmiştir.
4. Öğretim programının ikinci ünitesi olan “Musikimizin Tarihi Seyri” kapsamında “2.4” kodlu “Hüzzam Makamı” başlıklı kazanım içerisinde dinî mûsikî biçimlerinden, Kur’an, kaside ve ezana yer verildiği tespit edilmiştir.
5. Öğretim programının üçüncü ünitesi olan “Sosyal Hayatta İslam Musikisi” kapsamında “3.4” kodlu “Uşşak Makamı” başlıklı kazanım içerisinde gerek ilahiler, tekbirler ve salât-ı ümmiye gerekse Kur’an, kaside, sala ve kamet (Ek-7) olmak üzere dinî musiki biçimlerinin değinildiği belirlenmiştir.
6. Öğretim programının üçüncü ünitesi olan “Sosyal Hayatta İslam Musikisi” kapsamında “3.5” kodlu “Hüseyni Makamı” başlıklı kazanım içerisinde gerek ilahiler, tekbirler ve salât-ı ümmiye gerekse Kur’an, kaside, ilahi (Ek-8), sala ve kamet olmak üzere dinî musiki biçimlerinin değinildiği saptanmıştır.
7. Öğretim programının dördüncü ünitesi olan “Cami Musikisi” kapsamında “4.1” kodlu “Kur’an ve Musiki” başlıklı kazanım içerisinde dinî mûsikî biçimlerinden Kur’an üzerinde durulduğu tespit edilmiştir.
8. Öğretim programının dördüncü ünitesi olan “Cami Musikisi” kapsamında “4.2” kodlu “Cami Musikisi Formları” başlıklı kazanım içerisinde dinî mûsikî formlar arasında bulunan ezan, kamet, tesbihat, sala, mihrabiye, tekbir, telbiye, temcid, mevlid, miraciye ve Muhammediye biçimlerine yer verildiği belirlenmiştir.
9. Öğretim programının dördüncü ünitesi olan “Cami Musikisi” kapsamında “4.3” kodlu “Hicaz Makamı” başlıklı kazanım içerisinde Kur’an, kaside, ezan, sala ve kamet (Ek-9) olmak üzere dinî mûsikî biçimlerine yer verildiği saptanmıştır.
10. Öğretim programının beşinci ünitesi olan “Tekke Musikisi” kapsamında “5.2” kodlu “Tekke Musikisi Formları” başlıklı kazanım içerisinde Mevlevî ayini, nefes,

ilahi, durak, kaside, Na't, Şuğul, Savt ve Mersiye biçimlerine yer verilmiştir. Söz konusu biçimler, dinî mûsikî biçimlerine yer verildiği saptanmıştır.

11. Öğretim programının beşinci ünitesi olan “Tekke Musikisi” kapsamında “5.4” kodlu “Aylara Göre Musiki” başlıklı kazanım içerisinde dinî musiki biçimlerinden ilahi tespit edilmiştir.

12. Öğretim programının beşinci ünitesi olan “Tekke Musikisi” kapsamında “5.5” kodlu “Saba Makamı” başlıklı kazanım içerisinde dinî mûsikî biçimlerinden ilahi (Ek-10), Kur'an, kaside, sala ve kamet biçimlerine yer verildiği saptanmıştır.

13. Öğretim programının beşinci ünitesi olan “Tekke Musikisi” kapsamında “5.6” kodlu “Nihavent Makamı” başlıklı kazanım içerisinde dinî mûsikî biçimlerinden ilahi, tekbir, salât-ı ümmiye, Kur'an, kaside, sala ve kamet biçimlerine yer verildiği belirlenmiştir.

Geneline bakıldığında ortaöğretim kapsamında faaliyet gösteren Güzel Sanatlar Liselerinde 12. sınıf düzeyinde haftada iki saat şeklinde okutulmakta olan Türk İslam Musikisi dersinde dinî mûsikî biçimlerine yoğun şekilde yer verildiği tespit edilmiştir.

4.3.2.2 Anadolu imam hatip liselerindeki müzik dersinde dinî mûsikî

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı kapsamında 05.08.2022 tarih ve 63 sayılı “Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi” konulu kararında Anadolu İmam Hatip Liselerinde okutulmakta olan müzik derslerini de içeren haftalık ders çizelgesi paylaşılmıştır. İlgili çizelge, Şekil 4.12’de sunulmuştur.

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ VE HAZIRLIK SINIFI BULUNAN ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ					
DERSLER	HAZIRLIK SINIFI	9. SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
Hazırlık Sınıfı Türk Dili ve Edebiyatı	3	-	-	-	-
Türk Dili ve Edebiyatı	-	5	5	5	5
Tarih	-	2	2	2	-
T.C. İnkılap Tarih ve Atatürkçülük	-	-	-	-	2
Coğrafya	-	2	2	-	-
Matematik	3	6	6	-	-
Fizik	-	2	2	-	-
Kimya	-	2	2	-	-
Biyoloji	-	2	2	-	-
Felsefe	-	-	2	2	-
Yabancı Dil	20	5	2	2	2
Beden Eğitimi ve Spor / Görsel Sanatlar / Müzik	2	2	1	1	1
Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü	-	1	-	-	-
Arapça	-	4	3	-	-
İkinci Yabancı Dil	7	-	-	-	-
ORTAK DERSLER TOPLAMI	35	33	29	12	10
Kur'an-ı Kerim	4	5	4	4	3
Mesleki Arapça	-	-	-	3	3
Temel Dinî Bilgiler	-	1	-	-	-
Siyer	-	-	2	-	-
Fıkıh	-	-	2	-	-
Tefsir	-	-	-	2	-
Dinîler Tarihi	-	-	-	-	2
Hadis	-	-	2	-	-
Akaid	-	-	-	1	-
Kelam	-	-	-	-	2
Hitabet ve Mesleki Uygulama	-	-	-	2	-
İslam Kültür ve Medeniyeti	-	-	-	-	2
Osmanlı Türkçesi	-	-	1	-	-
MESLEK DERSLERİ TOPLAMI	4	6	11	12	12
SEÇMELİ DERSLER TOPLAMI	-	-	-	16	18
REHBERLİK VE YÖNLENDİRME	1	1	-	-	-
TOPLAM DERS SAATİ	40	40	40	40	40

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ VE HAZIRLIK SINIFI BULUNAN ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ SEÇMELİ DERSLER					
DERSLER	HAZIRLIK SINIFI	9. SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
Arapça (Metin-Mükâleme) (2)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
Fıkıh Okumaları (1)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
Hadis Metinleri (1)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
İslam Ahlakı (1)	-	-	-	(1)	(1)
İslam Bilim Tarihi (1)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
İslam Felsefesi (1)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
İslam Tarihi (1)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
Kur'an Okuma Teknikleri (2)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
Kur'anın Ana Konuları (2)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
Mesleki Uygulama (1)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
Tasavvuf Kültürü (1)	-	-	-	(1)	(1)
Tefsir Okumaları (1)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
Klasik Ahlak Metinleri (2)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
Dini Müzik (1)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
Ebru (1)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
Hüsn-i Hat (1)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
Tezhip (1)	-	-	-	(1) (2)	(1) (2)
Seçmeli Matematik (2)	-	-	-	(3) (4) (5)	(3) (4) (5)
Temel Matematik (2)	-	-	-	(6)	(6)
Seçmeli Biyoloji (2)	-	-	-	(2) (3) (4)	(2) (3) (4)
Seçmeli Fizik (2)	-	-	-	(3) (4)	(3) (4)
Seçmeli Kimya (2)	-	-	-	(3) (4)	(3) (4)
Türk Dili ve Edebiyatı (2)	-	-	-	(2) (3) (4)	(2) (3) (4)
Seçmeli Tarih (1)	-	-	-	(3)	(3)
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi (1)	-	-	-	-	(2) (4)
Seçmeli Coğrafya (2)	-	-	-	(2) (4)	(2) (4)
Psikoloji (1)	-	-	-	2	2
Sosyoloji (2)	-	-	-	2	2
Mantık (1)	-	-	-	2	2
Seçmeli Birinci Yabancı Dil (2)	-	-	-	(2) (10) (12)	(2) (10) (12)
Fen Bilimleri Uygulamaları (2)	-	-	-	(2) (3)	(2) (3)
Astronomi ve Uzay Bilimleri	-	-	1	(1) (2)	(1) (2)
Sosyal Bilim Çalışmaları (2)	-	-	(1) (2)	(2) (3) (4)	(2) (3) (4)
Bilişim Teknolojileri ve Yazılım (3)	-	-	(1) (2)	(2) (3) (4)	(2) (3) (4)
Proje Tasarımı ve Uygulamaları (3)	-	-	1	(2) (3) (4)	(2) (3) (4)
Düşünme Eğitimi (1)	-	-	1	1	1
Demokras ve İnsan Hakları (1)	-	-	-	1	1

Şekil 4.12 Anadolu İmam Hatip Liseleri haftalık ders çizelgesi

Şekil 4.12’de görüldüğü gibi, Anadolu İmam Hatip Liselerinde seçmeli ders kategorisinin “Türk İslam Sanatları” bölümünde yer alan “Dinî Mûsikî” dersinin 11 ve 12. sınıf düzeyinde haftada birer ya da ikişer saat verildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte “Güzel Sanatlar” bölümü kapsamında yer alan “Seçmeli Müzik” dersi de 10, 11 ve 12. sınıf seviyelerinde haftalık birer ya da ikişer saat olacak şekilde planlanmıştır.

Dinî Mûsikî dersinin içeriğinde; “Mûsikî ve Dinî Mûsikî”, “Mûsikîmizin Tarihi Seyri”, “Türk Mûsikîsi Nazariyatı”, “Cami Mûsikîsi” ve “Tekke Mûsikîsi” olmak üzere beş ünite yer almaktadır.

Dinî mûsikîye ilişkin yapılan analizler sonucu elde edilen bulgular ise şu şekildedir;

1. Öğretim programının birinci ünitesinde yer alan; “Rast ilahiler”, “Rast İkinci Ezanı, Rast Kamet” ve “Rast Makamının Kur’an-ı Kerim’e Tatbiki” olarak belirtilen konularda ve “Dinî mûsikî formlarından rast makamını örnekler aracılığıyla icra edebilir” ifadesi ve “Kur’an’ı rast makamı ile okuyabilir” ifadesiyle paylaşılan kazanımlarda, dinî mûsikî formlarından ilahi, kamet ve Kur’an-ı Kerim’e yer verildiği tespit edilmiştir.
2. Öğretim programının ikinci ünitesinin dördüncü konusu olan “Segâh-Hüzzam Makamı” başlığı altındaki “Segâh İlahiler”, “Hüzzam İlahiler”, “Segâh Akşam Ezanı, Segâh Tekbir, Salat-ı Ümmiye”, “Segâh-Hüzzam Kamet” ve “Segâh-Hüzzam Makamlarında Aşr-ı Şerif (Ek-11)” bölümlerine yer verildiği saptanmıştır. Buna göre, dinî mûsikî formlarından Kur’an, tekbir, salat-ı ümmiye, ilahi, ezan ve kamete söz konusu ünite içerisinde yer verildiği tespit edilmiştir.
3. Öğretim programının üçüncü ünitesinin yedinci konusu olan “Uşşak-Hüseyni Makamı” başlığı altındaki “Uşşak İlahiler”, Hüseyni İlahiler”, Uşşak Öğle Ezanı, Kamet”, “Uşşak Cenaze Salatu (Ek-12)”, “Hüseyni Cenaze Salatu” ve “Uşşak-Hüseyni Makamlarında Aşr-ı Şerif (Ek-13)” bölümlerine yer verildiği belirlenmiş, söz konusu bölümlerin kazanımlar kısmında da benzer ifadelerin bulunduğu anlaşılmıştır. Buna göre, dinî mûsikî formları arasında yer alan ezan, kamet, ilahi, salat ve Kur’an’dan bu bölümde yer verildiği tespit edilmiştir.

4. Öğretim programının dördüncü ünitesi olan “Cami Mûsikîsi” başlığı altında dinî mûsikî formlarının altında yer alan cami mûsikî formlarına yer verildiği belirlenmiştir. Buna göre öğretim programının dördüncü ünitesinin birinci konusu kapsamında söz konusu formlardan; Kur’an, Ezan, Kamet, Tesbihât, Salâ, Mihrabiye, Tekbir, Temcid, Mevlid, Miraciye ve Muhammediye formlarına yer verildiği tespit edilmiştir.

5. Öğretim programının dördüncü ünitesi olan “Cami Mûsikîsi” başlığı altında üçüncü konu olarak yer verilmiş olan “Hicaz Makamı” konusu altında; “Hicaz İlahiler”, Hicaz Yatsı Ezanı, Kamet” ve “Hicaz Makamında Aşr-ı Şerif” bölümlerine yer verildiği görülmektedir. Buna göre, söz konusu ünitenin bölümü kapsamında dinî mûsikî biçimleri içerisinde yer alan ilahi, ezan, kamet ve Kur’an’a yer verildiği saptanmıştır.

6. Öğretim programının beşinci ünitesi olan “Tekke Mûsikîsi” başlığı altında dinî mûsikî formlarının altında yer alan tekke mûsikî formlarına yer verildiği belirlenmiştir. Buna göre öğretim programının beşinci ünitesinin birinci konusu kapsamında söz konusu formlardan; Mevlevî Ayini, Alevi-Bektaşî Nefesleri, İlahi, Durak, Kaside, Na’t, Şuğul, Savt, Gülbank, Semah, Nefes formlarına yer verilmiş olduğu saptanmıştır.

7. Öğretim programının beşinci ünitesinde yer alan “Saba-Acemaşiran Makamları” başlıklı dördüncü konu kapsamında; “Saba Makamında İlahiler”, “Acemaşiran Makamında İlahiler”, “Saba Makamında Sabah Ezanı”, “Saba-Acemaşiran Kamet”, “Saba-Acemaşiran Makamlarında Aşr-ı Şerif” bölümlerine yer verildiği belirlenmiştir. Buna göre, söz konusu beşinci ünitenin bölümlerinde yer alan ilahi, ezan, kamet ve Kur’an, dinî mûsikî biçimlerinden olarak tespit edilmiştir.

Özetle, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Anadolu İmam Hatip Liselerinde dinî mûsikî içerikli iki derse yer verildiği, “Dinî Mûsikî” ve “Seçmeli Müzik” isimlerinde yer alan bu derslerden “Dinî Mûsikî” dersinin 11 ve 12. sınıf düzeylerinde haftada birer veya ikişer saat, “Seçmeli Müzik” dersinin ise 10, 11 ve 12. sınıf düzeylerinde haftada birer veya ikişer saat işlendiği anlaşılmıştır. “Seçmeli Müzik” dersi, genel müzik dersi öğretim programı kapsamında daha önce analiz edilmiştir. “Dinî Mûsikî” dersinin öğretim programına bakıldığında ise gerek Cami gerekse Tekke mûsikîsi biçimlerine yoğun şekilde yer verildiği tespit edilmiştir.

4.3.3 Özel Eğitim Kapsamında Verilen Müzik Eğitimlerinde Dinî Mûsikî

Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren ve özel eğitime gereksinim duyan öğrencilere eğitimler veren kurumlarda müzik eğitimine ilişkin belirlenmiş olan “Müzik ve Oyun” dersi kapsamında “Müzik ve Oyun Dersi Öğretim Programı” hazırlanmıştır. Söz konusu öğretim programı; I. Kademe, II. Kademe ve III. Kademe olacak şekilde ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde eğitim alan öğrencilere yönelik ayrı ayrı hazırlanmıştır. Buna göre, özel eğitim kurumlarında ilkokul ve ortaokul düzeyinde eğitim alan öğrencilere yönelik hazırlanmış haftalık ders dağılım çizelgesi Şekil 4.13’te sunulmuştur.

DERSLER		SINIFLAR							
		İLKOKUL				ORTAOKUL			
		1	2	3	4	5	6	7	8
ZORUNLU DERSLER	Matematik	2	2	2	2	2	2	2	2
	Okuma-Yazma	3	3	3	3				
	Türkçe					2	2	2	2
	Hayat Bilgisi	3	3	3	2				
	Günlük Yaşam Becerileri					3	3	3	3
	İletişim Becerileri	4	4	4	4	4	4	4	4
	Sosyal Beceriler	3	3	3	3	3	3	3	3
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi				1	1	1	1	1
	Beslenme, Sağlık ve Güvenlik	5	5	5	5	5	5	5	5
	Görsel Sanatlar ve El Becerileri	3	3	3	3	3	3	3	3
	Müzik ve Oyun	3	3	3	3	3	3	3	3
	Oyun, Spor ve Fiziki Etkinlikler	3	3	3	3				
	Spor ve Fiziki Etkinlikler					3	3	3	3
	Kültürel ve Sosyal Etkinlikler	1	1	1	1	1	1	1	1
TOPLAM DERS SAATİ		30	30	30	30	30	30	30	30

Şekil 4.13 Özel eğitim kurumları I. ve II. kademe haftalık ders dağılım çizelgesi

Şekil 4.13 incelendiğinde, “Zorunlu Dersler” bölümünde yer alan “Müzik ve Oyun” dersinin ilkokul ve ortaokulun tüm sınıflarında haftada üçer saat olacak şekilde yer aldığı görülmektedir. Söz konusu dersin öğretim programları incelendiğinde; “Dinleme-Söyleme-Çalma”, “Müziksel Algı ve Bilgilenme”, “Oyun ve Hareket”, “Müzik Kültürü” ve “Müziksel Yaratıcılık” olmak üzere beş öğrenme alanının belirlendiği tespit edilmiştir. Buna göre, özel eğitim kapsamında faaliyet gösteren kurumların I. kademelerinde verilmek üzere hazırlanan “Müzik ve Oyun” dersi öğretim programında dinî mûsikînin öğeleri ile ilgili herhangi bir bulguya ulaşılmamıştır.

Bununla birlikte, Müzik ve Oyun dersinin özel eğitimin II. kademeleri için hazırlanmış olan öğretim programları kapsamında dinî mûsikî öge yönünden analizleri yapılmış ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

1. Öğretim programının “Dinleme-Söyleme-Çalma” öğrenme alanında yer alan 2.1.8 kod numaralı “Farklı türlerdeki müzikleri dinleyebilir” kazanımı kapsamında dinî mûsikînin de tür olarak yer aldığı belirlenmiştir.

Özetle, özel eğitim kapsamında faaliyet gösteren kurumların II. kademelerinde verilmek üzere hazırlanan “Müzik ve Oyun” dersi öğretim programında dinî mûsikî ile ilgili ögelerden tını ve melodiye, bununla birlikte dinî mûsikî türüne de yer verildiği belirlenmiştir.

Müzik ve Oyun dersinin özel eğitimin III. kademelerine yönelik hazırlanmış olan öğretim programları kapsamında dinî mûsikî öge yönünden analizleri yapılmış ve şu bulgulara ulaşılmıştır:

1. Öğretim programının “Dinleme-Söyleme-Çalma” öğrenme alanında yer alan 3.1.5 ve 3.1.6 kod numaralarına sahip “Türk müziği türlerinden bildiği örnekleri seslendirebilir” ve “Farklı türlerdeki müzikleri dinler” ifadelerine sahip kazanımlarında dinî mûsikî türüne yer verildiği belirlenmiştir.

2. Öğretim programının “Müziksel Algı ve Bilgilenme” öğrenme alanı altında yer alan 3.2.2 ve 3.2.3 kod numaralarına sahip “Sesleri tınlarına göre eşleştirebilir” ve “Seslerini tınlarına göre ayırt edebilir” ifadelerine sahip kazanımlarında dinî mûsikî ögelerinden tınıya yer verildiği tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, özel eğitim kapsamında faaliyet gösteren kurumların III. kademelerinde verilmek üzere hazırlanan “Müzik ve Oyun” dersi öğretim programında, II. kademe için hazırlanan öğretim programına paralel olarak, dinî mûsikî ile ilgili çoğunlukla ögelere yer verildiği, bu ögelerden de yalnızca tını ve melodiden bahsedildiği, bununla birlikte dinî mûsikî türüne de yer verildiği belirlenmiştir.

4.3.3.1 Bilim ve sanat merkezlerindeki (Bilsem) müzik yetenek alanı derslerinde dinî mûsikî

1995 yılından bu yana Türkiye’de özel yetenekli bireylere Milli Eēitim Bakanlığı çatısı altında ders dışı zamanlarda yeteneklerini geliştirmek ve potansiyellerini yükseltmek amacıyla hizmet vermekte olan Bilim ve Sanat Merkezleri’nde (BLSEM) genel zihinsel yetenek alanının dışında görsel sanatlar ve müzik yetenek alanlarında da ērenciler eēitim almaktadır. Bu kapsamda, ülke genelindeki BLSEM’lerde müzik yetenek alanındaki ērencilerin eēitimlerini geliştirmek amacıyla henüz bir ēretim programı bulunmazken, zel Eēitim Rehberlik Hizmetleri Genel Mdrlē zel Yeteneklilerin Gelişimi Dairesi çatısı altında her alana ilişkin hazırlanan ereve programlar yer almaktadır. Bu programlarda ērencilerin, BLSEM’lerde verilen eēitimsel göre yeteneklerinin gelişmesi amacıyla faaliyetler yürütülmektedir.

ērencilerin BLSEM’lere başladıkları dönemden itibaren farklı yetenek alanlarında yeteneklerini geliştirerek proje üretecekleri programlara kadar her eēitim-ēretim yılında farklı ders saati uygulamalarına yer verildiēi söylenbilir.

Müzik yetenek alanından Bilim ve Sanat Merkezi’nde eēitim almaya hak kazanan ērenciler, Uyum Programının bitiminden itibaren Destek Eēitim Programı ile Bireysel Yetenekleri Fark Ettirme Programları görmeden, doērudan zel Yetenekleri Geliştirici Programa (YG) başlamakta ve yetenek alanında çalışmalar ortaya koymaktadır (BLSEM Yönergesi, 2021, Madde 27/f).

BLSEM Müzik yetenek alanı ērencilerine zel Yetenekleri Geliştirme Programı’nın ardından Proje retimi/Yönetimi programı uygulandığı ve hazırlanan söz konusu program kapsamında ērencilere proje hazırlama sreeleri detayları ile verildiēinden, program dâhilinde dinî mûsikî ēelerine ilişkin herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Özetle, zel yetenekli bireylere Milli Eēitim Bakanlığı çatısı altında eēitimler veren Bilim ve Sanat Merkezlerinde Müzik yetenek alanından eēitimler alan ērencilere ilişkin; “Temel Müzik Eēitimi ereve Programı”, “Müzik Becerisi Geliştirme ereve Programı” ve “Proje retimi/Yönetimi ereve Programı” hazırlanmaktadır.

Araştırma kapsamında, her üç çerçeve programda dinî mûsikî öğelerine ilişkin herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

4.3.4 Halk Eğitim Kapsamında Verilen Müzik Eğitimlerinde Dinî Mûsikî

Halk Eğitim Merkezleri Türkiye'deki her kültür, sosyal statü, gelir, eğitim ve yaş seviyesindeki bireylere kendilerinin beklenti, yetenek, istek ve ilgilerine ilişkin sosyal, mesleki, iktisadi, toplumsal, kültürel ve sportif alanlarda ücretsiz kurslar tertip eden yaygın eğitim kurumlarıdır. Halk Eğitim Merkezleri kapsamında açılmakta olan kurslar; “Okuma-yazma kursları”, “Mesleki teknik kurslar”, “Genel (kültürel ve sosyal) kurslar” ve “Kurs harici eğitsel faaliyetler” olacak şekilde dört başlık altında toplanmıştır. Araştırma kapsamında, Halk Eğitim Merkezlerinde “Din Eğitimi Alanı” içerisinde verilen kurslar bulunduğu ve bu kursların programları aşağıda incelenmiştir.

4.3.4.1 Cami mûsikîsi kurs programında dinî mûsikî

Cami Mûsikîsi kursu ile ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü himayesinde “Cami Mûsikîsi Kurs Programı” hazırlanmıştır. Söz konusu kurs; “Temel Nota Bilgileri”, “Cami Mûsikîsi Formları” ve “Makamlar” olmak üzere toplam üç konu içermektedir. Buna göre, Halk Eğitim Merkezlerinde din alanı kapsamında verilmekte “Cami Mûsikîsi Kurs Programı” kapsamında dinî mûsikî biçimlerine yer verildiği görülürken, herhangi bir öğeden bahsedilmediği tespit edilmiştir. Buna göre, “Cami Mûsikîsi Kurs Programı” analiz edilmiş ve dinî mûsikî incelenerek elde edilen bulgular sunulmuştur:

1. Cami Mûsikîsi Kurs Programı içerisinde öğretilen “Cami Mûsikîsi Formları” konusunda dinî mûsikî biçimlerinden; Aşr-ı şerif, ezan, kamet, tesbihat, sala, mihrabiye, tekbir, mevlid, miraciye, Muhammediye tespit edilmiştir.

2. Cami Mûsikîsi kurs programı içerisinde öğretilen “Makamlar” konusunda “Rast Makamı” na yer verilmiştir. Söz konusu makam kapsamında önce makamların ayrıntılı bir analizi yapılmış, devamında ise makamla ilgili örnek ilahilere yer verilmiştir. Bununla birlikte ilgili makam eşliğinde Kur'an tatbikine ve Rast ikinci ezanı ile Rast

Kamet’e de programda yer verilmiştir. Buna göre, ilgili kurs programında ilahi, Kur’an, namaz ve kamete yer verildiği tespit edilmiştir.

3. Cami Mûsikîsi kurs programı içerisinde öğretilen “Makamlar” konusunda “Uşşak-Hüseyni Makamı” na yer verilmiştir. Söz konusu makamlar kapsamında önce makamların ayrıntılı bir analizi yapılmış, devamında ise gerek Uşşak makamı gerekse Hüseyni makamıyla ilgili örnek ilahilere yer verilmiştir. Bununla birlikte Uşşak öğle ezanı, Kamet ve Hüseyni cenaze salatına da programda yer verilmiştir. Son olarak bu konu başlığında hem Uşşak makamında hem de Hüseyni makamında Aşr-ı şerife yer verildiği tespit edilmiştir. Buna göre, ilgili kurs programında ilahi, namaz, kamet, cenaze salatı ve Aşr-ı şerife yer verildiği belirlenmiştir.

4. Cami Mûsikîsi kurs programı içerisinde öğretilen “Makamlar” konusunda “Saba-Acemaşiran Makamı” na yer verilmiştir. Söz konusu makamlar kapsamında önce makamların ayrıntılı analizi gerçekleştirilmiş, devamında ise gerek Saba makamıyla gerekse Acemaşiran makamıyla ilgili örnek ilahilerin işlendiği belirlenmiştir. Bununla birlikte Saba makamında sabah ezanı, gerek Saba gerekse Acemaşiran makamlarında Kamet ve hem Saba makamında hem de Acemaşiran makamında Aşr-ı şerife yer verildiği tespit edilmiştir. Buna göre, ilgili kurs programında ilahi, namaz, kamet ve Aşr-ı şerife yer verildiği belirlenmiştir.

5. Cami Mûsikîsi kurs programı içerisinde öğretilen “Makamlar” konusunda “Segâh-Hüzzam Makamı”na yer verilmiştir. Söz konusu makamlar kapsamında önce makamların ayrıntılı analizi gerçekleştirilmiş, devamında ise gerek Segâh makamıyla gerekse Hüzzam makamıyla ilgili örnek ilahilerin işlendiği belirlenmiştir. Bununla birlikte Segâh makamında akşam ezanı, Segâh Tekbir, Salât-ı Ümmiye ile gerek Segâh gerekse Hüzzam makamlarında Aşr-ı şerife yer verildiği, bununla birlikte hem Segâh hem de Hüzzam makamlarında Kamet işlendiği tespit edilmiştir. Buna göre, ilgili kurs programında ilahi, namaz, tekbir, salât-ı ümmiye ve Aşr-ı şerife yer verildiği belirlenmiştir.

6. Cami Mûsikîsi kurs programı içerisinde öğretilen “Makamlar” konusunda “Hicaz Makamı”na yer verilmiştir. Söz konusu makam kapsamında önce makamların ayrıntılı

bir analizi yapılmış, devamında ise makamla ilgili örnek ilahilere yer verilmiştir. Bununla birlikte Hicaz yatsı ezanı ile Kamet'e de programda yer verilmiştir. Son olarak Hicaz Makamında Aşr-ı Şerif'e yer verildiği belirlenmiştir. Buna göre, ilgili kurs programında ilahi, namaz, kamet ve Aşr-ı şerife yer verildiği tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, Halk Eğitim Merkezlerinde verilmekte olan “Cami Mûsikîsi Kurs Programı” kapsamında; “Temel Nota Bilgileri” konusunda dinî mûsikî ile ilgili herhangi bir bulguya rastlanmamış, “Cami Mûsikîsi Formları” ile “Makamlar” konularında dinî mûsikî biçimlerine yer verildiği tespit edilmiştir.

4.3.4.2 Makamla ezan okuma kurs programında dinî mûsikî

2022 yılında hazırlanmış olan kurs programı; “Ezanın Anlam ve Önemi”, “Ses ve Nota Bilgisi”, “Saba Makamı”, “Uşşak Makamı”, “Rast Makamı”, “Segâh Makamı”, “Hicaz Makamı” ve “Ezan Okumada Kullanılan Diğer Makamlar” olacak şekilde toplam sekiz konudan oluşmaktadır. Buna göre, “Makamla Ezan Okuma Kurs Programı” analiz edilmiş ve dinî mûsikî incelenerek elde edilen bulgular sunulmuştur:

1. Makamla Ezan Okuma kurs programı içerisinde öğretilen “Ezanın Anlam ve Önemi” konusunda dinî mûsikî biçimlerinden ezan tespit edilmiştir.
2. Makamla Ezan Okuma kurs programı içerisinde öğretilen “Ses ve Nota Bilgisi” konusunda dinî mûsikî ile ilgili herhangi bulguya rastlanmamıştır.
3. Makamla Ezan Okuma kurs programı içerisinde “Saba Makamı”na yer verilmiştir. Söz konusu makam kapsamında önce makamın ayrıntılı bir analizi yapılmış, devamında ise makamla ilgili örnek ilahilere yer verilmiştir. Bununla birlikte ilgili makam eşliğinde icra edilen sabah ezanına da programda yer verilmiştir. Buna göre, ilgili kurs programında ilahiye ve namaza yer verildiği tespit edilmiştir.
4. Makamla Ezan Okuma kurs programı içerisinde “Uşşak Makamı”na yer verilmiştir. Söz konusu makam kapsamında önce makamın ayrıntılı bir analizi yapılmış, devamında ise makamla ilgili örnek ilahilere yer verilmiştir. Bununla birlikte ilgili

makam eşliğinde icra edilen öğle ezanına da programda yer verilmiştir. Buna göre, ilahinin ve namazın, bu konu altında işlendiği tespit edilmiştir.

5. Makamla Ezan Okuma kurs programı içerisinde yer verilmiş bir diğer konu “Rast Makamı” olmuştur. Söz konusu makam kapsamında önce makamın ayrıntılı bir analizi yapılmış, devamında ise makamla ilgili örnek ilahilere yer verilmiştir. Bununla birlikte ilgili makam eşliğinde icra edilen ikindi ezanı da programda yer almıştır. Buna göre, ilahinin ve namazın, bu konu altında işlendiği tespit edilmiştir.

6. Makamla Ezan Okuma kurs programı içerisinde yer verilmiş bir başka konu “Segâh Makamı” olmuştur. Söz konusu makam kapsamında önce makamın ayrıntılı bir analizi yapılmış, devamında ise makamla ilgili örnek ilahilere yer verilmiştir. Bununla birlikte ilgili makam eşliğinde icra edilen akşam ezanına da programda yer verilmiştir. Buna göre, ilahinin ve namazın, bu konu altında işlendiği tespit edilmiştir.

7. Makamla Ezan Okuma kurs programı içerisinde yer verilmiş olan konulardan bir diğeri “Hicaz Makamı” olmuştur. Söz konusu makam kapsamında önce makamın ayrıntılı bir analizi yapılmış, devamında ise makamla ilgili örnek ilahilere yer verilmiştir. Bununla birlikte ilgili makam eşliğinde icra edilen yatsı ezanına da programda yer verilmiştir. Buna göre, ilahinin ve namazın, bu konu altında işlendiği tespit edilmiştir.

8. Makamla Ezan Okuma kurs programı içerisinde yer verilmiş konulardan sonuncusu “Ezan okumada kullanılan diğer makamlar” olmuştur. Buna göre, ezan okunması sürecinde yararlanılan Acemaşiran, Nihavent, Evç ve Nikriz makamları kapsamında önce makamların ayrıntılı bir analizi yapılmış, devamında ise makamlarla ilgili örnek ilahilere yer verilmiştir. Bununla birlikte ilgili makamlar eşliğinde icra edilen ezan uygulamaları da programda sunulmuştur. Buna göre, ilahinin ve namazın, bu konu altında işlendiği tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, Halk Eğitim Merkezlerinde verilmekte olan “Makamla Ezan Okuma Kurs Programı” kapsamında “Ses ve Nota Bilgisi” konusunda dinî mûsikî ile ilgili herhangi bir bulguya rastlanmamış, diğer konu başlıklarında ise dinî

mûsikînin analizi yapılmış ve kurs kapsamında dinî mûsikî biçimlerine yer verildiği tespit edilmiştir.

4.3.4.3 Makamla Kur'an-ı Kerim okuma kurs programında dinî mûsikî

2022 yılında hazırlanmış olan kurs programı; “Hüsn-i Tilavet”, “Ses ve Nota Bilgisi”, “Saba Makamı ve Uygulamaları”, “Uşşak Makamı ve Uygulamaları”, “Rast Makamı ve Uygulamaları”, “Segâh Makamı ve Uygulamaları”, “Hicaz Makamı ve Uygulamaları” ile “Dini Musikide Yaygın Olarak Kullanılan Diğer Makamlar” olacak şekilde sekiz konuda hazırlanmıştır. “Makamla Kur'an-ı Kerim Okuma Kurs Programı” analiz edilmiş ve dinî mûsikî incelenerek elde edilen bulgular sunulmuştur:

1. Makamla Kur'an-ı Kerim Okuma kurs programı içerisinde yer verilen ilk konu “Hüsn-i Tilavet” olmuştur. Yapılan incelemelerde dinî musiki kapsamında herhangi bir bulgu bulunmamıştır.
2. “Ses ve Nota Bilgisi” başlıklı ikinci konu kapsamında da yapılan incelemeler neticesinde dinî mûsikî kapsamında herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır.
3. Kurs programı kapsamında yer verilmiş olan üçüncü konu “Saba Makamı” olmuştur. Söz konusu makam kapsamında önce makamın ayrıntılı bir analizi yapılmış, devamında ise makamla ilgili örnek ilahilere yer verilmiştir. Bununla birlikte ilgili makam eşliğinde örnek tilavet uygulaması programda sunulmuştur. Buna göre, ilahinin ve tilavetin, bu konu altında işlendiği tespit edilmiştir.
4. Makamla Kur'an-ı Kerim Okuma kurs programı içerisinde yer verilmiş olan dördüncü konu “Uşşak Makamı” olmuştur. Söz konusu makam kapsamında önce makamın ayrıntılı bir analizi yapılmış, devamında ise makamla ilgili örnek ilahilere yer verilmiştir. Bununla birlikte ilgili makam eşliğinde örnek tilavet uygulaması programda sunulmuştur. Buna göre ilahinin ve tilavetin, bu konu altında işlendiği tespit edilmiştir.
5. Makamla Kur'an-ı Kerim Okuma kurs programı içerisinde yer verilmiş olan beşinci konu “Rast Makamı” olmuştur. Söz konusu makam kapsamında önce makamın

ayrıntılı bir analizi yapılmış, devamında ise makamla ilgili örnek ilahilere yer verilmiştir. Bununla birlikte ilgili makam eşliğinde örnek tilavet uygulaması programda sunulmuştur. Buna göre, ilahinin ve tilavetin, bu konu altında işlendiği tespit edilmiştir.

6. Makamla Kur'an-ı Kerim Okuma kurs programı içerisinde yer verilmiş olan altıncı konu "Segâh Makamı" olmuştur. Söz konusu makam kapsamında önce makamın ayrıntılı bir analizi yapılmış, devamında ise makamla ilgili örnek ilahilere yer verilmiştir. Bununla birlikte ilgili makam eşliğinde örnek tilavet uygulaması programda sunulmuştur. Buna göre, ilahinin ve tilavetin, bu konu altında işlendiği tespit edilmiştir.

7. Makamla Kur'an-ı Kerim Okuma kurs programı içerisinde yer verilmiş olan yedinci konu "Hicaz Makamı" olmuştur. Söz konusu makam kapsamında önce makamın ayrıntılı bir analizi yapılmış, devamında ise makamla ilgili örnek ilahilere yer verilmiştir. Bununla birlikte ilgili makam eşliğinde örnek tilavet uygulaması programda sunulmuştur. Buna göre, ilahinin ve tilavetin, bu konu altında işlendiği tespit edilmiştir.

8. Makamla Kur'an-ı Kerim Okuma kurs programı içerisinde yer verilmiş olan sekizinci ve son konu "Dinî mûsikîde yaygın olarak kullanılan diğer makamlar" olarak belirlenmiştir. Buna göre, söz konusu başlık altında Acemaşiran, Nihavent, Evç ve Nikriz makamları ayrıntılarıyla incelenmiş ve sonrasında örnek tilavet uygulaması programda sunulmuştur. Buna göre, ilahinin ve tilavetin, bu konu altında işlendiği tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, Halk Eğitim Merkezlerinde verilmekte olan "Makamla Kur'an-ı Kerim Okuma Kurs Programı" kapsamında dinî mûsikînin analizi yapılmış ve kurs kapsamında; "Hüsn-i Tilavet" ve "Ses ve Nota Bilgisi" konularında dinî mûsikî biçimlerine yer verilmediği, diğer konuların tamamında dinî mûsikî biçimlerine yer verildiği tespit edilmiştir.

4.3.4.4 Özgün müzik kurs programında dinî mûsikî

Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü kapsamında 2019 senesinde hazırlanmış olan “Özgün Müzik Kurs Programı”; “Temel Müzik Bilgisi”, “Türk Müziğinde Ses Çıkarma Teknikleri”, “Enstrüman-Giriş” ve “Özgün Müzik Eserlerinden Örnekler” olacak şekilde dört konu başlığından meydana gelmiştir. Buna göre, söz konusu kurs programının analizi yapılmış ve programın dördüncü konusu olan “Özgün Müzik Eserlerinden Örnekler” başlığı altında verilen “İlahilerden Örnekler” başlığının, dinî mûsikî biçimlerinden ilahiye yer verildiği tespit edilmiştir.

4.3.4.5 Tasavvuf mûsikîsi kurs programında dinî mûsikî

Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü kapsamında 2019 senesinde hazırlanmış olan “Tasavvuf Mûsikîsi Kurs Programı”; “Temel Müzik Bilgisi”, “Tasavvuf Mûsikîsi”, “Türk Müziğinde Ses Çıkarma Teknikleri”, “Enstrüman-Giriş” ve “Tasavvuf Mûsikîsinden Örnekler” olmak üzere toplam beş konudan oluşacak biçimde hazırlanmıştır. Buna göre, kurs programına ilgili detaylı analizler yapılarak bulgulara ulaşılmıştır:

1. Kurs programının ilk konusu olan “Temel Müzik Bilgisi” başlığı altında yapılan analizlerde dinî mûsikî ile ilgili herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.
2. Kurs programının ikinci konusu olan “Tasavvuf Mûsikîsi” başlığı altında “Tasavvuf Mûsikîsi Formları” adıyla bir bölüme yer verildiği, söz konusu bölüm içerisinde dinî mûsikî biçimleri arasında da yer alan; “Mevlevi Ayini, Alevi-Bektaşî nefesleri, ilahi, durak, kaside, na’t, şugul, savt, gülbank, semah ve nefese yer verildiği tespit edilmiştir.
3. Kurs programının üçüncü bölümü olan “Tasavvuf Mûsikîsi”, dördüncü bölümü olan “Türk Müziğinde Ses Çıkarma Teknikleri” ile beşinci bölümü olan “Enstrüman-Giriş” konularında yapılan analizlerde dinî mûsikî adına herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

4. Kurs programının altıncı ve son bölümü olan “Tasavvuf Mûsikîsinden Örnekler” başlığı altında türlü makamlara göre ilahi örneklerine yer verildiği, söz konusu bölüm içerisinde dinî mûsikî biçimleri arasında yer alan ilahiye yer verildiği tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, dinî mûsikîye yönelik yapılan analizler neticesinde “Tasavvuf Mûsikîsi Kurs Programı” içerisinde dinî mûsikî biçimlerine yer verildiği tespit edilmiştir.

4.3.4.6 Türk sanat müziğinden örnek eserler kurs programı kapsamında dinî mûsikî

Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından 2019 senesinde hazırlanmış olan “Türk Sanat Müziğinden Örnek Eserler Kurs Programı”; “Temel Müzik Bilgisi”, “Türk Sanat Müziğinde Kullanılan Eser Biçimleri”, “Türk Müziğinde Ses Çıkarma Teknikleri”, “Enstrüman-Giriş” ve “Türk Sanat Müziğinden Örnekler” olacak şekilde toplam beş bölümden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında söz konusu kurs programının, analizleri yapılarak dinî mûsikîye ilişkin bulgular incelendiğinde; Kurs programının ikinci konu başlığı olan “Türk Sanat Müziğinde Kullanılan Eser Biçimleri” adı altında yer verilen “Dinî Mûsikîde Kullanılan Eser Biçimleri” başlığı altında, dinî mûsikî biçimleri arasında bulunan; Mevlevî Ayin, na’t, durak, miraciye, ilahi, şugul, nefes, tevşih, ezan, tekbir, temcid, tesbih, mahfel sürmesi ve salat ile selama yer verildiği belirlenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, söz konusu kurs programının “Türk Sanat Müziğinde Kullanılan Eser Biçimleri” konusunda dinî mûsikî biçimlerine yer verildiği; “Temel Müzik Bilgisi”, “Türk Müziğinde Ses Çıkarma Teknikleri”, “Enstrüman-Giriş” ve “Türk Sanat Müziğinden Örnekler” konularında ise dinî mûsikî öğelerine yer verilmediği tespit edilmiştir.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1 Tartışma ve Sonuç

Birey, yalnızca hayatını idame ettirmek amacıyla yaşayan bir varlık değildir. Yaşamı sürdürmenin ötesinde kendisini keşfedebilme, bir amaç uğruna çaba sarf etme ve söz konusu kazanımlarla hayattan zevk alma arzusuna da sahiptir. Ruh ve bedenden oluşan birey, bedensel gereksinimlerinin farkına varması ve gidermesi eylemine sahip olmasının yanında ruhsal arzuların da farkına vararak onları doyuma ulaştırma eylemini göstermektedir. Buna karşın, bu noktada beden için doğru besinin tespit edilmesi gibi ruh için de doğru besinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu noktada inanç, belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır.

Bireyler bedensel olarak gündelik besine gereksinim duymakta ve acıktıkları vakit söz konusu gereksinimi gidermek adına belli gıdalar almaktadır. Kimi zaman da birey, bir iç sıkıntısı, nedeni belli olmayan bunalımlar yaşayabilmektedir. Aslında bu noktada da ruh bireye açılmış olduğunu hissettirmekte ve doyurulma gereksinimini belli etmektedir. Bu aşamada verilmesi planlanan besin kimi zaman bu sıkıntıların başka bireyler ile paylaşılması olurken kimi zaman ise inzivaya çekilme kimi zaman ibadette bulunma kimi zaman ise mûsikî olabilmektedir. Yaradan'ın inanç çerçevesinde bir ibadet ritüeli koymuş olmasının altında yer alan nedenlerden bir tanesinin de bu olduğu kabul edilmektedir. Birey, gerçekleştirdiği ibadetle ruhunun gündelik besinini almaktadır. İbadet sürecindeki mûsikîye doru haliyle kişiyi bezeyen bir tılsımdır.

Müziğin, çocuklar üstündeki tesiri bütün eğitimcilerce bilinen bir gerçektir. Bilhassa bireyin doğup büyümekte olduğu aile içerisinde duyduğu sesler ve ezgiler ile beraber, ilkokul çağındaki sınıf öğretmenleri tarafından söylenen ses ve ezgiler, pek çok birey tarafından tüm hayatları boyunca anımsanmaktadır. Yaşama ilişkin mühim temellerin atıldığı söz konusu dönem içerisinde, müzik ile birlikte verilmesi planlanan her olgu ehemmiyet arz etmektedir (Özer, 2023, s. 77). Bu çerçevede kadim Türk kültürünün mühim unsurları arasında yer alan dinî mûsikînin okul çağı boyunca, uygun biçimde ve uygun formasyon altında verilmesi, gelecek kuşakların, kendi kültürleriyle barışık ve yabancı olmayacak biçimde büyümesine ve gelişmesine doğrudan katkı sunacaktır.

Sağlıklı düşünen her insan çocuklarının eğitim-öğretim ortamı içerisinde akademik derslerini almalarının yanında sanat ve spor ile alakalı dersleri de almasını, öğrenmesini ve kendisini geliştirmesini istemektedir. Zira bireyin doğuşundan getirmekte olduğu biyolojik ve psikolojik özellikleri bulunmakta ve söz konusu özelliklerin tamamı da gelişime gereksinim duymaktadır. Öğrencilerin eğitim-öğretim ortamı içerisinde yalnızca akademik dersleri alacak şekilde yaşamlarında ve mesleklerinde mutlu ve başarılı kişiler olacağını düşünüyor olmak, çok gerçekçi değildir (Apaydın, 2018, s. 126). Bu kapsamda, tüm eğitim-öğretim kademeleri için hazırlanmış olan öğretim programları içerisinde başta Müzik, Görsel Sanatlar ve Beden Eğitimi dersleri olmak üzere spor ve sanata dair derslere yer verilmiştir. Bununla birlikte, yukarıda da ifade edildiği üzere, dinî mûsikînin tüm eğitim-öğretim kademeleri içerisinde verilmekte olan öğretim programlarında ne düzeyde verildiğine ilişkin bir çalışmaya rastlanmamış olmasından hareketle bu çalışma hazırlanmış ve çalışmada tüm eğitim-öğretim kademeleri içerisinde dinî mûsikî tür, öge ve biçimlerine ne düzeyde yer verildiğinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın ana problemi; “Milli Eğitim Bakanlığı müzik dersi öğretim programlarında yer alan dinî mûsikî öğeleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Söz konusu problemten hareketle, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı bünyesinde tüm eğitim-öğretim kademelerine yönelik hazırlanan haftalık ders dağılım çizelgeleri incelendiğinde, her kademe içerisinde Müzik dersine yer verildiği görülürken, söz konusu dersin içeriğinin çocukların gelişimlerine paralel olarak değiştiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, ülkemizde Anadolu İmam Hatip Ortaokulları ve Liseleri bünyesinde “seçmeli ders” olarak okutulmakta olan Dinî Mûsikî dersinin içeriğinde yer alan öğelerin diğer eğitim-öğretim kademelerinde verilmekte olan Müzik derslerinin içeriğinde çok yer almadığı, gerekli önemi görmediği anlaşılmaktadır. Buna göre, araştırmanın alt problemlerinden hareketle, çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Çalışmanın birinci alt problemi; “Okul öncesi eğitim kurumlarındaki müzik dersi eğitim programında dinî mûsikî öğeleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Söz konusu alt probleme ilişkin Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde hizmet veren okul öncesi kurumlarında, öğrencileri müziksel gelişimlerine yönelik oyunla harmanlanmış

faaliyetlerin ön planda tutulduğu anlaşılmaktadır. Öğretim programı incelendiğinde ise dinî mûsikî öğelerine ilişkin herhangi bir sonuca rastlanmamıştır. Bu noktada, öğelerin altında yer alan ritmin, okul öncesi dönemde çocukların temel müzik bilgisi ve farkındalığı için kullanıldığı görülmekte olup, söz konusu kazanımın, dinî mûsikî içermediği tespit edilmiş, bu nedenle de çalışma içerisinde yer verilmemiştir.

Çalışmanın ikinci alt problemi; “İlkokullardaki müzik dersi eğitim programında dinî mûsikî öğeleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Söz konusu alt probleme ilişkin Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde faaliyetler yürüten kurumların ilköğretim kademesindeki Müzik derslerinin öğretim programlarında yer alan kazanımlarında, dinî musiki öğelerine ilişkin kazanımlara yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde, ilkokul düzeyinde eğitim alan öğrencilere yönelik de öğeler içerisinde yer verilen tını, ritim, armoni gibi unsurlara yer verildiği tespit edilmiş, buna karşın, söz konusu faaliyetlerin dinî mûsikî ile doğrudan ilişkisi olmadığı belirlendiği için çalışma içerisinde yer verilmemiştir.

Çalışmanın üçüncü alt problemi; “Ortaokullardaki müzik dersi eğitim programında dinî mûsikî öğeleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Söz konusu alt probleme ilişkin yapılan analizler neticesinde bulgulara ulaşılmış ve şu sonuçlara erişilmiştir:

1. İlköğretimin kademesinin ilerleyen yıllarında (Altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf), öğretim programında dinî mûsikî türüne yer verildiği, ayrıca biçimlerden bir kısmına (tekbir ve salât-ı ümmiye, ilahi ve nefes) kısa kısa değinildiği sonucuna ulaşılmıştır.
2. Anadolu İmam Hatip Ortaokulları bünyesinde 1 saat zorunlu olarak verilen Müzik derslerinin haricinde “Seçmeli Müzik” dersleri de bulunmaktadır. Bu kapsamda “Seçmeli Müzik Dersi Öğretim Programı” incelenmiş ve dinî mûsikî biçimlerinden ilahi, na’t, mevlid gibi formlara yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. İlköğretim kademesinde yapılan bu analizler neticesinde, Anadolu İmam Hatip Ortaokullarında verilmekte olan “Seçmeli Müzik” dersi kazanımlarının normal ortaokullardakine benzer bir yapıda olduğu, dinî mûsikî öğeleri açısından ise

özellikle Anadolu İmam Hatip Ortaokullarında dinî mûsikî biçimlerine daha fazla yer verildiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çalışmanın dördüncü alt problemi; “Liselerdeki müzik dersi eğitim programında dinî mûsikî öğeleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Bu alt probleme göre yapılan analizler neticesi elde edilen bulgulara göre şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Ortaöğretim kademesinde yer alan Anadolu Liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri, Fen Liseleri, Spor Liseleri ile Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri kapsamında yer alan “Müzik” dersine yönelik hazırlanan öğretim programında dinî mûsikî öğeleri incelenmiş ve dinî mûsikî biçimlerinden ilahi, mevlid, ezan, tekbir, salat-ı ümmiye’ye yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunların yanında, ortaöğretim kademesinde gençlerin mûsikî ile tanışmaları ve bilinçlenmeleri amacıyla birtakım musikişinaslara (İsmail Dede Efendi, Hacı Arif Bey gibi) değinildiği belirlenmiştir.
2. Güzel Sanatlar Liseleri kapsamında yalnızca 12. sınıf seviyesinde okutulan “Türk İslam Mûsikîsi” dersinin öğretim programı incelendiğinde, programda dinî mûsikî öğelerinden sadece biçimler üzerinde yoğun şekilde durulduğu ve bir yıllık program içerisinde yıl boyunca öğrencilere verilmesi planlanan kazanımlarda dinî mûsikî biçimlerine rastlandığı görülmüştür.
3. Anadolu İmam Hatip Liseleri kapsamında “Dinî Mûsikî” adı altında verilmekte olan dersin 2014 senesinde hazırlanmış olan öğretim programı incelendiğinde, özellikle Cami Mûsikîsi ve Tekke Mûsikîsi formlarına yoğun bir biçimde yer verildiği tespit edilmiştir.

Çalışmanın beşinci alt problemi; “Halk Eğitim Merkezlerindeki müzik dersi eğitim/kurs programlarında dinî mûsikî öğeleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Söz konusu alt probleminden hareketle yapılan analizlerde Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü çatısı altında faaliyet gösteren Halk Eğitim Merkezleri kapsamındaki birtakım kursların programlarında da dinî mûsikî öğelerine rastlanmıştır. Buna göre, “Makamla Ezan Okuma”, “Makamla Kur’an-ı Kerim Okuma”, “Özgün Müzik”, “Tasavvuf Mûsikîsi” ve “Türk Sanat Müziğinden Örnek Eserler” kursları içerisinde dinî mûsikî biçimlerine yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın altıncı alt problemi; “Bilim ve Sanat Merkezlerindeki müzik dersi eğitim/çerçeve programlarında dinî mûsikî öğeleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Söz konusu alt problemten hareketle yapılan analizler neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Özel eğitim kapsamında verilmekte olan Müzik eğitimi ikiye ayrılmıştır. Buna göre orta ve ağır engelli bireylere verilen eğitimlerde “Müzik ve Oyun” dersine yer verilmiş, özel yetenekli bireylerin eğitim aldığı Bilim ve Sanat Merkezlerinde ise Müzik yetenek alanı öğrencilerine ilişkin “Çerçeve Programlar” tertip edilmiştir. Buna göre, “Müzik ve Oyun” dersi de kendi içerisinde; Birinci Kademe (İlkokul), İkinci Kademe (Ortaokul) ve Üçüncü Kademe (Lise) olarak ayrı öğretim programlarına göre hazırlanıp verilmektedir. “Müzik ve Oyun (Birinci Kademe)” dersi öğretim programında dinî mûsikî kapsamında yapılan analizlerde dinî musiki öğelerine ilişkin herhangi bir sonuca rastlanmamıştır.
2. “Müzik ve Oyun (İkinci Kademe)” dersi öğretim programında dinî mûsikî kapsamında yapılan analizlerde, dinî musiki öğelerine ilişkin herhangi bir sonuca rastlanmamıştır.
3. “Müzik ve Oyun (Üçüncü Kademe)” dersi öğretim programında dinî mûsikî kapsamında yapılan analizlerde, “Müzik ve Oyun (İkinci Kademe)” dersi öğretim programında elde edilen sonuçlara benzer dinî musiki öğelerine ilişkin herhangi bir sonuca rastlanmamıştır.
4. Özel yetenekli bireylere Milli Eğitim Bakanlığı çatısı altında hizmet vermekte olan Bilim ve Sanat Merkezleri kapsamında, Müzik yetenek alanından eğitim alan öğrencilere yönelik hazırlanan çerçeve programların incelenmesinde dinî musiki öğelerine yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

5.2 Öneriler

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlara göre aşağıdaki önerilere yer verilmiştir:

1. Ülkemizde dinî mûsikî alanında gerçekleştirilen akademik çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu kapsamda, alanın farkındalığının arttırılması ve bilhassa dinî mûsikî eğitiminin öneminin daha iyi anlaşılabilmesi adına bu alanda çalışmalar yapmakta olan akademisyenlerin ve ilgi duyan bireylerin akademik faaliyetlerini arttırmasının fayda sağlayacağı önerilmektedir.
2. Araştırma kapsamında okul öncesi ve ilkokul dışındaki eğitim-öğretim kademelerinde dinî mûsikî tür ve biçimlerine yer verildiği, ögeye dinî mûsikî unsuru olarak yer verilmediği anlaşılmıştır. Bundan sonraki yıllarda güncellenmesi planlanan müzik dersi öğretim programlarında dinî mûsikî tür, öge ve biçimlerinin okul öncesi ve ilkokul kademelerinde de yerini alması, öğrencilerde dinî mûsikînin temellerinin oluşmasına fayda sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda, bilhassa okul öncesi ve ilkokul kademelerinde eğitim almakta olan öğrencilere yönelik gerçekleştirilen ritim, armoni, tını temelli müzikal öge faaliyetlerinin dinî mûsikî içerikli olmasının da çocukların gelişim çağında önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.
3. Dinî Mûsikî dersine verilen önem, hâlihazırda arzu edilen düzeyde olmadığı düşünülmektedir. Buna göre, Dinî Mûsikî dersinin yalnızca Anadolu İmam Hatip Liselerinin 11 ve 12. sınıf düzeylerinde veriliyor olması söz konusu alanda her kademede öğrenim gören öğrencilerin bundan mahrum kalmasına sebep olmaktadır. Bu konuda çalışmalar gerçekleştiren kurum ve kuruluşların söz konusu dersin Anadolu İmam Hatip Liseleri kapsamında en azından 9. sınıf düzeyinden başlanacak şekilde planlamalarını yapmaları, bu sayede öğrencilerde dinî mûsikî biçim ve öğelerine yönelik bilgi ve birikimi arttırarak mezun olabilmelerinin daha çok fayda sağlayacağı düşünülmektedir.
4. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde müzik eğitimi alan ve zamanla bu alanda uzmanlaşan öğretmenlerin, uzmanlık alanlarında (Batı Müziği, Dinî Mûsikî, vb.) eğitimler verdikleri düşünüldüğünde, söz konusu eğitimlerin gelecek kuşaklara müzik eğitimi öğretmede önemli olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde yükseköğretime bağlı eğitim fakültelerinde verilmekte olan müzik eğitimlerinin ağırlıklı Batı Müziği içerikli olduğu bilinmektedir. Buna göre, Türk kültürünü,

gelenek ve göreneklerini, İslâm inancını daha nitelikli tanıtan, bu bağlamda öğretmenlerin yetiştirilmesini sağlayan dinî mûsikî eğitimlerinin ülke çapında yaygınlaştırılmasının gerekliliği konusunda farkındalığın arttırılması faydalı olabileceği düşünülmüş ve önerilmiştir.

5. Yapılan çalışmada elde edilen sonuçlardan da anlaşılabileceği üzere Türk Eğitim Sisteminin her kademesinde dinî mûsikî eğitimlerine çok az yer verilmektedir. Her ne kadar dinî eğitime yer verildiği görülmesine karşın, söz konusu eğitimlerin içeriklerinde dinî mûsikînin geri planda kaldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Türk kültür, gelenek ve inançları kapsamında önemli bir yeri bulunan dinî mûsikînin din dersi öğretim programlarını destekler nitelikte bütünleştirilerek, her kademede sarmal bir yapıda tasarlanması faydalı olabileceği düşünülmüş ve önerilmiştir.
6. Din eğitimi alanında yetiştirilmekte olan bireylere temel müzik eğitimlerinin sistematik ve sürekli verilmesi faydalı olabilir. Bu sayede, estetik kaygısı taşıyan dini icraların toplumumuzda da örnek teşkil edebileceği olabileceği düşünülmüş ve önerilmiştir.
7. Din adamı yetiştirme sürecinde dinî mûsikînin son derece önemli bir yerde olduğu açıktır. Buna göre, söz konusu süreçte, dinî mûsikî eğitimlerine gereken değerin verilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, din adamı olmak üzere eğitim gören bireylere dini mûsikî aracılığıyla ses eğitimi verilmesinin de son derece faydalı olacağı ortadadır. Bu eğitimi alan din adamlarının, manevi ve kültürel mirasımız olan tasavvufî geleneğimizin zenginleşmesine ve manevi deneyimlerin derinleşmesine yardımcı olacağı olabileceği düşünülmüş ve önerilmiştir.

KAYNAKLAR

- Adar, Ç. (2012). *Halvetilikte müziğe karşı inanç ve tutumların incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi], Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Ak, A.Ş. (2009). *Türk din mûsikîsi*. Akçağ Yayınları.
- Akdoğan, B. (2009). İslâm'da mûsikînin hükmü konusunda ileri sürülen âyet ve hadislerin tahlili, *Harran Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 114.
- Akdoğan, B. (2010). *Türk din mûsikîsi dersleri*. Bilge Ajans.
- Akdoğan, B. (2016). Türk din mûsikîsi derslerinin eğitim ve öğretim problemleri ve çözüm yolları ile ilgili bazı düşünceler. *Journal of Islamic Research*, 26(1), 4-44.
- Akdoğu, O. (1996). *Türk müziğinde türler ve biçimler*. Ege Üniversitesi Yayınları.
- Aksu, C. (2018b). *Cumhuriyet dönemi örgün temel müzik eğitiminde müzik öğretim programları (1924- 2017) ve müzik eğitiminde yapılandırmacılık*. Nobel Yayıncılık.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk eğitim tarihi*. Alfa Yayınları.
- Akyüz, Y. (2008). Türk eğitim tarihinin eğitim bilimleri içindeki yeri ve eğitim fakültelerinde okutulma gerekçeleri, *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Hamide Topçuoğlu Anısına)*, 41, 7-22.
- Alk, M. (2021). *Ortaokul müzik dersi öğretim programının öğretmen ve uzman görüşlerine göre değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Altınuşlar, A., Özcan, N. ve Kalender, R. (1996). *İmam-Hatip Liseleri için Dinî Mûsikî I*, Kalem Yayıncılık.
- Apaydın, Ö. (2018). *İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin dinî mûsikî dersine yönelik tutumları*. [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Asıltürk, O. (2009). *Türkiye 'de bağlama başlangıç eğitimi için hazırlanmış metotların içerik açısından değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Aslan, K., Aslan, N. ve Cansever B.A. (2012). *Eğitim bilimine giriş*. Pegem Akademi.

- Aslan, M. ve Erden, R. Z. (2020). Ortaokul öğretmenlerinin öğretim programına bağlılıklarının incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 175-199. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.691525>
- Ateş, E. (1999). *Türk din mûsikîsinde Hatip Zâkirî Hasan Efendi'nin hayatı ve eserleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Aydın, B. (2019). *Türk din mûsikîsinde Muzaffer Ozak'ın yeri ve eserlerinin tasnifi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Azılioğlu, Ö. (2019). *Ortaokul 5. sınıfkademesinde derse giren müzik öğretmenlerinin müzik dersi öğretim program uygulamalarına yönelik karşılaştıkları problemler*. [Yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi
- Baba, O. (2009). *Türk askeri müzik geleneğinde değişim ve süreklilik*. [Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Başal, H. A. (2005). *Okul öncesi eğitim*. (2. Baskı). Karakter Matbaası
- Baykal, Ç. (2020). Amerika Birleşik Devletleri'ndeki okul öncesi ve ilköğretim müzik standartlarının incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 13(25), 159-188. <https://doi.org/10.21602/sduarte.698718>
- Behar, C. (1993). *Zaman, mekân, müzik klâsik Türk musikisinde eğitim (meşk), icra ve aktarım*. (1. Baskı). Afa Yayınları.
- Bilgiç, M. (2007). *Buhârî'nin El-Câmiu's-Sahîh'indeki ezanla ilgili rivayetlerin hadis tekniği ve yorumu açısından değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Büyükkaragöz, S. ve Çivi, C. (1999). *Genel öğretim metotları: öğretimde planlama uygulama*. (10. Baskı). Beta Basım Yayım.
- Büyükyıldız, H. Z. (2015). *Türk halk müziği ulusal Türk müziği*. (1. Baskı). Arı Sanat.
- Candar, E. (2019). *Ortaöğretim 9. sınıf müzik dersi öğretim programı ve uygulamalarının müzik öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi (Bursa ili örneği)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Cangal, N. (2008). *Müzik formları*. (2. Baskı). Arkadaş Yayınevi.
- Ceylan, A. (2022). *Propagandayı çökerten araştırma! Her yer İmam Hatip değil!*, [Çevrim-ichi: <https://gazetememur.com/home/PartialPage?name=haber&id=7aea71a9-f8a0-48e1-9434-6d661409adf4&page=>], Erişim Tarihi: 13.04.2023

- Çalışkan, H. (2014). *Eğitim fakültesi güzel sanatlar eğitimi bölümü müzik eğitimi anabilim dalı öğrencilerinin form bilgilerinin eserleri icra etme üzerinde etkisi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Demirci, M. (2017). *Türk dînî mûsikîsi*. Otto Yayınevi.
- Deniz, L., Deniz, J., Can, Ü.K. ve Grançer Okay, N. (2010). *Müzik eğitimi alanında genel bir değerlendirme lisansüstü tez bibliyografyası (2000-2004)*. (1. Baskı). Maya Akademi
- Derman, M. T. ve Başal, H. A. (2010). Cumhuriyetin ilanından günümüze Türkiye’de okul öncesi eğitim ve ilköğretimde niceliksel ve niteliksel gelişmeler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 560-569.
- Dinçer, N. (1998). *İmam-Hatip okulları meselesi*, Şule Yay.
- Eğitim, Görsel-İşitsel ve Kültür Yürütme Ajansı-[EACEA]. (2009). *Avrupa’da erken çocukluk eğitimi ve bakımı: Sosyal ve kültürel eşitsizliklerle ilgilenmek*. [Çevrim-ici: https://eurydice.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_11/301358_29_avrupada_erken_cocukluk_egitimi_ve_bakimi.pdf], Erişim Tarihi: 15.01.2024.
- Ekiz, D. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Emnalar, A. (1998). *Tüm yönleriyle Türk halk müziği ve nazariyatı*. Ege Üniversitesi Basımevi.
- Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. (3. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Ergun S. N. (1933). *Namık Kemal: Hayatı ve şiirleri*, Yeni Şark Kitaphanesi.
- Erol, A. (2009). *Müzik üzerine düşünmek*. Bağlam Yayınları.
- Ersoy, İ. (2017). Müzikte tür kavramı: müzik türleri sınıflandırmasında yeni bir model önerisi, *Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi*, 11, 1-16.
- Ertenli, İ. (2014). *Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin ilköğretim müzik dersi öğretim programında yer alan müzik türlerini dinleme durumlarına ve programın müzik türü tercihleri üzerindeki etkisine ilişkin görüşleri (Çankaya ilçesi örneği)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Ertürk, S. (1972). *Eğitimde program geliştirme*. Yelkentepe Yayın.

- Fidan, N. (1985). *Okulda öğrenme ve öğretme: Kavramlar, ilkeler, yöntemler*. Alkım Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Gök, M. ve Tufan, E. (2016). Müzik öğretmenlerinin 2006 ilköğretim müzik dersi öğretim programına ilişkin görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(3), 1385-1402.
- Güvenç, O. R. (1985). *Türklerde ve dünyada müzikle ruhi tedavinin tarihçesi ve günümüzdeki durumu*. [Doktora Tezi], İstanbul Üniversitesi.
- Hacıev, P. (2007). *Temel müzik teorisi*. (A. Destan, Çev.), (3. Baskı), Pan Yayıncılık.
- Ham, A. (1900). *The rudiments of music and elementary harmony with test papers*, Novello and Company Limited.
- Helmholtz, H. (1895). *The sensation of the tone*, (A. John Ellis, Çev.), (3. Baskı). London Longmans, Green and Co. And New York.
- Helvacı, O. (2015). *İlköğretim 7. sınıf müzik dersi öğretim programının amaçlarına ulaşma düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri (Konya ili örneği)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- İslamoğlu, A. H. (2009). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Beta Yayınları.
- Kalender, N. (2001). Müzik dinlemenin eğitsel temelleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 151-157
- Karadeniz, M. E. (1979). *Türk musikisinin nazariye ve esasları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karakaş, G. (2016). *Geleneksel Türk sanat müziğinin Türk halk müziğiyle karşılaştırarak incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Adıyaman Üniversitesi.
- Karakoç, E. ve Şendurur, Y. (2015). İlköğretim okullarındaki özengen müzik eğitiminin öğrencilerin müziksel davranışlarına yansıması. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 277-290.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel Yayınları.
- Karışman, F.Z. (2023). *Türkiye'deki üniversitelerde Türk din musikisi eğitimi verilen yüksek lisans ve doktora programlarında 1982-2020 yılları arasında hazırlanan tezler üzerine bir inceleme*. [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Karolyi, O. (1999). *Müziğe giriş*. (M. Nemutlu, Çev.), Pan Yayıncılık.

- Kavak, Y., Aydın, A. ve Altun Akbaba. S. (2007). *Öğretmen yetiştirme ve eğitim fakülteleri (1982-2007)*. Yüksek Öğretim Kurulu
- Kaya, E.E. (2012). Yeni Türk müzik inkılabına bir “hazırlık evresi” olarak 1826-1920 dönemi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(1), 1451-1460.
- Kınık, F. F. Ş. (2010). *Öğretmenlerin yabancılaşma algıları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Kim, Y.E., Chai, W., Garcia, R. ve Vercoe, B. (2000). Analysis of a contour-based representation for melody, ISMIR.
- Koca, F. (2013). *İslâm tarihi ve medeniyetinde salâlar ve salavâtlar (Anadolu örneği)*. [Doktora Tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Koca, F. (2017). *İslam medeniyetinde salâ ve salavât geleneği*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Kopar, S. V. (2010). *Çeşitli Türk mûsikîsi makamlarında ezan*, (Yayın No: 265643), [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Kopar, S. V. (2020). Türk din mûsikîsi’nde kullanılan usûller. *İstem*, 36, 325-346. <https://doi.org/10.31591/istem.848521>
- Korkmaz, O. T. (2011). *Güzel sanatlar fakültesi müzik bölümleri özel yetenek sınavlarının incelenmesi ve değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. İnönü Üniversitesi.
- Macperson, S. (1920). *Melody and harmony: A treatise for the teacher and the student*, Joseph Williams Limited.
- Milli Eğitim Bakanlığı-[MEB]. (1985). *İmam Hatip Liseleri Öğretim Programları*.
- Milli Eğitim Bakanlığı-[MEB]. (2014). *Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Dinî Mûsikî Dersi Öğretim Programı*.
- Milli Eğitim Bakanlığı-[MEB]. (2021). *Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi*.
- Milli Eğitim Bakanlığı-[MEB]. (2024). *Okul Öncesi Eğitim Programı*.
- Oğuzkan, F. (1985). *Orta dereceli okullarda öğretim (Amaç, ilke, yöntem ve teknikler)*. Emel Matbaacılık.
- Oransay, G. (1976). *Müzik tarihi*. Yaykur Açık Yükseköğretim Dairesi.

- Öcal, M. (2011). *Medresetü'l- Eimme ve'l-Hutebâ'dan İmam-Hatip Liselerine*, Önder Yayınları.
- Öcal, M. (2013). *100. yılında İmam-Hatip Liseleri*, Ensar Yayıncılık.
- Ömürlü, Y. (1979). *Türk mûsikîsi klasiklerinden ilâhîler*. Kubbealtı Neşriyatı.
- Özalp, M. N. (1992). *Türk mûsikîsi beste formları*. TRT Genel Sekreterlik Basım ve Yayın Müdürlüğü.
- Özalp, M.N. (2000). *Türk mûsikîsi tarihi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Özbudun, S., Şafak, B. ve Altuntek, N. S. (2007). *Antropoloji kuramlar / kuramcılar*. Dipnot Yayınları.
- Özcan, N. (1983). *XVIII. asırda Osmanlılarda dinî mûsikî*. [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Özcan, N. (2001). *Türk din mûsikîsi ders notları*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Neşredilmemiş Ders Notları.
- Özdek, A., (2012, Nisan 25-27). Özengen müzik eğitim kurumlarında verilen gitar eğitiminde veli ve öğrenci beklentilerine yönelik bir araştırma: Kayseri örneği, *10. Müzik Eğitimi Sempozyumu*, Niğde, Türkiye.
- Özdemir, S. M. (2012). Eğitim programı kavramına ilişkin öğretmen adaylarının metaforik algıları. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(3), 369-393.
- Özden, E. (2013). *Osmanlı maârifinde mûsikî*. (1. Baskı). Türk Tarih Kurumu.
- Özer, H. (2023). *Cumhuriyet dönemi ilkokul müzik ders kitaplarındaki dinî mûsikî unsurları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Özgül, İ. (2021). *Müzik eğitimi ve öğretimi*. (8. Baskı). Pegem Akademi.
- Özkan, İ. H. (1990). *Türk mûsikîsi nazariyatı ve usûlleri & kudüm velveleleri*, Ötüken Neşriyat.
- Özkan, İ.H. (2014). *Türk musikisi nazariyatı ve usulleri kudüm velveleleri*. (5. Baskı). Ötüken Neşriyat.
- Öztuna, Y. (1988). *Keçecizade Fuat Paşa*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Öztüfekçi, Y. M. (2006). *Geleneksel Türk sanat müziğinin eğlence atmosferindeki dönüşümü: İzmir fasıl mekânları örnek olayı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Öztürk, A. (2011). *Değerler eğitimi programının 6 yaş çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerine etkisi*. [Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Öztürk, L. (2018). *İmam hatip liselerindeki dini mûsikî eğitiminin öğrencilerin öz saygısına olan etkisi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Öztürk, M. (2019). *Hatay'da dinî mûsikî*, [Yüksek Lisans Tezi]. Harran Üniversitesi.
- Öztürk, M.T. (2001). *Türk din mûsikîsinde ezan*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Öztürk, Ş. (2004). Eğitimde yaratıcı düşünme, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 77-84.
- Pelikoğlu, M. C. ve Özşen, B. (2015). Türk müziği ve batı müziğinde kullanılan bazı tür ve biçimlerin birbirlerine benzerlikleri üzerine bir değerlendirme, *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 1(2), 51-60.
- Reinhard, K.U. (2007). *Türkiye'nin müziği cilt 1-2* (S. Sun, Çev.), Sun Yayınevi.
- Rice, T. (2002). Etnomüzikolojinin yeniden şekillenmesine doğru. *Folklor Edebiyat*, 31, 133-150.
- Say, A. (1995). *Müzik öğretimi*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Say, A. (2002). *Müzik sözlüğü*. (1. Baskı), Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Say, A. (2005). *Müzik ansiklopedisi*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Schmidt-Jones, C. (2010). *The basic elements of music*, Open Educational Resources UKM Literasi Informasi & Perpustakaan Unsyiah, Rice University.
- Sevinç, M. (2017). İmam hatip liselerinde dinî mûsikî eğitiminin tarihsel süreci ve öğretim programlarının karşılaştırılması, *Journal of Faculty of Theology of Bozok University*, 11, 153-184.
- Sezgin, B. S. (1991). *Dinî mûsikî*. İTÜ Türk Müziği Devlet Konservatuvarı Ders Notları.
- Sezikli, U. (2018). *Anadolu İmam Hatip Liseleri Dinî Mûsikî öğretim materyali*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Sözen, İ. (2012). *İşbirlikli öğrenme yaklaşımı ile yapılan toplu bağlama öğretiminin performans ve tutuma etkisi*. [Doktora Tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Şahin, H. (1997). Ferah-Name'de geçen ikilemeler üzerine. *Osmanlı Araştırmaları*, 17, 125-135.
- Şenel, N. (1982). *Müzik biçimleri*. Yayınlanmamış Ders Notları. Marmara Üniversitesi.
- Talim ve Terbiye Kurulu. (1985). *Talim Terbiye Kurulu karar listesi* [Çevrim-içi: https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_02/21170429_fihrist_1985.pdf], Erişim Tarihi: 10.11.2023
- Talim ve Terbiye Kurulu. (2014). *Talim Terbiye Kurulu karar listesi*. [Çevrim-içi: https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_02/21170711_fihrist_2014.pdf], Erişim Tarihi: 01.05.2024.
- Tanrıkorur, C. (1998). *Müzik kimliğimiz üzerine düşünceler*, Dergâh Yayınları.
- Tarman, S. (2006). *Müzik eğitiminin temelleri*. (1. Baskı). Müzik Eğitimi Yayınları.
- Terzioğlu, D. (2021). *İlkokul ve ortaokul müzik dersi öğretim programında yer alan Türk halk müziği kazanımlarının incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi] Atatürk Üniversitesi.
- Tıraçşı, M. (2018). Türk din mûsikîsi terim ve türlerinin tasnifine dair farklı bir deneme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 204-217.
- Tıraşcı, M. (2015). Keşfü'l-Hümûm Ve'l-Kürab Fî Şerhi Âleti't -Tarab isimli anonim mûsikî eserinde çalgılar, *Rast Müzikoloji Dergisi*, 3(1), 59-79.
- Tokaç, M.S. ve Güray, C. (2021). *Anadolu ve komşu coğrafyalarda makam müziği atlası*. Cilt I, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Tuğlacı, P. (1986). *Mehterhane'den Bandoya*, Cem Yayınevi.
- Tura, Y. (1983). *Cumhuriyet döneminde Türk mûsikîsi*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c. 6, İletişim Yayınları.
- Turabi, A.H. (2017). *Türk din mûsikîsi el kitabı*. Grafiker Yayınları.
- Türk Dil Kurumu [TDK] (2023). [Çevrim-içi: www.tdk.gov.tr], Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- Türk, E. (1999). *Türk eğitim sistemi, MEB'nda yapısal değişim*. Nobel Yayın Dağıtım.

- Tüysüz, F. (2017). *Türk din mûsikîsi formlarında ilahi ve TRT repertuarındaki ilahilerin incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Uçan, A. (1997). *Müzik eğitimi temel kavramlar–ilkeler, yaklaşımlar ve Türkiye’de Cumhuriyetin ilk altmış yılındaki durum*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Uludağ, S. (1996). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi.
- URL-1 <http://www.turkishmusicportal.org/tr/turk-muzigi-turleri/klasik-turk-muzigi-formlar>, 12.04.2023 tarihinde erişilmiştir.
- URL-2 <https://www.britannica.com/art/harmony-music> 10.05.2023 tarihinde erişilmiştir.
- URL-3 <http://gsf.sdu.edu.tr/muzik>, 04.04.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Uşun, S. (2016). *Eğitimde program değerlendirme süreçler, yaklaşımlar ve modeller*. Anı Yayıncılık.
- Üner, B. (2000). *Dinleyicinin kitabı*. Borusan Kültür ve Sanat Yayınları.
- Ünver, C. (2011), *Türk tasavvuf (tekke) mûsikîsi’nde icra edilen türlere örnek eserler ve bu eserlerin mûsikî açısından incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Üstün, E. (2014). *Okul çalgılarının ilköğretim müzik dersi kazanımlarına ulaşmadaki etkililiğinin incelenmesi*. [Doktora Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Yahya Kaçar, G. (2012). *Türk mûsikîsi rehberi*. (2.Baskı). Maya Akademi.
- Yahya Kaçar, G. ve Destegül, A. (2020). Cinuçen Tanrıkorur’a âit “kârçe-i nüh felek” eserinin biçim özellikleri açısından tahlili. *İstem*, 36, 253-282.
- Yayla, F. (1999). *Eğitim fakültesi müzik eğitimi bölümü ana çalgı viyola eğitiminde kullanılan metodların incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. Baskı). Seçkin Yayınevi.
- Yıldız, H. (2006). *Haydi Osmanlı sefere, Prut seferinde lojistik ve organizasyon*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yorulmaz, B. (2012). Bir eğitim aracı olarak dini müziğin kullanımı. *Din ve Müzik Sempozyumu*, 27.04.2012. [Çevrim-ıçı: <https://kutuphane.marmara.edu.tr/dosya/kutuphane/form-files/382/1584008534.pdf>], Erişim Tarihi: 20.11.2024.

EKLER

EK A Segâh Makamında Salat-ı Ümmiye Notasyon Örneği

Segâh Salât-ı Ümmiye

Beste: Itrî

Al lâ hüm me sal li a lâ

sey yi di nâ Mu ham me dî nin ne biy yil

üm mi yi ve a lâ â li hi ve sah bi hi ve sel lim

Allâhümme salli alâ seyyidinâ Muhammeinin nebiyyil ümmiyi be alâ âlihi ve sahbihi ve sellim

Kaynak: Sezikli, 2018, s.38.

EK B Segâh Makamında Tekbir Notasyon Örneği

Segâh Tekbîr

Beste: İtrî

Al lâ hu ek ber Al lâ hu ek ber

Lâ i lâ he il lal lah hu Al lâ hu ek ber

Al lâ hu ek ber ve lil lâ hil hamd

Allâhu ekber Allâhu ekber
Lâ ilâhe illellâh hu Allâhu ekber
Allâhu ekber ve lillâhiş hamd

Kaynak: Sezikli, 2018, s.37.

EK C Saba Makamında Sabah Ezanı Örneği

Dinleyiniz Cd. İz 41 	
Seslendiren: Hasan ÇAKMAK	
EZAN	
Allahu ekber.	
Eşhedü en lâ ilâhe illâllah.	
Eşhedü enne Muhammeden Resulullâh.	
Hayye ale's-salâh.	
Hayye ale'l-felâh.	
Es salâtü hayrûn mine'n-nevm.	
Allahu ekber.	
Lâ ilâhe illâllah.	

Kaynak: Sezikli, 2018, s.102.

EK D Rast Makamında İlahi Notasyon Örneği

Rast İlahi Ente'l Hâdî Ente'l Hak

Güfte ve Beste: ?

En tel hâ dî en tel hak ley sel hâ dî il la hû

Dün yâ fâ nî bâ kî hû lâ i lâ he il lâ hû İs ter i dim A la hı
İ şit yû nu su i şit

bul dum i se ne ol du Ağ lar i dim dün ü gün
hoş yi ne ol du de li E ren ler mâ ni si ne

gül düm i se ne ol du
dal dım i se ne ol du

Ente'l hâdî ente'l hak leyse'l hâdî illa hû
Dünyâ fânî bâkî hû lâ ilâhe illâ hû

İster idim Allahı buldum ise ne oldu
Ağlar idim dün ü gün güldüm ise ne oldu

Ente'l hâdî ente'l hak leyse'l hâdî illa hû
Dünyâ fânî bâkî hû lâ ilâhe illâ hû

İşit Yûnusu işit hoş yine oldu deli
Erenler mânisine daldım ise ne oldu

Ente'l hâdî ente'l hak leyse'l hâdî illa hû
Dünyâ fânî bâkî hû lâ ilâhe illâ hû

Kaynak: Sezikli, 2018, s.17.

EK E Acemaşîran Makamında İlâhî Notasyon Örneği

Acemaşîran İlâhî Donandı Her Yer

Güfte ve Beste: ?

Do nan dı her yer kan dil ler i
le Dol du câ mi ler e fen dim
mü min ler i le Zik rü tes bîh ler
sâf dil ler i le Sa na ey ler
Hoş sa fâ gel
ler e fen dim şeh ri re me zân
din e fen dim şeh ri re me zân

Donandı her yer kandiller ile
Doldu câmiler mü'minler ile
Zikr ü tesbîh sâf diller ile

Sana eylerler efendim şeh-r-i remezân
Hoş safâ gelfin efendim şeh-r-i remezân

Kaynak: Sezikli, 2018, s.100.

EK F Rast Makamında Kur'an-ı Kerim Tatbiki Örneği

Kaynak: Sezikli, 2018, s. 21.

EK G Uşşak Makamında Kamet Örneği

Dinleyiniz Cd. İz 23	Dinleyiniz Cd. İz 24
Seslendiren: Fatih KOCA	Seslendiren: Fatih KOCA
EZAN	KÂ MET
Allâh-ü Ekber	Allâh-ü Ekber
Eşhedü en lâ ilâhe illallah	Eşhedü en lâ ilâhe illallah
Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah	Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah
Hayye ale's-Salâh	Hayye ale's-Salâh
Hayye ale'l-Felâh	Hayye ale'l-Felâh
Allâhü ekber	Kad kâmeti's-salâh
Lâ ilâhe illallah.	Allâh-ü Ekber
	Lâ ilâhe illallah.

Kaynak: Sezikli, 2018, s. 61.

EK H Hüseyinî Makamında İlahî Notasyon Örneği

Hüseyinî İlâhî Severim Ben Seni

Güfte: Yunus Emre
Beste: ?

Se ve rim ben se ni can dan i çe ru

can dan i çe ru Yo lum var dır bu er

kân dan i çe ru kân dan i çe ru

Severim ben seni candan içeru
Yolum vardır bu erkândan içeru
Yunus'un sözleri hûndur âteştir
Kapıda kul var sultândan içeru

Kaynak: Sezikli, 2018, s.58.

EK I Hicaz Makamında Kamet Örneği

Dinleyiniz Cd. İz 35 Seslendiren: Ubeydullah SEZİKLİ	Dinleyiniz Cd. İz 36 Seslendiren: Ubeydullah SEZİKLİ
EZAN	KAMET
Allahu ekber.	Allâh-ü Ekber
Eşhedü en lâ ilâhe illâllah.	Eşhedü en lâ ilâhe illâllah
Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah.	Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah
Hayye ale's-salâh.	Hayye ale's-salâh
Hayye ale'l-felâh.	Hayye ale'l-felâh.
Allahu ekber.	Kad Kâmeti's Salâh
Lâ ilâhe illâllah.	Allahu ekber.
	Lâ ilâhe illâllah.

Kaynak: Sezikli, 2018, s. 82.

EK İ Saba Makamında İlahi Notasyon Örneği

Sabâ İlâhî Açıldı Bu Meydân

Beste: Hâfız Recep Camcı

A çıl dı bu mey dâñ gel ey le me nâz

Bu ci hân fâ nî dir Al lâh e de lim nî yâz

Him me ti â lâ dır ol haz re ti şâh

Gir sem öl dü rer ler Al lâh sev mez sem ol maz

Al lâ hı se ven le ri sev mez sem ol maz

Açıldı bu meydân gel eyleme nâz
Bu cihân fânîdir (Allâh) edelim nîyâz
Himmet-i âlâdır ol hazre-i şâh
Girsem öldürürler (Allâh) sevmezsem olmaz
Allâh'ı sevenleri sevmezsem olmaz

Ey cân-ı azîzim neden inlersin
Pîr elinden elbet (Allâh) sende içersin
Ene'l hal sırrına bir gün erersin
Ersem öldürürler (Allâh) ermezsem olmaz
Allâh'ı sevenleri sevmezsem olmaz

Kaynak: Sezikli, 2018, s.97.

EK J Segâh-Hüzzam Makamlarında Aşr-ı Şerif Örneği

Kaynak: Sezikli, 2018, s. 39.

EK K Uşşak Makamında Cenaze Salâtı Örneği

Dinleyiniz Cd. İz 29
Seslendiren: Ender DOĞAN Ubeydullah SEZİKLİ
CENAZE SALATI
Es Salâtu ve's-Selâmu Aleyke Yâ Rasûlallah
Es Salâtu ve's-Selâmu Aleyke Yâ Habîballah
Es Salâtu ve's-Selâmu Aleyke Yâ Nûra arşillah
Es Salâtu ve's-Selâmu Aleyke Yâ Hayra Halkıllâh
Es Salâtu ve's-Selâmu Aleyke Yâ
Seyyide'l-Evvelîne Ve'l-Âhirîn ve 'alâ Cemîi'l-Enbiyâi ve'l-Mürselîn ve'l-Hamdüillâhi Rabbi'l-Âlemîn

Kaynak: Sezikli, 2018, s. 61.

EK L Uşşak-Hüseyinî Makamında Aşr-ı Şerif Örneği

Kaynak: Sezikli, 2018, s. 62.